

ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Τα θηλυκά σε -ος και τα προβλήματα στην κατάκτηση τους
από μαθητές της Ε' και της ΣΤ'

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΣΙΔΕΡΑΤΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΚΑΤΣΟΥΔΑ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΑΘΗΝΑ, 2018

**ΕΘΝΙΚΟΝ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
Π.Μ.Σ. ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ.
ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ**

Μεταπτυχιακή Εργασία:

**ΤΑ ΘΗΛΥΚΑ ΣΕ -ΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ
ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΗΣ Ε΄ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΤ΄**

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΚΑΤΣΟΥΔΑ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΜΑΓΟΥΛΑ ΕΥΓΕΝΙΑ

ΑΝΔΡΕΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2018

Περίληψη

Η παρούσα εργασία επιχείρησε να εντοπίσει σε γραπτά μαθητών της Ε΄ και ΣΤ΄ δημοτικού αν υπάρχουν προβλήματα στην κατάκτηση των θηλυκών σε -ος, καθώς και τις αιτίες αυτών των προβλημάτων. Για τον εντοπισμό των προβλημάτων αυτών και των αιτιών τους αναλύθηκαν τα αποτελέσματα ενός πειράματος που διεξήχθη και αξιοποιήθηκε η σχετική βιβλιογραφία. Κατασκευάστηκε και δόθηκε ένα τεστ σε 93 μαθητές της Ε΄ και σε 125 μαθητές της ΣΤ΄ με μητρική γλώσσα την Ελληνική. Οι μαθητές καλούνταν να συμπληρώσουν [+ανθρώπινα] αλλά και [- ανθρώπινα] θηλυκά σε -ος στον κατάλληλο τύπο, να τονίσουν προπαροξύτονα τρικατάληκτα θηλυκά, να επιλέξουν τον ορθό τύπο τοπωνυμίων θηλυκού γένους με φωνητικό τέρμα -ος, να συμπληρώσουν επίθετα καθώς και το οριστικό άρθρο στη σωστή μορφή για να συνοδέψουν τα θηλυκά σε -ος. Τα τεστ διορθώθηκαν από την ερευνήτρια και μετρήθηκαν τα λάθη των παιδιών ανά άσκηση και ανά τύπο. Η ερευνήτρια ανέλυσε τα αριθμητικά δεδομένα με τη βοήθεια γραφημάτων στο Excel και διαπίστωσε την τάση των παιδιών να σχηματίζουν τα θηλυκά σε -ος με κλιτικά επιθήματα πρωτοτυπικών θηλυκών και να προτιμούν άσιγμη Ονομαστική Ενικού και ένσιγμη Γενική Ενικού. Ακόμα, ο μειωμένος αριθμός λαθών των μαθητών της ΣΤ΄ σε όλες τις ασκήσεις οδήγησε την ερευνήτρια στο συμπέρασμα ότι η επανάληψη αλλά και η γλωσσική ωρίμανση των μαθητών βελτίωσε τον βαθμό εμπέδωσης της λόγιας αυτής κλίσης.

Λέξεις – Κλειδιά

θηλυκά, κατάκτηση, πρωτοτυπικά, λάθη

Abstract

This study has attempted to detect in the students' writings of 5th and 6th grade if there are problems in the acquisition of females ending in -os, as well as the causes of these problems. The results of an experiment, which was held, were analyzed and the relevant bibliography was exploited to spot these problems and their causes. A test, which was constructed, was given to 93 students of 5th grade and to 125 students of 6th grade in the mother tongue, which was the Greek one. The students were invited to fill in not only [+human] but also [-human] females ending in -os in the proper form, to accent on the females stressed on the antepenult, to choose the right form of female toponyms with phonetic ending -os, to supplement adjectives, as well as the definite article in the right form, in order to accompany the females in -os. The tests were corrected by the researcher and the children's mistakes were counted per exercise and per form. The researcher analyzed the arithmetic data with the help of graphics in Excel and found out the children's tendency to form females in -os with suffixes of prototypical females and the tendency to prefer nominative of Singular without ending in -s and genitive of Singular ending in -s. In addition, the reduced number of mistakes in the tests of the 6th grade in all the exercises leads the researcher to the conclusion that revision and the students' linguistic maturity has improved the degree of the consolidation of this scholar inflection.

Key-words

female, acquisition, prototypical, mistakes

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	I
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
1. Εισαγωγή.....	2
2. Γενικές Έννοιες.....	4
2.1 Ορισμοί.....	4
2.2 Μορφολογικές μονάδες.....	4
3. Το γένος	7
3.1 Φυσικό και γραμματικό γένος.....	7
3.2 Πρωτοτυπικά και μη πρωτοτυπικά ουσιαστικά.....	11
4. Κλίση και Κλιτικές τάξεις – Κλίσεις.....	16
4.1 Ο χωρισμός των ουσιαστικών σε κλιτικές τάξεις.....	17
5. Η κατάκτηση του ονόματος.....	21
6. Τα θηλυκά ουσιαστικά σε -ος.....	25
6.1 Το κλιτικό παράδειγμα των θηλυκών σε -ος.....	27
6.2 Ο τονισμός των προπαροξύτων θηλυκών σε -ος.....	28
6.3 Τα θηλυκά σε –ος και η μορφολογική μεταβολή τους.....	29
6.4 Τα προβλήματα που παρουσιάζουν τα θηλυκά σε -ος.....	32
6.5 Οι αιτίες του προβλήματος και οι λύσεις που έχουν προταθεί.....	33
6.6 Τα θηλυκά σε -ος στα επιστημονικά λεξικά.....	37
6.7 Τα θηλυκά σε -ος στις νεοελληνικές επιστημονικές γραμματικές.....	38
6.8 Τα θηλυκά σε -ος στα σχολικά εγχειρίδια.....	40
6.9 Τα θηλυκά σε -ος στις σχολικές γραμματικές και στα σχολικά λεξικά.....	41
7. Η Έρευνα.....	43
7.1 Οι υποθέσεις της έρευνας.....	43
7.2 Η μεθοδολογία της έρευνας.....	44
7.3 Τα αποτελέσματα της έρευνας.....	49
7.3.1 Η συνολική εικόνα των λαθών των μαθητών της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης.....	50
7.3.2 Οι λανθασμένες απαντήσεις των μαθητών ανά άσκηση.....	51
7.3.2.1 Τα λάθη των μαθητών της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης ως προς τον σχηματισμό.....	51
7.3.2.2 Τα λάθη των μαθητών της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης ως προς την επιλογή του γένους των επιθέτων που συνοδεύουν τα θηλυκά σε -ος.....	56

7.3.2.3 Τα λάθη των μαθητών της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης ως προς την επιλογή του γένους των άρθρων που συνοδεύουν τα θηλυκά σε -ος.....	58
7.3.2.4 Λάθη στον σχηματισμό των θηλυκών σε -ος που είναι τοπωνύμια.....	60
7.3.2.5 Λάθη τονισμού στα προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος.....	62
7.3.3 Λάθη τονισμού στα προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος vs προπαροξύτονα αρσενικά σε -ος.....	63
7.3.4 Τα λάθη των μαθητών στα [-ανθρ.] θηλυκά σε -ος σε σχέση με αυτά στα [+ανθρ.].....	64
7.3.5 Λάθη των μαθητών της Ε΄ συγκριτικά με αυτά των μαθητών της ΣΤ΄.....	69
8. Συζήτηση – Συμπεράσματα.....	74
9. Επίλογος.....	78
10. Βιβλιογραφία.....	80
11. Παράρτημα.....	85

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΣΧΗΜΑΤΩΝ..... II

Σχήμα 1 Οι σωστές και οι λανθασμένες απαντήσεις των παιδιών της Ε΄ ανά άσκηση.....	51
Σχήμα 2 Οι σωστές και οι λανθασμένες απαντήσεις των παιδιών της ΣΤ΄ ανά άσκηση.....	51
Σχήμα 3 Λάθη ως προς τον σχηματισμό ανά πτώση – Ε΄ τάξη.....	54
Σχήμα 4 Είδος λαθών – Ε΄ τάξη.....	55
Σχήμα 5 Λάθη ως προς τον σχηματισμό ανά πτώση – Στ΄ τάξη.....	55
Σχήμα 6 Είδος λαθών – Στ΄ τάξη.....	55
Σχήμα 7 Λανθασμένη επιλογή του γένους του επιθέτου – Ε΄ τάξη.....	57
Σχήμα 8 Λανθασμένη επιλογή του γένους του επιθέτου – ΣΤ΄ τάξη.....	57
Σχήμα 9 Λανθασμένη επιλογή του γένους του άρθρου – Ε΄ τάξη.....	59
Σχήμα 10 είδη λαθών στα άρθρα – Ε΄ τάξη.....	59
Σχήμα 11 Λανθασμένη επιλογή του γένους του άρθρου – Στ΄ τάξη.....	60
Σχήμα 12 είδη λαθών στα άρθρα – Στ΄ τάξη.....	60
Σχήμα 13 λάθη σχηματισμού - τοπωνύμια θηλυκά σε -ος – Ε΄ τάξη.....	61
Σχήμα 14 λάθη σχηματισμού - τοπωνύμια θηλυκά σε -ος – ΣΤ΄ τάξη.....	61
Σχήμα 15 λάθη τονισμού στα προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος – Ε΄ τάξη.....	62

Σχήμα 16 λάθη τονισμού στα προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος – ΣΤ΄ τάξη.....	63
Σχήμα 17 λάθη τονισμού - θηλυκά σε -ος vs αρσενικά σε -ος – Ε΄ τάξη.....	64
Σχήμα 18 λάθη τονισμού - θηλυκά σε -ος vs αρσενικά σε -ος – ΣΤ΄ τάξη.....	64
Σχήμα 19 [+ανθρ.] vs [-.ανθρ.] – σχηματισμός – Ε΄ τάξη.....	67
Σχήμα 20 [+ανθρ.] vs [-.ανθρ.] – σχηματισμός – Στ΄ τάξη.....	67
Σχήμα 21 [+ανθρ.] vs [-.ανθρ.] – επιλογή γένους επιθέτου – Ε΄ τάξη	68
Σχήμα 22 [+ανθρ.] vs [-.ανθρ.] – επιλογή γένους επιθέτου – Στ΄ τάξη	68
Σχήμα 23 [+ανθρ.] vs [-.ανθρ.] – επιλογή γένους άρθρου – Ε΄ τάξη.....	69
Σχήμα 24 [+ανθρ.] vs [-.ανθρ.] – επιλογή γένους άρθρου – Στ΄ τάξη.....	69
Σχήμα 25 λάθη ανά άσκηση – στόχο – Ε΄ vs ΣΤ΄.....	71
Σχήμα 26 λάθη σχηματισμού – Ε΄ vs ΣΤ΄.....	71
Σχήμα 27 λάθη στην επιλογή γένους του επιθέτου – Ε΄ vs ΣΤ΄.....	72
Σχήμα 28 λάθη στην επιλογή γένους του άρθρου – Ε΄ vs ΣΤ΄.....	72
Σχήμα 29 λάθη τονισμού – Ε΄ vs ΣΤ΄.....	73
Σχήμα 30 λάθη σχηματισμού – τοπωνύμια – Ε΄ vs ΣΤ΄.....	73

Πρόλογος

Κάθε δάσκαλος προβληματίζεται καθημερινά από λάθη που συναντά στον προφορικό ή γραπτό λόγο των μαθητών του. Όλες εκείνες οι αποκλίσεις από την απάντηση που θεωρείται ορθή με οδηγούν κι εμένα καθημερινά σε σκέψεις. Αναρωτιέμαι γιατί ένας φυσικός ομιλητής της Ελληνικής χρησιμοποιεί λανθασμένα κάποιους τύπους ενώ σε κάποιους άλλους δε συναντώνται αντίστοιχα προβλήματα. Οι προβληματισμοί που μου δημιουργεί η καθημερινή σχολική πραγματικότητα με οδήγησαν στη διερεύνηση μιας ομάδας λέξεων που συχνά χρησιμοποιούνται λανθασμένα από τους μαθητές μου.

Τα συχνά λάθη στα τρικατάληκτα θηλυκά ουσιαστικά τόσο από μαθητές μου αλλά και από ενήλικες, πολλοί από τους οποίους μάλιστα ήταν και μορφωμένοι, με παρακίνησαν να μελετήσω πειραματικά το πώς χρησιμοποιούν τα θηλυκά αυτά στον λόγο τους οι μαθητές της Ε΄ και της ΣΤ΄ τάξης. Απώτερη επιθυμία μου ήταν να εντοπίσω τον βαθμό κατάκτησης των θηλυκών σε -ος από τα παιδιά των δύο μεγάλων τάξεων αλλά και να μελετήσω τις αιτίες του προβλήματος αλλά και τις λύσεις που ως τώρα έχουν προταθεί.

Με την περάτωση αυτής της διπλωματικής αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω όλα εκείνα τα πρόσωπα που στάθηκαν αρωγοί στην προσπάθειά να ολοκληρωθεί η παρούσα εργασία. Θεωρώ ότι χρωστάω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, Γεωργία Κατσούδα, για την εμπιστοσύνη και την διαρκή υποστήριξή της σε όλα τα στάδια της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας. Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω τις καθηγήτριάς μου, Ευγενία Μαγουλά και Γεωργία Ανδρέου για τις επισημάνσεις τους που συντέλεσαν σημαντικά στην τελική μορφή της εργασίας μου.

Εγκάρδιες ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω στους εκπαιδευτικούς των σχολείων που επισκέφτηκα χωρίς τη βοήθεια των οποίων θα ήταν αδύνατη η εφαρμογή του πειράματος αλλά και στους διευθυντές Νίκο Μπότση, Νικόλαο Τόγια και Ηλία Παπαρούνα.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον σύζυγό μου, Σταύρο και τους γονείς του Γιώργο και Μαίρη Μανιατέα που με υπομονή φρόντισαν τον γιο μου, για να μπορώ εγώ να αφιερώσω τον απαιτούμενο χρόνο στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Τέλος, είμαι ευγνώμων για τις πολύτιμες συμβουλές της αδερφής μου, Ζήλης Σιδεράτου, αλλά και των θείων μου, Τάσου και Βάσως Τσαπατσάρη.

1. Εισαγωγή

Οι δυσκολίες στην ορθή χρήση μιας μικρής ομάδας θηλυκών, των θηλυκών σε -ος που παρατηρούνται στον λόγο των παιδιών αλλά και των ενηλίκων με μητρική γλώσσα την Ελληνική, έδωσαν την ιδέα για τη διερεύνηση τους. Με την παρούσα διπλωματική εργασία λοιπόν θα επιχειρήσω να εντοπίσω σε γραπτά μαθητών της Ε΄ και ΣΤ΄ δημοτικού αν υπάρχουν προβλήματα στην κατάκτηση των θηλυκών σε -ος. Επίσης, μέσα από τη μελέτη της σχετικής με το θέμα αυτό βιβλιογραφίας αλλά και μέσα από την ανάλυση των απαντήσεων των μαθητών θα προσπαθήσω να εξηγήσω τις αιτίες των προβλημάτων αυτών, πράγμα απαραίτητο για να επιτύχουμε ευκολότερα την επίλυσή τους.

Η παρούσα εργασία στηρίχθηκε στην ανάλυση των αποτελεσμάτων ενός πειράματος που διεξήγαγα αλλά και στη σχετική βιβλιογραφία. Το θεωρητικό μέρος, που απαρτίζεται από τα πέντε κεφάλαια που ακολουθούν, βασίστηκε στη μελέτη και αποδελτίωση επιστημονικών και σχολικών γραμματικών καθώς και επιστημονικών βιβλίων και άρθρων σχετικών με το θέμα, ενώ το ερευνητικό μέρος, που αποτελεί το έβδομο κεφάλαιο της εργασίας, στηρίχθηκε στην ανάλυση των απαντήσεων των μαθητών των δύο μεγάλων τάξεων στο τεστ που του δόθηκε.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα εξηγήσουμε με τι ασχολείται ο κλάδος της Μορφολογίας με τον οποίο σχετίζεται το θέμα της παρούσας διπλωματικής εργασίας αλλά και θα ορίσουμε βασικές έννοιες, για να διευκολύνουμε την κατανόηση κάποιων όρων τους οποίους θα συναντήσει κανείς διαβάζοντας την εργασία.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι φυσικοί ομιλητές της Νέας Ελληνικής με τα θηλυκά σε -ος είναι συνδεδεμένα με την έννοια του γένους. Γι' αυτό, το τρίτο κεφάλαιο ασχολείται με το θέμα του γένους στη νεοελληνική γλώσσα. Εξηγεί πώς χωρίζονται τα ουσιαστικά σε γένη στα νέα ελληνικά, ποιες ομάδες ουσιαστικών ανάλογα με το γένος τους προκαλούν περισσότερα προβλήματα στους φυσικούς ομιλητές και ποιες λιγότερα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζουμε τη σχέση κλίσης και γένους στη νέα Ελληνική. Επίσης, περιγράφονται οι διάφορες ταξινομήσεις των ουσιαστικών σε κλίσεις –

κλιτικές τάξεις από διάφορες γραμματικές και γλωσσολόγους (Ράλλη 2005, Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2005, Μπαμπινιώτης 2017 κ.α.).

Το πέμπτο κεφάλαιο αναφέρεται στο ζήτημα της κατάκτησης των ουσιαστικών. Σε αυτό κεφάλαιο, δηλαδή, εξηγούμε πώς τα παιδιά κατακτούν τη μορφολογία της γλώσσας τους και περιγράφουμε τις φάσεις που περνάει ένα παιδί για να κατακτήσει το κλιτικό σύστημα της Ελληνικής με βάση έρευνες που έχουν γίνει πάνω σε αυτό (Χριστοφίδου 2003α, Αναστασιάδη – Συμεωνίδη 2012 κ.α.).

Το κεφάλαιο που έπεται είναι αφιερωμένο στα θηλυκά ουσιαστικά με φωνητικό τέρμα -ος. Περιγράφει ποια ουσιαστικά ανήκουν σε αυτήν την ομάδα, πώς κλίνονται και πώς τονίζονται. Αναλύει διεξοδικά επίσης τη διαχρονική πορεία τους και το πέρασμά τους από τα αρχαία ελληνικά στα νέα ελληνικά. Περιγράφει τα προβλήματα που έχουν εντοπιστεί από προηγούμενες έρευνες (Χριστοφίδου 2003 κ.ά.), τις αιτίες τους και τις λύσεις που έχουν προταθεί. Ακόμα, το κεφάλαιο αυτό παρουσιάζει τις πληροφορίες που παρέχουν για τον σχηματισμό των θηλυκών σε -ος οι νεοελληνικές επιστημονικές και σχολικές γραμματικές, δηλαδή τα βασικά εργαλεία στη διάθεση εκπαιδευτικών και μαθητών .

Το έβδομο κεφάλαιο περιλαμβάνει την έρευνα που διεξήγαγα. Εδώ περιγράφονται οι υποθέσεις της έρευνας, η μεθοδολογία, που περιλαμβάνει το δείγμα και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν, καθώς και η ανάλυση των αποτελεσμάτων. Το πρόγραμμα για την ανάλυση των δεδομένων που χρησιμοποιήθηκε ήταν το Excel.

Στο όγδοο κεφάλαιο περιγράφονται τα συμπεράσματα τα οποία προκύπτουν από την παρούσα έρευνα ενώ ακολουθεί ο επίλογος με τις ερευνητικές προτάσεις και τους περιορισμούς της έρευνας. Τέλος, η εργασία ολοκληρώνεται με τη Βιβλιογραφία που αξιοποιήθηκε και το Παράρτημα που περιλαμβάνει το τεστ που αποτέλεσε το εργαλείο για την παρούσα έρευνα.

2. Γενικές Έννοιες

2.1 Ορισμοί

Η Ράλλη (2005: 16-17) ορίζει ότι είναι ο κλάδος της Γλωσσολογίας που μελετά τη δομή των λέξεων, τα επιμέρους συστατικά τους και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Σύμφωνα με τους Holton, Mackridge & Φιλιππάκη – Warburton (1999: 47) η μορφολογία χωρίζεται στην κλιτική και την παραγωγική μορφολογία. Η κλιτική μορφολογία εξετάζει την κλίση των άρθρων, των επιθέτων, των αντωνυμιών, των προσδιοριστών και κάποιων αριθμητικών ως προς το γένος, τον αριθμό και την πτώση. Ασχολείται επίσης, με τα παραθετικά των επιθέτων και των επιρρημάτων, με την κλίση των ουσιαστικών ως προς την πτώση και τον αριθμό καθώς και τα ρήματα ως προς το πρόσωπο, τον αριθμό, τον χρόνο, το ποιόν ενεργείας, τη φωνή και την έγκλιση. Γενικότερα, η κλιτική μορφολογία αναφέρεται στους διαφορετικούς τύπους μιας λέξης, οι οποίοι προκύπτουν από την προσάρτηση μιας κατάληξης στο θέμα μιας λέξης και έχουν μια συγκεκριμένη γραμματική λειτουργία. Η παραγωγική μορφολογία ασχολείται με τον σχηματισμό νέων λέξεων, παράγωγων ή σύνθετων. Οι παράγωγες λέξεις σχηματίζονται μέσω της προθηματοποίησης, την προσθήκη δηλαδή ενός προθήματος στην αρχή μίας λέξης ή μέσω της επιθηματοποίησης, την προσθήκη δηλαδή ενός επιθήματος στο τέλος του θέματος μίας λέξης. Οι σύνθετες λέξεις προκύπτουν από τη συγκόλληση των θεμάτων δύο ή και περισσότερων λέξεων.

2.2 Μορφολογικές μονάδες

Μορφήματα (morphemes) ονομάζονται *«τα ελάχιστα συστατικά των λέξεων που είναι φορείς μορφής και σημασίας ή λειτουργίας»* (Ράλλη, 2005: 34). Για να θεωρηθεί ένα τεμάχιο μιας λέξης μόρφημα, πρέπει να συναντάται σε περισσότερες από μία λέξεις και να δίνει ένα συγκεκριμένο νόημα σε όλες τις λέξεις στις οποίες ανιχνεύεται (Μπαμπινιώτης 1998: 140 – 144).

Η μορφολογική ανάλυση χρησιμοποιεί τον όρο *«μορφή»* για να περιγράψει την ελάχιστη σημασιολογική μονάδα ενώ ο όρος *«μόρφημα»* αντιστοιχεί σε υπερκείμενα μορφολογικά στοιχεία ιεραρχικά ανώτερα από τις μορφές (Τομπαΐδης 1995: 80). Για παράδειγμα, για το μόρφημα της γενικής ενικού αριθμού για τα

θηλυκά αντιστοιχούν οι μορφές [-ας], [-ης], [-εως], [-ως], [-ου] και [-ους]. Επειδή όμως συχνά οι δύο όροι συμπίπτουν, είτε χρησιμοποιούμε τον όρο «μορφή» είτε τον όρο «μόρφημα» εννοούμε το ίδιο πράγμα.

Σύμφωνα με τη Ράλλη (2005: 40-73) σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα το μόρφημα παρουσιάζει μικρές αλλαγές. Οι διαφορετικές μορφές του ίδιου μορφήματος ονομάζονται αλλόμορφα. Για παράδειγμα, υπάρχουν για το μόρφημα /διοκ/ τα αλλόμορφα /διοκ/ /διοχ/ /διογ/ ανάλογα με το φώνημα που ακολουθεί. Υπάρχουν περιπτώσεις που το περιβάλλον δεν παίζει κάποιο ρόλο αλλά μπορούν να χρησιμοποιηθεί είτε η μια μορφή είτε η άλλη. Αυτές οι περιπτώσεις ονομάζονται ελεύθερες παραλλαγές

Π.χ.

(1) αγαπώ – αγαπάω

(2) αγαπούσα – αγάπαγα

Επίσης, υπάρχουν μορφήματα τα οποία είναι φορείς περισσότερων από μία λειτουργιών και για αυτά χρησιμοποιείται ο όρος «μόρφημα – κρεμάστρα».

Τα μορφήματα χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τα ελεύθερα (ή ανεξάρτητα) και τα δεσμευμένα (ή εξαρτημένα) (Μπαμπινιώτης 1998: 140 – 144, Ράλλη 2005: 40 κ.α.). Ελεύθερα είναι τα μορφήματα των οποίων τα όρια συμπίπτουν με αυτά των λέξεων, για αυτοτελείς δηλαδή λέξεις που εμφανίζονται και μόνες τους στο λόγο όπως π.χ.

(3) α) αύριο

β) αλλά

ενώ δεσμευμένα ονομάζονται τα μορφήματα τα οποία δε συναντώνται ελεύθερα στις φράσεις αλλά πάντα συνδυάζονται με άλλα μορφήματα

(4) α) τρέχ-

β) παιζ-

γ) -ω

δ) -εις

Τα εντοπίζουμε δηλαδή πάντοτε ως τμήματα κάποιων λέξεων.

Κάθε δεσμευμένο μόρφημα χωρίζεται στο θέμα (stem) του και τα προσφύματά του (affixes) (Ράλλη 2005: 40-41). Τα θεματικά ή αλλιώς ριζικά μορφήματα φέρουν την κύρια σημασία της λέξης (καλ-, τυχ-, βλεπ-) και αποτελούν τις βάσεις για τη δημιουργία των λέξεων. Αντίθετα, τα μη ριζικά /μη θεματικά ή

αλλιώς «προσφύματα» χωρίζονται με τη σειρά τους σε προθήματα (prefixes) και σε επιθήματα (suffixes) ανάλογα με το αν τοποθετούνται πριν ή μετά από το θέμα. Τα επιθήματα είναι είτε παραγωγικά είτε κλιτικά. Από τα παραγωγικά επιθήματα προκύπτουν νέα λεξήματα και διαφορετικές συντακτικές κατηγορίες της βάσης (σχολ-ικ -ος) σε αντίθεση με τα κλιτικά επιθήματα που διατηρούν τη συντακτική κατηγορία της βάσης, δε δημιουργούν νέα λεξήματα αλλά νέες μορφές της ίδιας βάσης (γράφ -ω, γράφ -εις). Για παράδειγμα, στη λέξη «περι-γραφ-ικ-ός» το -γραφ- είναι το θέμα, το περι- πρόθημα, -ικ- παραγωγικό επίθημα ενώ το -ος κλιτικό επίθημα.

3. Το γένος

3.1 Φυσικό και γραμματικό γένος

Το γένος των ονομάτων (gender) άλλοτε ως φυσική έννοια και άλλοτε ως γραμματική κατηγορία έχει απασχολήσει πολλούς γλωσσολόγους. Πολλές γλωσσολογικές μελέτες ασχολούνται με την προέλευση του γένους, τη σχέση φυσικού και γραμματικού γένους, με την απόδοση συγκεκριμένων τιμών στα ουσιαστικά αλλά και με την αλλαγή του γένους.

Η Αναστασιάδη – Συμεωνίδη και η Χειλά – Μαρκοπούλου (2003: 14-16) συνοψίζουν τα σχετικά με το γένος αποτελέσματα της σύγχρονης έρευνας. Παρά τις αλλαγές του ονοματικού συστήματος της νεοελληνικής γλώσσας, το γένος συνεχίζει να αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό του ονόματος και συμμετέχει:

A) Σε μορφοσυντακτικό επίπεδο στη συμφωνία όπως π.χ.

(1) Οι ισχυροί άνεμοι κράτησαν τα καράβια δεμένα στα λιμάνια.

και στις ουσιαστικοποιήσεις όπως π.χ.

(2) Έγινε **το έλα να δεις**.

B) Σε σημασιολογικό – πραγματολογικό στον καθορισμό του φύλου όπως

(3) ο, η πρόεδρος

ή στο να δηλώσει διαφορετική σημασία όπως

(4) η συνεδρία, το συνέδριο

ή σε συνυποδηλώσεις όπως

(5) ψυχούλα

Γ) Σε υφολογικό επίπεδο στη διάκριση επιπέδων γλώσσας όπως π.χ.

(6) ο αέρας – το αγέρι

Η Ράλλη (2003: 68-77) μελέτησε αν και κατά πόσο το γένος καθορίζεται από τη σημασιολογία, τη φωνολογία και τη μορφολογία. Από τη μελέτη της προκύπτει ότι ενώ η τιμή του γένους στα [-ανθρ.] φαίνεται ότι δεν επηρεάζεται από τη σημασιολογία, αντίθετα, η τιμή του γένους στα περισσότερα [+ανθρ.] ουσιαστικά επηρεάζεται από το φύλο, καθώς ουσιαστικά αρσενικού φύλου συνήθως είναι και αρσενικού γένους όπως επίσης ουσιαστικά γυναικείου φύλου είναι θηλυκά.

Η έρευνά της αποδεικνύει, επίσης, ότι η φωνολογία δεν αποτελεί καθοριστικό παράγοντα του γένους, αφού το ληκτικό σύμφωνο του θέματος δεν καθορίζει την

τιμή του γένους. Για παράδειγμα, παρόλο που οι λέξεις *μάγος*, *φλόγα* και *ρίγος* έχουν ίδιο ληκτικό σύμφωνο, το *-γ*, έχουν διαφορετική τιμή γένους.

Σύμφωνα με τη Ράλλη (2003: 71-75) ο καθορισμός του γένους στα ουσιαστικά επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από μορφολογικά κριτήρια αλλά δεν καθορίζεται από αυτά. Το γένος φαίνεται ότι συνδέεται με κάποιες κλιτικές τάξεις¹ όπως για παράδειγμα τα ουσιαστικά της δεύτερης κλιτικής τάξης είναι αρσενικά όπως

- (7) εργάτης
- (8) άρχοντας
- (9) καφές
- (10) παπούς

Αξίζει να σημειωθεί όμως ότι στην περίπτωση της πρώτης τάξης κάτι τέτοιο δεν ισχύει καθώς τα ουσιαστικά της τάξης αυτής είναι είτε αρσενικού είτε θηλυκού γένους. Τα ουσιαστικά της πρώτης τάξης που λήγουν σε *-ος* και σημασιολογικά φέρουν τα χαρακτηριστικά [+ανθρώπινο] και [+επάγγελμα] παρουσιάζουν την ίδια κλιτή μορφή τόσο για τις τιμές του αρσενικού όσο και θηλυκού γένους.

Επίσης, το γένος στα ουσιαστικά δεν είναι πάντα ξεκάθαρο αν αποτελεί χαρακτηριστικό του θέματος ή του κλιτικού επιθήματος. Υπάρχουν περιπτώσεις που μπορούμε να θεωρήσουμε ότι το γένος καθορίζεται από το κλιτικό επίθημα, καθώς το θέμα διατηρείται σταθερό ενώ μεταβάλλεται η μορφή του κλιτικού επιθήματος όπως

- (11) θείοι – θείς

Ωστόσο, κλιτικά επιθήματα της ίδιας μορφής προστίθενται σε θέματα διαφορετικού γένους, όπως

- (12) δρόμοι – οδοί.

Επίσης, το ίδιο κλιτικό επίθημα, επίσης, μπορεί να εμφανιστεί σε περισσότερα από ένα κλιτικά παραδείγματα. Για παράδειγμα, το κλιτικό επίθημα *-ος* εμφανίζεται στην Ονομαστική Ενικού τόσο στην πρώτη κλιτική τάξη

- (13) ο άνθρωπος
- (14) η οδός

όσο και στην έβδομη

- (15) το βέλος

---

¹ Ακολουθούμε την ταξινόμηση των ουσιαστικών της Ράλλη (2005: 119-121) σε οκτώ κλιτικές τάξεις.

Αφού οι λέξεις *άνθρωπος*, *οδός*, *βέλος* έχουν, λοιπόν, τιμή διαφορετικού γένους ενώ παρουσιάζουν το ίδιο κλιτικό επίθημα, συμπεραίνουμε ότι το κλιτικό επίθημα δεν αποτελεί καθοριστικό χαρακτηριστικό του γένους. Μπορεί λοιπόν να υποστηριχτεί ότι το γένος παρέχεται από το θέμα, το οποίο ποικίλλει σε αντίθεση με το κλιτικό επίθημα το οποίο μπορεί να μείνει αμετάβλητο (Ράλλη 2003: 83).

Στα παράγωγα, τέλος, το γένος καθορίζεται από το παραγωγικό επίθημα. Για παράδειγμα, τα ουσιαστικά που παράγονται από ρήματα και λήγουν σε *-της* ή σε *-μος* είναι αρσενικά, ενώ αυτά που λήγουν σε *-εια* είναι θηλυκά. Επίσης, τα ονοματικά ουσιαστικά σε *-ισσα* είναι θηλυκά, ενώ αυτά που λήγουν σε *-μα* είναι ουδέτερα.

Το γένος συνδέεται, ακόμη, με τη σύνταξη, καθώς συμμετέχει στη διαδικασία συμφωνίας

(16) Αυτή έχει καλή φωνή.

σε αντίθεση με την κλιτική τάξη που αποτελεί μια καθαρά μορφολογική ιδιότητα και δεν είναι ορατή στη σύνταξη όπως π.χ.

(17) Ένας [Αρσ. ΚΤ2] καλός [Αρσ. ΚΤ1] μαθητής [Αρσ. ΚΤ2]).

Σύμφωνα με τη Ράλλη (2003: 66) η συντακτική συμφωνία ίσως επηρεάζει την απόδοση του γένους αλλά είναι απαραίτητο ο ομιλητής να γνωρίζει το γένος του ουσιαστικού που ελέγχει τη συμφωνία.

Σύμφωνα με την Αναστασιάδη – Συμεωνίδη και τη Χειλά – Μαρκοπούλου (2003: 15), το φυσικό γένος δηλώνεται στα [+ανθρώπινα] από διάφορα λεξιλογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, το φυσικό γένος μπορεί να προσδιοριστεί μόνο από το άρθρο

(18) **ο, η** σύζυγος

από το άρθρο μαζί με ένα επίθημα

(19) **ο** δάσκαλος – **η** δασκάλα

από το άρθρο, το επίθημα και διαφορετική λέξη

(20) **ο** άντρας – **η** γυναίκα

ή από λεξική δήλωση γένους

(21) ο ελέφαντας – ο **θηλυκός** ελέφαντας

Το γραμματικό γένος για τα ουσιαστικά μπορεί να θεωρηθεί ένα εγγενές και αυθαίρετο χαρακτηριστικό του θέματος και των παραγωγικών επιθημάτων. Η Αναστασιάδη – Συμεωνίδη και η Χειλά – Μαρκοπούλου (2003: 16-19) κατηγοριοποιούν τα ουσιαστικά με βάση το γραμματικό τους γένος σε επτά ομάδες:

α) ουσιαστικά στα οποία το γένος εναλλάσσεται επειδή αλλάζει η σημασία της λέξης

(22) η σκανδάλη – το σκάνδαλο

β) ουσιαστικά τα οποία εμφανίζουν νέο γένος επειδή παίρνουν το γένος του ουσιαστικού που με τον καιρό παραλείπουμε

η Χίος (=το νησί) – το καράβι Χίος → το Χίος

γ) ουσιαστικά που τείνουν να αλλάξουν γένος λόγω μορφολογικής πίεσης

(23) ο, η ψήφος

δ) ουσιαστικά τα οποία παλαιότερα ήταν υποκοριστικά και χρησιμοποιούνται σήμερα ως εναλλακτικοί τύποι της αρχικής λέξης και συνδυάζονται ξανά με παραγωγικά επιθήματα για να δηλώσουν υποκορισμό

(24) η στάμνα – το σταμνί → το σταμνάκι

ε) ουσιαστικά που στον πληθυντικό αριθμό αλλάζουν γένος ή χρησιμοποιούνται σε παραπάνω από ένα γένος και κάποιες φορές παρατηρείται ακόμη σημασιολογική αλλαγή στον πληθυντικό

(25) ο πλούτος – τα πλούτη

(26) ο καπνός – οι καπνοί αλλά τα καπνά έχουν διαφορετική σημασία

στ) ουσιαστικά που αποτελούν δάνειες λέξεις και παρουσιάζουν ποικιλία γένους

(27) ο σινεμάς – το σινεμά

ζ) ουσιαστικά που χρησιμοποιούνται σε διαφορετικό γένος ανάλογα με την περίπτωση όπως:

(28) ο νεφρός – το νεφρό

Η λέξη στη πρώτη περίπτωση είναι λόγιας προέλευσης ενώ στην δεύτερη περίπτωση η λέξη έχει υποστεί μεταπλασμό και αποτελεί τη μορφή που απαντά πλέον στη Κοινή Νεοελληνική. Ωστόσο, τη μεταπλασμένη λέξη δεν μπορούμε να τη χαρακτηρίσουμε λαϊκή με την έννοια που είχε παλαιότερα ο όρος (λαϊκή = των κατώτερων, αγγράμματων στρωμάτων) αφού τη λέξη «νεφρό» τη χρησιμοποιούμε όλοι.

Σύμφωνα με την η Coker (2009: 37) το γένος των ουσιαστικών μπορεί να οφείλεται είτε σε σημασιολογικά είτε σε μορφολογικά και φωνολογικά κριτήρια. Έτσι, το γραμματικό γένος μπορεί να συμπίπτει με το φυσικό γένος όταν πρόκειται για έμψυχα όντα, οι άνεμοι, οι μήνες και οι ποταμοί έχουν την τάση να ανήκουν στα αρσενικά, τα ονόματα δέντρων στα θηλυκά ενώ το γένος στα υπόλοιπα ουσιαστικά εξαρτάται από μορφολογικά κριτήρια. Οι Κλαίρης & Μπαμπινιώτης (2005: 63-65) αναφέρουν ακόμα ότι πολλά ονόματα καρπών είναι ουδέτερα

- (29) α) το πορτοκάλι
β) το καρύδι

πολλά στοιχεία της φύσης είναι ουδέτερα

- (30) α) το οξυγόνο
β) το άζωτο

και πολλά μέταλλα είναι αρσενικά

- (31) α) ο χρυσός
β) ο άργυρος

Τέλος, ονόματα εννοιών, ενεργειών, ιδιοτήτων και καταστάσεων είναι τις περισσότερες φορές θηλυκού γένους

- (32) α) η ειρήνη
β) η επιθυμία
γ) η κούραση

Συνοψίζοντας λοιπόν το γένος αποτελεί ένα εγγενές χαρακτηριστικό του ονοματικού θέματος για τα ουσιαστικά και δεν είναι προβλέψιμο. Επίσης, το γένος δε συνδέεται με το κλιτικό επίθημα αλλά με το θέμα. Π.χ. τα ουσιαστικά «*δρόμος*» και «*οδός*» έχουν το ίδιο κλιτικό επίθημα αλλά ανήκουν σε διαφορετικό γραμματικό γένος. Τέλος, σε περιπτώσεις ουσιαστικών που χρησιμοποιούνται και για τα δύο φύλα όπως

- (33) α) υπουργός
β) σύζυγος

το γένος καθορίζεται από τη συμφωνία του ουσιαστικού με κάποιο άλλο στοιχείο το οποίο είναι σημαδεμένο ως προς κάποιο γένος όπως για παράδειγμα το άρθρο (Γαβρηλίδου & Ευθυμίου 2003: 191).

3.2 Πρωτοτυπικά και μη πρωτοτυπικά ουσιαστικά

Οι Αναστασιάδη – Συμεωνίδη & Χειλά – Μαρκοπούλου (2003: 21-24) συνδέουν το γένος των ουσιαστικών με την έννοια της πρωτοτυπικότητας. Διακρίνουν δηλαδή κατηγορίες στα ουσιαστικά κεντρικές, ενδιάμεσες και περιφερειακές. Οι πρωτοτυπικές τάξεις των ουσιαστικών καθορίζονται από σημασιολογικά χαρακτηριστικά, τα οποία αφορούν το [±έμφυχο], τη σημασία της ενέργειας κ.λπ. αλλά και από μορφολογικά χαρακτηριστικά, που αφορούν κλιτικά επιθήματα τα οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με συγκεκριμένες κλιτικές τάξεις. Οι

πρωτοτυπικές τάξεις των ουσιαστικών κατακτώνται πρώτες από τα παιδιά και έχουν τη δυνατότητα να προσαρτήσουν νέα μέλη τα οποία μπορεί να αποτελούν νεολογισμούς ή δάνειες λέξεις.

Η πρωτοτυπικότητα δε σχετίζεται πάντα με τη συχνότητα χρήσης. Πολύ συχνά ανώμαλοι τύποι που εντάσσονται στις μη πρωτοτυπικές τάξεις των ουσιαστικών ανήκουν στις λέξεις υψηλής συχνότητας (Αναστασιάδη – Συμεωνίδη 2003: 23).

Πρωτοτυπικά αρσενικά είναι τα ουσιαστικά εκείνα που το αντικείμενο αναφοράς τους είναι άρρεν σημασιολογικά ενώ από μορφολογική άποψη λήγουν σε -ς όπως

- (1) α) άντρας
- β) αδερφός

Από την άλλη, στα μη πρωτοτυπικά αρσενικά εντάσσονται και τα άκλιτα αρσενικά [$\pm$ ανθρ.] όπως

- (2) α) ο σέντερ φορ
- β) ο νες,

καθώς και τα [- ανθρ.] αρσενικά ουσιαστικά που λήγουν σε -ς όπως

- (3) α) ο πίνακας
- β) ο φόνος

Στα πρωτοτυπικά θηλυκά ανήκουν τα θηλυκά ουσιαστικά που από την άποψη της σημασίας το αντικείμενο αναφοράς τους είναι θήλυ ενώ από την άποψη της μορφής λήγουν σε -α, -η και -ου. Πρόκειται για θηλυκά που είτε είναι [+ανθρ.] όπως για παράδειγμα

- (4) α) η γιαγιά
- β) η κόρη
- γ) η καφετζού

είτε [- ανθρ.] που δηλώνουν ενέργεια, ιδιότητα και συλλογικότητα όπως

- (5) α) επιθυμία
- β) καλοσύνη
- γ) αμμουδιά

Στα μη πρωτοτυπικά θηλυκά ουσιαστικά ανήκουν τα θηλυκά ουσιαστικά που είναι [+ ανθρ.] με αντικείμενο αναφοράς άρρεν όπως

- (6) α) η αγοράνα
- β) η εξοχότητα (=πρίγκιπας)

τα [+ ανθρ.] θηλυκά ουσιαστικά που χρησιμοποιούνται και για τα δύο φύλα όπως

- (7) α) σύζυγος
- β) ταμίας
- γ) φιλόλογος

ή που φέρουν τον δείκτη αρσενικότητας -ς όπως

- (8) η δεσποινίς

καθώς επίσης και οι άκλιτες δάνειες λέξεις που είναι [± ανθρ.] θηλυκού γένους όπως

- (9) α) η μπαργούμαν
- β) η μπουάτ

Στα μη πρωτοτυπικά θηλυκά ουσιαστικά κατηγοριοποιούνται ακόμη και [- ανθρ.] θηλυκά τα οποία λήγουν σε -ς με τα οποία ασχολείται η παρούσα έρευνα:

- (10) α) μέθοδος
- β) ψήφος

Σύμφωνα με τη Θωμαδάκη (1990: 252 - 253) τα ουσιαστικά αυτά εντάσσονται στο περιφερειακό κλιτικό σύστημα, γιατί δεν υπάρχουν περιπτώσεις αρσενικών σε -ος με το χαρακτηριστικό [-ανθρ.] που να μεταβλήθηκαν σε θηλυκά ούτε θηλυκές δάνειες λέξεις που να εντάχθηκαν στη γλώσσα μας και να πήραν την κατάληξη -ος αλλά ούτε και θηλυκά με άσιγμη Ονομαστική Ενικού που να υπέστησαν μορφολογικές αλλαγές και να εντάχθηκαν στα θηλυκά με ένσιγμη Ονομαστική Ενικού.

Πρωτοτυπικά ουδέτερα είναι όλα τα [- ανθρ.] ουδέτερα τα οποία είτε λήγουν σε -ο, σε -α και σε -ι είτε είναι άκλιτα. Σε μια υποκατηγορία [+ ανθρ.] ουδετέρων που θεωρείται πρωτοτυπική ενδιάμεσου τύπου ανήκουν τα υποκοριστικά σε -άκι, -ούδι, -έλι, -ούλι όπως:

- (11) α) Σοφάκι
- β) τρυφερούδι
- γ) παιδαρέλι
- δ) καημενούλι

τα ουσιαστικά που δηλώνουν τα μικρά των ανθρώπων και των ζώων όπως:

- (12) α) βασιλόπουλο
- β) σκυλάκι

τα ουδέτερα που δηλώνουν απαξίωση όπως:

- (13) τσιράκι

τα ουσιαστικά με περιληπτική σημασία που συνδέονται με τα επιθήματα *-αριό, -λόι/-λόγι, -μάνι* και παραπέμπουν σε μειωτικές συνυποδηλώσεις όπως:

- (14) α) παπαδαριό
- β) γυναικολόι
- γ) κοριτσομάνι

Στα μη πρωτοτυπικά ουδέτερα ουσιαστικά ανήκουν τα [-έμψυχα.] ουδέτερα που λήγουν σε *-ν* ή σε *-ς* όπως:

- (15) α) προϊόν
- β) βέλος
- γ) κρέας

καθώς και τα [+έμψυχα] μη υποκοριστικά κλιτά που αναφέρονται σε ζώα και λήγουν σε *-ο* ή σε *-ι* ή είναι άκλιτα όπως:

- (16) το πρόβατο
- (17) το κοάλα

Η Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (2012: 33-35) συνοψίζει ότι το πρωτοτυπικό σύστημα κλίσης των ουσιαστικών περιλαμβάνει τα δικατάληκτα έναντι των τρικατάληκτων, το τέρμα *-ς* στην Ονομαστική Ενικού των αρσενικών και στη Γενική Ενικού των θηλυκών, την κατάληξη *-ων* στη Γενική Πληθυντικού, την κατάληξη *-ες* στην Ονομαστική, Αιτιατική και Κλητική Πληθυντικού των αρσενικών και των θηλυκών και την κατάληξη *-α* στην Ονομαστική, Αιτιατική και Κλητική Πληθυντικού των ουδέτερων.

Οι πρωτοτυπικές τάξεις των ουσιαστικών έχουν την τάση να αποδυναμώνουν τις μη πρωτοτυπικές τάξεις μέσα από τις μετακινήσεις που προκαλούν (Αναστασιάδη – Συμεωνίδη και η Χειλά – Μαρκοπούλου 2003: 24-25). Στις άκλιτες δάνειες μη πρωτοτυπικές αρσενικές λέξεις παρατηρείται μετακίνηση προς τα πρωτοτυπικά ουδέτερα όπως:

- (18) α) ο, το κομάντο
- β) ο, το νες

Επίσης, [-ανθρ.] ουσιαστικά αρσενικού γένους που λήγουν σε *-ας* ή σε *-ης* έχουν την τάση να αλλάζουν γένος και να εντάσσονται στα θηλυκά όπως π.χ.

- (19) ο σωλήνας → η σωλήνα

Η συχνή χρήση των ουσιαστικών αυτών στην Αιτιατική πτώση, σε έναν τύπο δηλαδή ο οποίος δε λήγει σε *-ς* αλλά λήγει στο θεματικό φωνήεν, οδηγεί στη χρήση

αυτού του τύπου και στην Ονομαστική με αποτέλεσμα τα ουσιαστικά αυτά να τείνουν να ενταχθούν στα πρωτοτυπικά θηλυκά που λήγουν σε *-η* ή σε *-α*. Παρόμοια είναι η αιτία της μετακίνησης κάποιων μη πρωτοτυπικών [*-ανθρ.*] αρσενικών που λήγουν σε *-ος* προς τα πρωτοτυπικά ουδέτερα σε *-ο*.

(20) ο νεφρός → το νεφρό

Έτσι και εδώ ο τύπος της Αιτιατικής χρησιμοποιείται και για την Ονομαστική και αφού η λέξη δε λήγει πια σε *-ς* μεταβάλλεται το γένος του ουσιαστικού ανάλογα με το πρωτοτυπικό γένος στο οποίο οδηγεί το θεματικό φωνήεν, στο ουδέτερο.

4. Κλίση και Κλιτικές τάξεις – Κλίσεις

Σύμφωνα με τη Ράλλη (2005: 106), κλίση είναι *«η μορφολογική διαδικασία σχηματισμού διαφορετικών μορφών μιας λέξης οι οποίες δημιουργούνται από το συνδυασμό συγκεκριμένου θέματος και κλιτικών προσφυμάτων.»* Τα κλιτικά προσφύματα που θα συνδυαστούν με το θέμα εξαρτώνται από τη γραμματική κατηγορία της λέξης και είναι φορείς μορφοσυντακτικών και σημασιολογικών πληροφοριών. Πρόκειται για τη μεταβολή μιας κλιτής λέξης ως προς τον αριθμό ή την πτώση, αν πρόκειται άρθρο, ουσιαστικό, επίθετο, παθητική μετοχή, αριθμητικά και αντωνυμίες, ή ως προς τα πρόσωπα, τους χρόνους, τις εγκλίσεις, αν πρόκειται για ρήμα (Τσοπανάκης 1994: 193).

Τα γένη της Ελληνικής δεν ακολουθούν έναν τύπο κλίσης (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2005: 69, Ράλλη, 2005:114-117). Τα ονόματα ταξινομούνται σε κατηγορίες, τις κλίσεις. Κάθε κλίση περιλαμβάνει ένα κλιτικό παράδειγμα σύμφωνα με το οποίο κλίνονται όλα τα ονόματα που ανήκουν σε αυτήν την κλίση (Τομπαΐδης 1995: 172). Το γένος συμμετέχει στην κλίση των ονομάτων, αφού υπάρχει συμφωνία ανάμεσα στα άρθρα, τα επίθετα και τα ουσιαστικά αλλά δεν αποτελεί χαρακτηριστικό των κλιτικών επιθημάτων. Το γένος και η κλιτική τάξη παρέχουν μια ταξινόμηση στα ουσιαστικά αλλά δε συμπίπτουν. Για παράδειγμα, οι λέξεις «άνθρωπος» και «είσοδος», ενώ ανήκουν στην ίδια κλιτική τάξη, φέρουν διαφορετικές τιμές γένους. Από την άλλη, τα ουσιαστικά της ίδιας τιμής γένους «κλαδί», «χωριό», «γεύμα» και «βάρος» ανήκουν σε διαφορετικές κλιτικές τάξεις (Ράλλη 2003: 64).

Κλιτική τάξη είναι σύμφωνα με τη Ράλλη (2003: 64) *«ο μορφολογικός δείκτης της ομάδας των τύπων που περιλαμβάνονται στο κλιτικό παράδειγμα μιας λέξης»*. Τα ονόματα της Κοινής Νεοελληνικής ταξινομούνται σε κλιτικές τάξεις ή σύμφωνα με την παραδοσιακή γραμματική σε κλίσεις. Οι διάφορες γλωσσολογικές έρευνες που έχουν γίνει σχετικά με αυτό το θέμα, όπως τις αναφέρει η Ράλλη (2005: 116-117), καταλήγουν σε διαφορετικές ταξινομήσεις.

4.1 Ο χωρισμός των ουσιαστικών σε κλιτικές τάξεις.

Τα ουσιαστικά χωρίζονται από διάφορους γλωσσολόγους σε κλιτικές τάξεις – κλίσεις με βάση τα κοινά τους χαρακτηριστικά. Δε θα γίνει αναφορά σε παλιότερες από του Τριανταφυλλίδη [2002 (1941)] απόψεις, καθώς δε θέλω να απομακρυνθώ από την τωρινή φάση της Ελληνικής.

Ο Τριανταφυλλίδης [2002 (1941): 225-260] και ο Sotiropoulos (1972: 19-38) ταξινομούν τα ουσιαστικά σε τρεις κλιτικές τάξεις με βάση το γένος, ενώ δευτερεύουσες παράμετροι για την ταξινόμησή τους είναι η ισοσυλλαβία ή ανισοσυλλαβία των κλιτικών τύπων και η κατάληξη της Ονομαστικής Ενικού.

Η γραμματική του Mirambel (1978: 66-89) ταξινομεί τα ουσιαστικά σε κλιτικές τάξεις με βάση τον αριθμό των διαφορετικών τύπων. Διαχωρίζει τα ουσιαστικά σε δίπτωτα, σε τρίπτωτα και σε τετράπτωτα, αφού υπολογίζει και τον τύπο της Κλητικής πτώσης. Δευτερεύοντα κριτήρια για την ταξινόμησή του είναι το γένος, η μεταβολή ή μη του θεματικού φωνήεντος και στην προσθήκη ή μη επενθετικού συμφώνου².

Ο Κεσίσογλου (1964: 122) ακολουθεί τον διαχωρισμό των ουσιαστικών σε τρεις κλίσεις όπως στις γραμματικές της αρχαίας Ελληνικής. Έτσι, κατηγοριοποιεί τα ουσιαστικά με βάση την κατάληξή τους στην Ονομαστική Ενικού και με βάση την ιστορική τους εξέλιξη. Για παράδειγμα, στην πρώτη κλίση περιλαμβάνονται τα αρχαία πρωτόκλιτα, τα αρσενικά δηλαδή που λήγουν σε *-ας* και *-ης* και τα θηλυκά σε *-α* και *-η* και τα ουσιαστικά που μεταπλάστηκαν όπως τα αρχαία πρωτόκλιτα. Π.χ.

(1) πατέρας < πατήρ

Ο Κουρμούλης (1964: 19), καθώς και οι Κλαίρης & Μπαμπινιώτης (2005: 18-22) κατατάσσουν τα ουσιαστικά σε τρεις κλιτικές τάξεις με κριτήριο τον αριθμό των διαφορετικών τύπων ενός ουσιαστικού: στην πρώτη κλιτική τάξη εντάσσουν τα δίπτωτα ουσιαστικά που έχουν διαφορετικές μορφές μόνο ανάμεσα σε Ονομαστική και Γενική πτώση όπως:

(2) φύλακας, φύλακα

στη δεύτερη κλιτική τάξη τοποθετούν τα τρίπτωτα ουσιαστικά με διαφορετικές μορφές σε Ονομαστική, Γενική και Αιτιατική όπως:

² Ανάμεσα στο θέμα και την κατάληξη μπορεί να παρεμβάλλεται ένα επενθετικό σύμφωνο *-τ-* για τα ουδέτερα ή *-δ-* για τα αρσενικά ή τα θηλυκά, όπως για παράδειγμα *τα σήμα-τ-α*, *οι λουκουμά-δ-ες*, *οι μαμά-δ-ες*.

(3) κήπος, κήπου, κήπο

ενώ τα υπόλοιπα ουσιαστικά τα ταξινομούν στην τρίτη κλιτική τάξη. Σε κάθε κλιτική τάξη τοποθετούνται πρώτα τα ισοσύλλαβα και μετά τα ανισοσύλλαβα καθώς επίσης προηγούνται τα αρσενικά και ακολουθούν τα θηλυκά και τέλος τα ουδέτερα.

Η Μαλικούτη (1970: 89) κατηγοριοποιεί τα ουσιαστικά λαμβάνοντας υπόψιν της 21 φωνολογικούς κανόνες, 4 κανόνες επανασχηματισμού βάσης και 7 κανόνες επανασχηματισμού καταλήξεων.

Ο Mackridge (1990: 214-220) προτείνει τρεις κλίσεις τοποθετώντας στην πρώτη όλα τα ουσιαστικά που έχουν κοινές καταλήξεις στον Πληθυντικό Αριθμό οι οποίες όμως διαφέρουν από αυτές του Ενικού Αριθμού όπως:

(4) ο άρχοντας, η θάλασσα

Εδώ τοποθετεί τόσο τα ισοσύλλαβα όσο και τα ανισοσύλλαβα, πράγμα που δημιουργεί σύγχυση αλλά και τα αρσενικά και τα θηλυκά με Ονομαστική Πληθυντικού σε *-εις* όπως:

(5) ο γραμματέας, η δύναμη

Στη δεύτερη κλιτική τάξη ανήκουν όλα τα ουσιαστικά με κατάληξη *-ου* στη Γενική Ενικού όπως:

(6) ο άνθρωπος, η είσοδος, το παιδί

ενώ στην τρίτη τάξη τα υπόλοιπα ισοσύλλαβα και ανισοσύλλαβα ουσιαστικά όπως π.χ.:

(7) βέλος, κρέας, παρόν

Ο Τσοπανάκης (1994: 214-241) διακρίνει τρεις κλίσεις. Στην πρώτη κλίση εντάσσει τα ισοσύλλαβα, παροξύτονα και προπαροξύτονα αρσενικά σε *-ας*, τα ισοσύλλαβα, οξύτονα και παροξύτονα αρσενικά σε *-ης*, τα θηλυκά που λήγουν σε *-α* και σε *-η* καθώς και τα οξύτονα και παροξύτονα θηλυκά σε *-ω*. Στην πρώτη κλίση επίσης περιλαμβάνονται και μερικά αρσενικά σε *-έας* και κάποια θηλυκά σε *-η*, τα οποία παρουσιάζουν μερική ανισοσυλλαβία. Έτσι, στην *α'* κλίση ανήκουν ουσιαστικά όπως ενδεικτικώς *ο φύλακας, ο ταμίας, ο νικητής, η θάλασσα, η νίκη, η ελπίδα, η ηχώ, ο συγγραφέας, δύναμη*. Στη δεύτερη κλίση, ανήκουν τα ισοσύλλαβα, οξύτονα, παροξύτονα και προπαροξύτονα αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα σε *-ος* καθώς και τα ουδέτερα σε *-ο* και σε *-ι*. Για παράδειγμα, σε αυτήν την κλίση ανήκουν *ο άνθρωπος, η εγκύκλιος, το παιδί, το δέντρο, το πέλαγος* και άλλα. Τέλος, στην τρίτη κλίση, εντάσσονται τα ανισοσύλλαβα αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα που

ακολουθούν τα κλιτικά παραδείγματα των ουσιαστικών *ο ψαράς, ο μανάβης, ο παππούς, ο καναπές, η γιαγιά, η αλεπού, το όνομα, το γράψιμο, το κρέας, το γεγονός, το παρελθόν.*

Οι Holton, Mackbridge και Φιλιππάκη – Warburton (1999: 50-75) ταξινομούν στη γραμματική τους τα ουσιαστικά πρωτίστως με βάση το γένος τους και δευτερευόντως με βάση το κλιτικό τους επίθημα, τον αριθμό των συλλαβών τους και τέλος τη θέση του τόνου τους στην Ονομαστική του Ενικού. Έτσι, δίνονται κλιτικά παραδείγματα για τα ισοσύλλαβα αλλά και τα ανισοσύλλαβα αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα ανάλογα με τις καταλήξεις τους στην Ονομαστική Ενικού καθώς επίσης με βάση το αν είναι οξύτονα, παροξύτονα ή προπαροξύτονα.

Η Ράλλη (2003: 97-98, 2005: 118-121) διαχωρίζει τα ουσιαστικά σε οκτώ κλιτικές τάξεις με βάση τη συστηματική αλλομορφική ποικιλία των θεμάτων και με βάση τη μορφή του συνόλου των κλιτικών επιθημάτων που συνδέονται με αυτά. Στην πρώτη κλιτική τάξη κατατάσσει αρσενικά και θηλυκά όπως:

(8) άνθρωπος

(9) οδός

στη δεύτερη αρσενικά όπως:

(10) μαθητής

(11) άρχοντας

(12) καφές

(13) παππούς

στην τρίτη θηλυκά όπως:

(14) βρύση

(15) θάλασσα

(16) μαϊμού

στην τέταρτη θηλυκά όπως:

(17) πόλη

στην πέμπτη ουδέτερα όπως:

(18) χωριό

στην έκτη ουδέτερα όπως:

(19) κλαδί

στην έβδομη ουδέτερα όπως:

(20) βέλος

και στην όγδοη ουδέτερα όπως:

(21) σήμα

Η γραμματική του Χατζησαββίδη και της Χατζησαββίδου (2010: 34-46) που χρησιμοποιείται στο γυμνάσιο διακρίνει τρεις κλίσεις. Το πρωταρχικό κριτήριο για τον διαχωρισμό τους είναι το γένος ενώ λαμβάνει επίσης υπόψιν την κατάληξη της Ονομαστικής Ενικού, τον αριθμό των συλλαβών αλλά και τη θέση του τόνου. Έτσι, στην πρώτη κλίση παραθέτει τα κλιτικά παραδείγματα των αρσενικών τοποθετώντας πρώτα τα κλιτικά παραδείγματα των ισοσύλλαβων ανάλογα με το κλιτικό τους επίθημα και μετά των ανισοσύλλαβων. Στη συνέχεια, ακολουθεί η δεύτερη κλίση με τα θηλυκά και η τρίτη κλίση με τα ουδέτερα ταξινομημένα κι αυτά με βάση την κατάληξη την Ονομαστικής Ενικού και τον αριθμό των συλλαβών στους διάφορους τύπους. Σε κάθε κατηγορία μάλιστα παραθέτουν διαφορετικό παράδειγμα κλίσης για τα οξύτονα, τα παροξύτονα και τα προπαροξύτονα ουσιαστικά.

Η Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (2012: 29-32) προτείνει 6 κλιτικές τάξεις. Στην πρώτη ταξινομούνται όλα τα αρσενικά εκτός από αυτά που λήγουν σε -ος, στη δεύτερη όλα τα θηλυκά εκτός από αυτά που λήγουν σε -ος, στην τρίτη τα αρσενικά σε -ος, στην τέταρτη τα ουδέτερα σε -ο και -ι, στην πέμπτη ουδέτερα όπως *πράγμα*, *οξύ* και *κρέας* ενώ στην τελευταία τα ουδέτερα σε -ος.

Τέλος, ο Μπαμπινιώτης (2017: 221-222) κατηγοριοποιεί τα ουσιαστικά αρχικά σε τρικάτάληκτα και δικατάληκτα και συνεχίζει με μια πιο εξειδικευμένη ταξινόμηση με βάση την ισοσυλλαβία, το γένος και τις μορφές των καταλήξεων.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι γλωσσολόγοι και οι γραμματικές δε συμφωνούν στον διαχωρισμό των ονομάτων σε κλιτικές τάξεις, πράγμα που δυσχεραίνει τους δασκάλους στη διδασκαλία, αφού οι γραμματικές αποτελούν ένα από τα βασικά εργαλεία στη δουλειά τους.

5. Η κατάκτηση του ονόματος

Η κατάκτηση των ουσιαστικών μιας γλώσσας με πλούσια μορφολογία όπως είναι η Ελληνική δεν είναι εύκολη υπόθεση. Στις συγκολλητικές γλώσσες όπως η Τουρκική το παιδί καλείται να χρησιμοποιήσει έναν μόνο τύπο για κάθε όνομα σε αντίθεση με πλούσιες μορφολογικά γλώσσες όπως η Ελληνική, στις οποίες τα παιδιά πρέπει να κατακτήσουν τύπους ονομάτων που ανήκουν σε διαφορετικές κλιτικές τάξεις, σε διαφορετικό γένος, πτώση και αριθμό. Το ονοματικό σύστημα της Ελληνικής διακρίνει τρία γένη, το αρσενικό, το θηλυκό και το ουδέτερο, τέσσερις πτώσεις την Ονομαστική, τη Γενική, την Αιτιατική και την Κλητική και δύο αριθμούς τον Ενικό και τον Πληθυντικό. Επίσης, τα ουσιαστικά της Ελληνικής ακολουθούν διαφορετικά κλιτικά παραδείγματα ανάλογα την κλιτική τάξη στην οποία ανήκουν. Έτσι, τα παιδιά για να κατακτήσουν τους πολλούς διαφορετικούς τύπους κάθε ουσιαστικού, πρέπει να αναπτύξουν πολλά μορφολογικά σχήματα (patterns) στα οποία να εντάξουν τα ονόματα της γλώσσας τους (Stephany & Christofidou 2009: 217-221).

Τα μορφολογικά σχήματα, ωστόσο, παρουσιάζουν διαφορετικό βαθμό παραγωγικότητας. Παραγωγικά θεωρούνται τα μορφολογικά σχήματα στα οποία μετακινούνται και εντάσσονται ονόματα που ως τότε ακολουθούσαν διαφορετικό κλιτικό παράδειγμα, ενώ τα μορφολογικά σχήματα στα οποία δεν προστίθενται άλλα ουσιαστικά θεωρούνται μη παραγωγικά. Σύμφωνα με την Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (2012: 34) για τα αρσενικά παραγωγική είναι η κλίση των ουσιαστικών σε *-ας*, για τα θηλυκά οι κλίσεις σε *-α* και δευτερευόντως σε *-η* και για τα ουδέτερα η κλίση σε *-ι* και λιγότερο η κλίση σε *-ο*. Σε αυτό το συμπέρασμα οδηγήθηκε, επειδή οι δάνειες λέξεις και οι νεολογισμοί επιλέγουν να ενταχθούν σε αυτά τα κλιτικά παραδείγματα. Επίσης, σε αυτές τις κλίσεις προστίθενται ολοένα και περισσότερα ουσιαστικά που ανήκαν σε άλλη κλιτική τάξη. Έτσι, αρσενικά σε *-ος*, τα οποία θεωρούνται μη παραγωγική κλίση ή παραγωγική κλίση με σημάδια υποχώρησης (Χριστοφίδου 2003α: 131) μετακινούνται και εντάσσονται στα αρσενικά σε *-ας* που είναι παραγωγική κλίση. Για παράδειγμα, ο «έμπορος» μετατρέπεται σε «έμπορας» (Χριστοφίδου 2003α: 110-114). Ακόμη, τα θηλυκά σε *-ος*, τα οποία δεν εντάσσονται

σε καμία κλιτική τάξη από την Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (2012: 35) εντάσσονται σταδιακά στα αρσενικά όπως:

(1) η ψήφος → ο ψήφος

ή στα ουδέτερα όπως:

(2) η αλφάβητος → το αλφάβητο

ή παραμένουν στα θηλυκά με αποβολή του -ς στην Ονομαστική Ενικού όπως:

(3) η άμμος → η άμμο

Σύμφωνα με τη Χριστοφίδου (2003β: 2) η κατάκτηση της μορφολογίας του ονόματος χωρίζεται σε τρεις φάσεις: την προμορφολογική, την πρωτομορφολογική και τη μορφολογική. Κατά τη προμορφολογική φάση, φαίνεται ότι απουσιάζει κάθε μορφολογική ένδειξη, καθώς τα παιδιά προφέρουν τις πρώτες λέξεις τους και χρησιμοποιούν τα ονόματα μόνο στη βασική τους μορφή όπως π.χ. *μπαμπά* και όχι *μπαμπάς*. Η βασική μορφή του ουσιαστικού θεωρείται η Αιτιατική Ενικού (Stephany & Christofidou 2009: 222 -223) καθώς αποτελεί τον αμαρκάριστο τύπο και για τα τρία γένη λόγω της απουσίας της κατάληξης -ς (*τον μπαμπά/ την αυλή/ το σπίτι*). Επίσης, είναι η πτώση που χρησιμοποιείται στη μεγαλύτερη συχνότητα σύμφωνα με την έρευνα του Καβουκόπουλου (1989: 7-11).

Στην πρωτομορφολογική φάση³ εμφανίζονται σταδιακά ενδείξεις μορφολογικής συνείδησης. Σε αυτήν τη φάση τα παιδιά σχηματίζουν τα πρώτα μορφολογικά σχήματα όπως για παράδειγμα σχηματίζουν την Ονομαστική Ενικού των αρσενικών με την κατάληξη -ς. Η Χριστοφίδου (2003α: 126) μέσα από τη μελέτη του corpus της παρατηρεί ότι οι παραγωγικές κλίσεις κατακτώνται πρώτες από τα παιδιά σε αντίθεση με τις μη παραγωγικές. Σε αυτήν τη φάση μάλιστα παρατηρούνται υπεργενικεύσεις. Το παιδί του οποίου το λεξιλόγιο μελετήθηκε σχημάτιζε πολλές φορές τα τρικατάληκτα αρσενικά ως δικατάληκτα:

(4) *υποπόταμος* → *ποπότας*

Ωστόσο, αν και στο λεξιλόγιο του παιδιού φαίνεται ότι έχει κατακτηθεί η χρήση/ λειτουργία του φωνητικού τέρματος -ς στα αρσενικά καθώς επίσης και η χρήση του -ς στη Γενική Ενικού των θηλυκών ονομάτων, δε σημειώθηκε καμία υπεργενίκευση του -ς στην Ονομαστική Ενικού των θηλυκών ονομάτων. Γι' αυτό, η

³ Η πρωτομορφολογική φάση για το παιδί, το οποίο μελετά η Χριστοφίδου (2003α) στην έρευνά της ξεκινά από 1;1 και ολοκληρώνεται στα 2;5.

Χριστοφίδου (2003α: 127) συμπεραίνει ότι τα παιδιά κατακτούν νωρίτερα τη διάκριση του γένους σε σχέση με το κλιτικό σύστημα.

Επίσης, το παιδί του οποίου μελετήθηκε ο λόγος στην έρευνα της Χριστοφίδου (2003α: 126-127) παρόλο που ακούει συχνά θηλυκά σε -ος και παρά τις επισημάνσεις, τα αφήνει άκλιτα ή δεν τα κλίνει σωστά, πράγμα που αποδίδεται στην έλλειψη παραγωγικότητας της κλίσης αυτής. Επίσης, τα παιδιά των οποίων ο λόγος μελετήθηκε από τον Μπασλή (2003: 39) και ανήκουν στην ίδια φάση, δε χρησιμοποίησαν καθόλου στον λόγο τους θηλυκά σε -ος.

Η έρευνα των Stephany & Christofidou (2009: 221-222) έδειξε ότι κατά την πρωτομορφολογική φάση τα παιδιά κατακτούν σταδιακά τις πτώσεις και τους αριθμούς. Προηγείται μάλιστα η κατάκτηση της Ονομαστικής και της Αιτιατικής και ακολουθεί η κατάκτηση της Γενικής πτώσης. Παρόλο που τα θηλυκά στη Γενική έχουν την ίδια κατάληξη -ς με την Ονομαστική Ενικού των αρσενικών, η έρευνα έδειξε καθυστέρηση στην κατάκτηση της Γενικής των θηλυκών σε σχέση με την Ονομαστική – Αιτιατική. Επίσης, προηγείται η κατάκτηση του Πληθυντικού των ουδετέρων σε σύγκριση με τα άλλα δύο γένη. Σε γενικές πάντως γραμμές, στα τρία τους χρόνια περίπου τα παιδιά τα οποία μελετήθηκαν χρησιμοποιούσαν πια τα ουσιαστικά σε όλες τις πτώσεις, στους δύο αριθμούς και στα τρία γένη.

Κατά τη μορφολογική περίοδο, τα παιδιά έχουν αναπτύξει τον λόγο τους σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μη διαφέρει από τον λόγο των ενηλίκων. Σε αυτή τη φάση τα παιδιά έχουν αναπτύξει τα περισσότερα μορφολογικά τους σχήματα στα οποία ανά πάσα στιγμή μπορούν να ανατρέξουν ώστε να παραγάγουν ορθά τον τύπο που επιθυμούν. Τα λάθη στον σχηματισμό κάποιων τύπων εντοπίζονται σε μη παραγωγικές κλίσεις, σε ουσιαστικά που δεν έχουν ενσωματωθεί πλήρως στο κλιτικό σύστημα της Νέας Ελληνικής αλλά αποτελούν κατάλοιπα από τα αρχαία ελληνικά. Τέτοιες ομάδες ουσιαστικών που αργούν να κατακτηθούν από τα παιδιά και συχνά χρησιμοποιούνται λανθασμένα ακόμα και από ενήλικες είναι τα θηλυκά σε -ος που μελετά η παρούσα εργασία καθώς και ουδέτερα σε -ος και -μα.

Φαίνεται λοιπόν ότι τα παιδιά κατακτούν πρώτα τις παραγωγικές καταλήξεις και αργότερα τις μη παραγωγικές (Αναστασιάδη – Συμεωνίδα 2012: 34). Η μη παραγωγική κλιτική τάξη των αρσενικών σε -ος, υποστηρίζει η Χριστοφίδου (2003α: 112-113), εμφανίζει σημάδια υποχώρησης και μετακίνησης προς την πιο παραγωγική κατάληξη -ας. Η Αναστασιάδη – Συμεωνίδα (2012: 35) θεωρεί ότι παρά την υψηλή

συχνότητα χρήσης της πρόκειται πια για κατηγορία «μη διαθέσιμη»⁴ που τείνει να χρησιμοποιείται μόνο για να εκφράσει τον τύπο του αρσενικού των επιθέτων.

Παρόλο που το μορφολογικό σύστημα αναπτύσσεται πολύ νωρίς από τα παιδιά και χρησιμοποιείται παραγωγικά, κάποια δύσκολα μορφολογικά φαινόμενα όπως για παράδειγμα μορφήματα με σπάνια χρήση κατακτώνται αργότερα κατά τη διάρκεια της σχολικής περιόδου (Μότσιου 2014: 99-100). Μετά τα έξι τους χρόνια, τα παιδιά κατακτούν σταδιακά πιο πολύπλοκες δομές, κανόνες και εξαιρέσεις. Τα παιδιά όσο προχωρούν οι τάξεις του δημοτικού κατακτούν όλους τους χρόνους, τη διαφορά ανάμεσα σε συνοπτικό και μη συνοπτικό (Παρατατικός – Αόριστος), τη χρήση του βοηθητικού ρήματος «έχω», τις κλίσεις των ουσιαστικών αλλά οι σχηματισμοί με λόγιο χαρακτήρα θα συνεχίσουν να τα δυσκολεύουν και στη εφηβεία. Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι ακόμα και στους μαθητές των μεγάλων τάξεων τους δυσκολεύει η εσωτερική αύξηση και η απουσία της στο β' πρόσωπο του Ενικού της συνοπτικής Προστακτικής, η κλίση των επιθέτων που λήγουν σε *-ης, -ης, -ες*, αλλά και τα θηλυκά σε *-ος* με τα οποία ασχολείται η παρούσα εργασία.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι οι μαθητές δε θα μπορούσαν να διδαχτούν τα θηλυκά ουσιαστικά σε *-ος* νωρίτερα, καθώς προς το τέλος του δημοτικού και κυρίως στο γυμνάσιο θα είναι σε θέση να κατακτήσουν τη λόγια αυτή κλίση.

---

⁴ Μη διαθέσιμες είναι οι δομές «που περιγράφουν μόνο μαρτυρημένες κατασκευασμένες λέξεις» (Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 2012: 29)

6. Τα θηλυκά ουσιαστικά σε -ος

Στην παρούσα έρευνα θα ασχοληθούμε με το αν οι μαθητές των δύο μεγάλων τάξεων του δημοτικού δυσκολεύονται στη χρήση των θηλυκών ουσιαστικών με φωνητικό τέρμα -ος στην Ονομαστική Ενικού. Τα θηλυκά αυτά έχουν κληρονομηθεί από τα αρχαία ελληνικά και έχουν λόγιο⁵ χαρακτήρα.

Διακρίνονται σε αυτά που φέρουν το χαρακτηριστικό [+ανθρ.] και σε αυτά που είναι [-ανθρ.]. Υπάρχουν, επίσης, πολλά ονόματα πόλεων, χωρών και νησιών που ακολουθούν αυτό το σχήμα κλίσης στον Ενικό, αφού δε σχηματίζουν Πληθυντικό όπως:

- (1) Αίγυπτος
- (2) Πελοπόννησος
- (3) Νάξος

Στα [+ανθρ.] θηλυκά ουσιαστικά με ένσιγμη Ονομαστική Ενικού ανήκουν κυρίως επαγγελματικά θηλυκά ουσιαστικά τα οποία λήγουν σε -ας, σε -ης και σε -ος όπως:

- (4) η ταμίας
- (5) η δικαστής
- (6) η εκπαιδευτικός

Η παρούσα έρευνα ασχολείται μόνο με τα θηλυκά που λήγουν σε -ος και δε θα ασχοληθεί με τα επαγγελματικά θηλυκά σε -ας ή -ης. Τα επαγγέλματα για τα οποία πλάστηκαν τα ουσιαστικά αυτά προορίζονταν κυρίως για άντρες και για αυτό δεν πλάστηκαν αντίστοιχοι τύποι που να αντιστοιχούν σε γυναίκες (Λυπουρλής 1994: 121- 122). Όταν λοιπόν τα επαγγέλματα αυτά άρχισαν να ασκούνται και από γυναίκες, χρησιμοποιήθηκαν οι παράγωγες από τα αρσενικά αυτά λέξεις που μορφικά είναι όμοιες αλλά διαφέρουν ως προς το χαρακτηριστικό του φύλου γι' αυτό και συνοδεύονται από άρθρα θηλυκού γένους. Η παραγωγική αυτή διαδικασία δημιουργεί μια αντίφαση: τα ουσιαστικά αυτά ενώ φέρουν το χαρακτηριστικό [+θηλ.], δε φέρουν τα κλιτικά επιθήματα των περισσότερων θηλυκών ουσιαστικών (Θωμαδάκη 1990:

⁵ Αξιοποιώντας την ανάλυση του όρου «λόγιο» από τις Μανωλέσσου, Κατσούδα, & Μπασέα-Μπεζαντάκου (υπό έκδοση) μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τα θηλυκά σε -ος «λόγια» τόσο σε συγχρονικό όσο και σε διαχρονικό επίπεδο. Διαχρονικά – ετυμολογικά τα θηλυκά -ος, κληρονομημένα από τα αρχαία ελληνικά, προέρχονται από τη «λόγια παράδοση» ενώ συγχρονικά – χρηστικά αποτελούν λεξιλόγιο που ανήκει «σε ανώτερο επίπεδο χρήσεως».

247 - 253). Η έρευνα των Κατσούδα & Τράπαλη (2012: 55-64) έδειξε ότι χρησιμοποιούνται ολοένα και περισσότεροι τύποι θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών σχηματισμένοι με ένα παραγωγικό επίθημα θηλυκού γένους. Μέσα από παραδείγματα από επίσημες ιστοσελίδες διέψευσαν την άποψη της γραμματικής Κλαίρη & Μπαμπινιώτη (2005: 59-60) ότι οι τύποι αυτοί είναι λιγότερο δόκιμοι, λαϊκοί και συνυφασμένοι με συνυποδηλώσεις υποτίμησης, θαυμασμού, οικειότητας κ.ά. και ότι σε επίσημο λόγο πάντα χρησιμοποιούνται οι λόγιοι τύποι σε -ος.

Η παρούσα έρευνα θα ασχοληθεί επίσης και με τα [-ανθρ.] θηλυκά που λήγουν σε -ος. Πρόκειται για τα ισοσύλλαβα, τρικατάληκτα ή αλλιώς τρίπτωτα θηλυκά ουσιαστικά. Τα θηλυκά σε -ος σχηματίζουν τις ίδιες καταλήξεις με τα αρσενικά τρικατάληκτα, τα αρσενικά σε -ος αλλά συνοδεύονται από τους τύπους του θηλυκού άρθρου πράγμα που δημιουργεί την ίδια αντίφαση με τα [+ανθρ.] θηλυκά σε -ος. Ωστόσο, λάθη όπως «πολλούς μεθόδους» δείχνουν την τάση συμμόρφωσης της κατάληξης των αρσενικών προς την κατάληξη των επιθέτων (Κατσούδα & Τράπαλης 2012: 62), ώστε να αντιμετωπιστεί η αντίφαση που προαναφέραμε και να λυθούν τα προβλήματα σχηματισμού των θηλυκών αυτών.

Η Αναστασιάδη – Συμεωνίδη και η Χειλά – Μαρκοπούλου (2003: 43-46) αφού επεξεργάστηκαν τα 180.000 λήμματα του Αντίστροφου λεξικού της νέας ελληνικής (2002), χώρισαν τα [-ανθρ.] θηλυκά σε -ος σε τρεις κατηγορίες:

A) δεκαεννέα ουσιαστικά σπάνιας χρήσης και ειδικών λεξιλογίων όπως:

(7) η τρίβος

(8) η ψίαθος

B) σαράντα εννέα λόγια ουσιαστικά και εξήντα επτά σύνθετα ή παράγωγα από αυτά όπως:

(9) ράβδος

(10) μέθοδος

(11) γνάθος

και Γ) λόγια ουσιαστικά προερχόμενα από μετατροπή των οποίων το γένος εξαρτάται από το γένος του ουσιαστικού που απαλείφθηκε όπως:

(12) η υδρόγειος [σφαίρα]

(13) η κατακόρυφος [γραμμή].

6.1 Το κλιτικό παράδειγμα των θηλυκών σε -ος

Τα θηλυκά σε -ος μοιάζουν μορφολογικά με τα αρσενικά σε -ος. Σε όλες τις πτώσεις έχουν τις ίδιες καταλήξεις με τα αρσενικά σε -ος. Όπως και τα αρσενικά σε -ος, έτσι και τα θηλυκά με την ίδια κατάληξη, σχηματίζουν με διαφορετική κατάληξη την κάθε πτώση και εντάσσονται στα τρικατάληκτα ή τρίπτωτα ουσιαστικά.

Παρακάτω παραθέτουμε το κλιτικό παράδειγμα των οξύτων, παροξύτων και προπαροξύτων θηλυκών σε -ος.

	Ενικός Αριθμός	Πληθυντικός Αριθμός
Ονομαστική	η οδός	οι οδοί
Γενική	της οδού	των οδών
Αιτιατική	την οδό	τις οδούς
Κλητική	(- οδέ/οδό) ⁶	(-οδοί)

	Ενικός Αριθμός	Πληθυντικός Αριθμός
Ονομαστική	η λεωφόρος	οι λεωφόροι
Γενική	της λεωφόρου	των λεωφόρων
Αιτιατική	τη λεωφόρο	τις λεωφόρους
Κλητική	(- λεωφόρε/ο)	(- λεωφόροι)

	Ενικός Αριθμός	Πληθυντικός Αριθμός
Ονομαστική	η ήπειρος	οι ήπειροι
Γενική	της ηπείρου	των ηπείρων
Αιτιατική	τη ήπειρο	τις ηπείρους
Κλητική	(- ήπειρε/ο)	(- ήπειροι)

⁶ Τοποθετήσαμε την Κλητική πτώση σε παρένθεση, καθώς αυτή η πτώση έχει περιορισμένη χρήση και γι' αυτό σε πολλές γραμματικές παραλείπεται.

6.2 Ο τονισμός των προπαροξύτων θηλυκών σε -ος

Η παρούσα έρευνα θα εξετάσει, ακόμη, αν και κατά πόσο γνωρίζουν οι μαθητές της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης να τονίζουν σωστά τα θηλυκά σε -ος ως προς τον τονισμό τους είναι οξύτονα, παροξύτονα ή προπαροξύτονα. Τα οξύτονα και τα παροξύτονα διατηρούν στην ίδια θέση τον τόνο σε όλες τις πτώσεις οπότε δε δημιουργούν κανένα πρόβλημα στους ομιλητές της Νέας Ελληνικής. Τα προπαροξύτονα τρικατάληκτα θηλυκά, όμως, κατεβάζουν τον τόνο τους στην παραλήγουσα στη Γενική του Ενικού και στη Γενική και Αιτιατική του Πληθυντικού όπως ακριβώς και τα περισσότερα προπαροξύτονα αρσενικά και ουδέτερα. Για να κατανοήσουμε τους λόγους για τους οποίους κατεβαίνει ο τόνος σε όλα τα προπαροξύτονα θηλυκά και στα περισσότερα προπαροξύτονα αρσενικά και ουδέτερα, πρέπει να ανατρέξουμε στους κανόνες της αρχαιοελληνικής γραμματικής.

Στα αρχαία ελληνικά τα προπαροξύτονα ουσιαστικά της δεύτερης κλίσης (ο άνθρωπος, η άμπελος, το θέατρον) κατέβαζαν τον τόνο τους στην παραλήγουσα στη Γενική Ενικού καθώς και στη Γενική και Αιτιατική Πληθυντικού, γιατί λόγω του νόμου της τρισυλλαβίας δεν επιτρεπόταν να τονίζεται η προπαραλήγουσα όταν η λήγουσα ήταν μακρόχρονη. Ο καταβίβασμός του τόνου στα ν.ε. ουσιαστικά προέρχεται από τη λόγια παράδοση. Εντούτοις, η ν.ε. γλώσσα εμφανίζει έντονα την τάση να διατηρείται ο τόνος στην προπαραλήγουσα σε όλες τις πτώσεις στα σύνθετα καθώς και στα λαϊκότερα πολυσύλλαβα (Λυπουρλής 1994: 107-110).

Στα νέα ελληνικά, λοιπόν, τα ουσιαστικά από τη λόγια παράδοση ή ουσιαστικά ανώτερου επιπέδου χρήσης ακολουθούν τον κανόνα της αρχαίας Ελληνικής και κατεβάζουν τον τόνο τους ενώ δημώδη ουσιαστικά [ουσιαστικά καθώς και αρσενικά κύρια ονόματα σε -ος διατηρούν τον τόνο τους στην προπαραλήγουσα σε όλες τις πτώσεις. Έτσι, ο Νεοέλληνας θα πει *του πονόδοντου, του ροδάκινου, του Απόστολου* κ.λπ. (για τους όρους ουσιαστικά από τη λόγια παράδοση, ουσιαστικά ανώτερου επιπέδου χρήσης και δημώδη ουσιαστικά, βλ. Μανωλέσσου, Κατσούδα & Μπασέα-Μπεζαντάκου υπό έκδ.)].

Τα θηλυκά σε -ος, τα οποία εξετάζει η παρούσα εργασία, είναι όλα λόγια προέλευσης με αποτέλεσμα τα προπαροξύτονα να ακολουθούν τον κανόνα τονισμού της αρχαίας Ελληνικής και να κατεβάζουν τον τόνο τους στη Γενική Ενικού και Πληθυντικού καθώς και στην Αιτιατική Πληθυντικού, όπως για παράδειγμα:

- (1) της ανόδου, των ανόδων, τις ανόδους

(2) της παραγράφου, των παραγράφων, τις παραγράφους

6.3 Τα θηλυκά σε –ος και η μορφολογική μεταβολή τους

Το γλωσσικό σύστημα κάθε γλώσσας δεν είναι στατικό αλλά διαρκώς εξελίσσεται. Τα περισσότερα ονόματα της Νέας Ελληνικής κληρονομήθηκαν από τα αρχαία ελληνικά είτε αυτούσια είτε αφού υπέστησαν μορφολογικές αλλαγές.

Συγκεκριμένα, τα ουσιαστικά της α΄ κλίσης της αρχαίας γραμματικής εντάχθηκαν στο νεοελληνικό σύστημα αυτούσια, καθώς ακολουθούσαν την ίδια δομή με τα αρσενικά και θηλυκά της Νέας Ελληνικής. Αντίθετα, τα περισσότερα αρσενικά της γ΄ κλίσης μεταπλάστηκαν και απέκτησαν τη μορφή των πρωτοτυπικών τάξεων της Νέας Ελληνικής. Λόγου χάριν:

- (1) α) ο πατήρ → ο πατέρας
 β) ο κόραξ → ο κόρακας
 γ) ο χειμών → ο χειμώνας
 δ) ο φύλαξ → ο φύλακας

Μερικές χιλιάδες θηλυκά της γ΄ κλίσης επίσης μεταπλάστηκαν και εντάχθηκαν στις πρωτοτυπικές τάξεις των ουσιαστικών της Νέας Ελληνικής (Αναστασιάδη – Συμεωνίδη & Χειλά – Μαρκοπούλου 2003: 30).

- (2) α) η αθωότης → η αθωότητα
 β) η δεκάς → η δεκάδα
 γ) η διαίρεσις → η διαίρεση
 δ) η βαλβίς → η βαλβίδα
 ε) η πόλις → η πόλη
 στ) η κλίμαξ → η κλίμακα

Πολλά ουδέτερα της γ΄ τάξης διατηρήθηκαν αυτούσια αλλά κάποια ουδέτερα σε μεταπλάστηκαν όπως:

- (3) το κέρας → το κέρατο

Στα αρχαία ελληνικά, η β΄ κλίση αποτελούνταν από θηλυκά και αρσενικά ουσιαστικά που κλίνονταν με ίδιο τρόπο και στην Ονομαστική Ενικού έληγαν σε –ος και από ουδέτερα που έληγαν σε –ον. Παραδείγματος χάριν:

- (4) α) ο άνθρωπος, ο θρύλος, ο αγρός
 β) η άμπελος, η άρκτος, η οδός
 γ) το μυστήριο, το δώρον, το φυτόν

Στη δημοτική, τα περισσότερα από τα αρσενικά διατηρήθηκαν αυτούσια, αφού τα κλιτικά τους επιθήματα περιλαμβάνονται στο κλιτικό σύστημα της Νέας Ελληνικής. Τα ουδέτερα σε *-ον* ενσωματώθηκαν επίσης στο νεοελληνικό λεξιλόγιο με αποβολή του *-ν*. Τα θηλυκά της β' κλίσης όμως δημιουργούσαν σύγχυση από τα ρωμαϊκά ακόμα χρόνια λόγω των κοινών με τα αρσενικά κλιτικών επιθημάτων τους (Κατσούδα 2005: 19). Το φωνητικό τέρμα *-ς* τους, δε συνάδει με τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των θηλυκών στη Νέα Ελληνική, καθώς αποτελεί μια χαρακτηριστικό μόνο των πρωτοτυπικών αρσενικών.

Γι' αυτό, το μεγαλύτερο μέρος των θηλυκών της δεύτερης κλίσης υπέστη αλλαγές και προσαρμόστηκε στο κλιτικό σύστημα της Νέας Ελληνικής όπως αυτό διαμορφώθηκε από τα μεσαιωνικά κιόλας χρόνια. Η λαϊκή γλώσσα προσάρτησε τα ουσιαστικά αυτά στο δομικό σύστημα της Νέας Ελληνικής με διάφορους τρόπους (Κατσούδα 2005:19, Αναστασιάδη – Συμεωνίδη & Χειλά – Μαρκοπούλου 2003: 28-29, 38):

A) Κατά τη μετακλασική περίοδο μεγάλο μέρος από τα θηλυκά σε *-ος*, εκ των οποίων τα περισσότερα ήταν ονόματα δέντρων, άλλαξαν γένος και έγιναν αρσενικά:

(5) η σχίνος → ο σχίνος

B) Κάποια θηλυκά σε *-ος* ήδη κατά την Αλεξανδρινή Κοινή και από τους πρώιμους αιώνες του Μεσαίωνα άρχισαν να χρησιμοποιούνται με τα υποκοριστικά τους ουδέτερου γένους τα οποία πήραν το κλιτικό επίθημα *-ιον*, *-ίδιον*, *άριον* και σταδιακά μετακινήθηκαν στις πρωτοτυπικές τάξεις των ουδετέρων:

(6) η κάμινος → το καμίνιον → το καμίνι

Γ) Κάποια από τα θηλυκά αυτά διατηρήθηκαν αλλά ανέπτυξαν και δεύτερο τύπο ουδέτερου γένους με το χαρακτηριστικό [-λόγιο]:

(7) η ράβδος – το ραβδί

(8) η βίβλος – το βιβλίο.

Δ) Κάποια τρικατάληκτα θηλυκά αντικαταστάθηκαν από άλλα ουσιαστικά με το ίδιο περιεχόμενο που όμως ήταν συμβατά με το άρθρο τους:

(9) η οδός → ο δρόμος

E) Σε άλλες περιπτώσεις παρέμειναν θηλυκά αλλά υπέστησαν μορφολογικές αλλαγές, ώστε να μη δημιουργείται σύγχυση με τα αρσενικά. Έτσι, άλλαξαν το κλιτικό επίθημα *-ος* που παραπέμπει στα νέα ελληνικά σε λέξη αρσενικού γένους και απέκτησαν το κλιτικό επίθημα *-α* ή σπανιότερα *-η*:

- (10) η άρκτος → η αρκούδα
- (11) η κάμηλος → η καμήλα
- (12) η διδάσκαλος → η δασκάλα

ΣΤ) Παρόλο που μια μικρή ομάδα από τα θηλυκά της β' κλίσης της γραμματικής των αρχαίων ελληνικών πέρασε στη Νέα Ελληνική χωρίς να υποστεί καμία αλλαγή ούτε στο γένος ούτε στο κλιτικό επίθημα όπως:

- (13) η άμμος
- (14) η άβυσσος

οι ομιλητές της Νέας Ελληνικής ήδη από τον 19^ο αιώνα είχαν την τάση να αποβάλλουν το -ς από την Ονομαστική Ενικού των θηλυκών σε -ος και να το προσθέτουν στη Γενική Ενικού, ώστε να προσαρμόσουν τα ουσιαστικά αυτά στη δομή των θηλυκών ουσιαστικών (Τσοπανάκης 1994: 225). Λογοτέχνες της περιόδου αυτής αναφέρουν στα έργα τους:

- (15) η έξοδο – της έξοδος (Βλαχογιάννης)
- (16) η Παράδεισο (Σολωμός)
- (17) η άβυσσο (Σολωμός)
- (18) της Ζάκυνθος (Σολωμός)
- (19) της Ήπειρος (Παλαμάς)

Η τάση των θηλυκών σε -ος να φύγουν από το περιθώριο και να ενταχθούν στη δομή των ονομάτων της Νέας Ελληνικής συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Οι Νεοέλληνες προσπαθούν να εντάξουν τα λόγια θηλυκά σε -ος που δεν μεταπλάστηκαν στο δομικό σχήμα των θηλυκών. Είτε αποβάλλουν το -ς από την Ονομαστική Ενικού και το προσθέτουν στη Γενική Ενικού όπως:

- (20) η άμμος – της άμμου → η άμμο – της άμμος

είτε τα διατηρούν αυτούσια αλλά τα εντάσσουν στα αρσενικά όπως:

- (21) η ψήφος → ο ψήφος

είτε τα μεταπλάθουν και τα εντάσσουν στις πρωτοτυπικές τάξεις των θηλυκών ή των ουδετέρων όπως:

- (22) η αλφάβητος → το αλφάβητο
- (23) η παρθένος → η παρθένα

6.4 Τα προβλήματα που παρουσιάζουν τα θηλυκά σε -ος

Η ομάδα των θηλυκών ουσιαστικών σε -ος πέρασε από τα αρχαία ελληνικά στα νέα χωρίς να υποστεί κάποια μορφολογική αλλαγή ή αλλαγή στο γένος, ώστε να προσαρμοστεί στο νεοελληνικό κλιτικό σύστημα. Αυτό δημιουργεί πρόβλημα στους φυσικούς ομιλητές της Νέας Ελληνικής τόσο στο να σχηματίσουν σωστά τους τύπους των τρικατάληκτων θηλυκών ουσιαστικών όσο και στο να επιλέξουν ορθό γένος στο επίθετο που τα συνοδεύει. Λάθη κατά την κλίση των θηλυκών ουσιαστικών σε -ος παρατηρούνται συστηματικά στη λαϊκή χρήση, στις διαλέκτους, στην εκμάθηση της ελληνικής ως ξένης γλώσσας αλλά και στον παιδικό λόγο (Χριστοφίδου 2003: 110).

Η Χριστοφίδου (2003α: 6) επεξεργάστηκε τα αποτελέσματα προηγούμενων μελετών σε παιδιά μικρής ηλικίας αλλά και το corpus της και παρατήρησε ότι τα παιδιά μέχρι την ηλικία των τριών ετών δε χρησιμοποιούν καθόλου θηλυκά σε -ος παρόλο που το παιδί ακούει συχνά ότι η μαμά του είναι γλωσσολόγος. Επίσης, η γιατρός του είναι γυναίκα και επισκέπτονται συχνά το νησί που ονομάζεται «Κως». Όταν σε μεγαλύτερη ηλικία εμφανίζονται θηλυκά σε -ος στην ομιλία του, κλίνονται λανθασμένα παρά τις επισημάνσεις. Ακόμη, τα παιδιά των οποίων ο λόγος μελετήθηκε από τον Μπασλή (2003: 39) δε χρησιμοποίησαν καθόλου στον λόγο τους θηλυκά σε -ος.

Πρόβλημα στον σχηματισμό των θηλυκών ουσιαστικών σε -ος παρατηρείται επίσης σε ορισμένες κοινωνιόλεκτους στις οποίες οι φυσικοί ομιλητές αφαιρούν το τελικό -ς από την Ονομαστική Ενικού και να το προσθέσουν στη Γενική ακολουθώντας τη δομή των θηλυκών. Έτσι, όπως αναφέραμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο απαντώνται τύποι όπως στο ποίημα του Σολωμού «*Η γυναίκα της Ζάκυνθος*».

Ο Σαραντάκος (2007: 205-206) έκανε μία έρευνα στο διαδίκτυο για το θηλυκό «*η μέθοδος*» και εντόπισε ελάχιστες δημοσιεύσεις για τον τύπο «*οι μέθοδες*», τύπος που παρατηρήθηκε σε ιστοσελίδες της αριστεράς. Αντίθετα, πολύ συχνά φαίνεται ότι χρησιμοποιείται ο τύπος «*οι μέθοδοι*» συνοδευόμενος από αρσενικό επίθετο. Λανθασμένες φράσεις όπως:

- (1) άλλοι μέθοδοι
- (2) δοκιμασμένοι μέθοδοι
- (3) λανθασμένοι μέθοδοι

εντοπίστηκαν πολλές φορές και μάλιστα από ιστοσελίδες πανεπιστημιακών σχολών, σε κείμενα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και γενικώς σε ιστοσελίδες που δε θα περίμενε κανείς τέτοια λάθη. Παρατηρούμε λοιπόν ότι το πρόβλημα στην επιλογή ορθού τύπου στο επίθετο που συνοδεύει το θηλυκό ουσιαστικό σε -ος είναι πιο έντονο συγκριτικά με το πρόβλημα στον σχηματισμό των θηλυκών αυτών.

Γενικά, τα προβλήματα στον σχηματισμό των θηλυκών σε -ος και στην επιλογή ορθού τύπου στα επίθετα που τα συνοδεύουν είναι συνδεδεμένα με τη Κοινή Ελληνική. Οι τύποι αυτοί δε δημιουργούσαν πρόβλημα στην αρχαία ελληνική γλώσσα, καθώς για τον φυσικό ομιλητή της αρχαίας Ελληνικής ήταν απόλυτα φυσιολογικό να χρησιμοποιήσει το τέρμα -ς στην Ονομαστική Ενικού ενός θηλυκού ουσιαστικού. Επίσης, δεν υπήρχε καμία δυσκολία στο να επιλεγεί το κατάλληλο γένος στο επίθετο που θα συνόδευε το θηλυκό σε -ος, αφού το άρθρο θα ήταν αρκετό για να συνειδητοποιήσει ο ομιλητής το γένος της λέξης.

Τα προβλήματα στην επιλογή ορθού γένους επιθέτου ξεκινούν επειδή στη νέα ελληνική το άρθρο «οι» αντιστοιχεί τόσο στα αρσενικά όσο και στα θηλυκά. Ο ομιλητής για να καταλάβει αν ο τύπος της Ονομαστικής Πληθυντικού αντιστοιχεί σε αρσενικό ή σε θηλυκό καταφεύγει στο κλιτικό επίθημα της λέξης. Στην περίπτωση όμως των θηλυκών σε -ος, το κλιτικό επίθημα συμπίπτει με αυτό των αρσενικών, με αποτέλεσμα ο ομιλητής, αν δε σκεφτεί προσεκτικά τον λόγο του, κινδυνεύει να συνδυάσει τη λέξη με επίθετο αρσενικού γένους και να αλλάξει φύλο στο ουσιαστικό που χρησιμοποίησε.

6.5 Οι αιτίες του προβλήματος και οι λύσεις που έχουν προταθεί

Οι φυσικοί ομιλητές της Νέας Ελληνικής δυσκολεύονται να σχηματίσουν τα θηλυκά ουσιαστικά σε -ος αλλά και να τα συνδυάσουν με ορθό τρόπο με επίθετα. Για να εντοπίσουμε την αιτία του προβλήματος, πρέπει να αναφερθούμε πρώτα σε κάποια βασικά δομικά στοιχεία των ονομάτων της Νέας Ελληνικής.

Η δομή⁷ των ουσιαστικών της Ελληνικής έχει υποστεί αλλεπάλληλες αλλαγές μέσα στους αιώνες και κατέληξε σε ένα απλό σύστημα κλίσης. Η δομή που

---

⁷ Όταν οι σχέσεις ανάμεσα στα στοιχεία ενός συνόλου γλωσσικών στοιχείων διέπονται από ένα σύστημα κανόνων, τότε το σύνολο αυτό έχει δομή. Δομή είναι ένα σύστημα το οποίο έχει τα χαρακτηριστικά της ολότητας, του μετασχηματισμού και της αυτορρύθμισης (Τομπαΐδης 1995: 43-44).

επικράτησε για την πλειονότητα των αρσενικών στον Ενικό Αριθμό είναι -ς -Ø -Ø ενώ για τα περισσότερα θηλυκά -Ø -ς -Ø (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2005: 70). Γι' αυτό, πολλά ουσιαστικά της Αρχαίας Ελληνικής για να ενταχθούν στο Νεοελληνικό λεξιλόγιο, μεταπλάστηκαν και έλαβαν χαρακτηριστικά αυτής δομής.

Σημαντικό στοιχείο της δομής των αρσενικών και των θηλυκών ουσιαστικών αποτελεί λοιπόν το ληκτικό τέρμα -ς. Η παρουσία ή η απουσία του τελικού -ς συνδέεται με την αντίθεση αρσενικών/ θηλυκών. Όπως φανερώνει το παρακάτω σχήμα το τελικό -ς εμφανίζεται στην Ονομαστική Ενικού των αρσενικών και απουσιάζει στη Γενική και Αιτιατική Ενικού σε αντίθεση με τα θηλυκά τα οποία λήγουν σε -ς στη Γενική Ενικού αλλά όχι στην Ονομαστική και Αιτιατική Ενικού (Μπαμπινιώτης 2017: 228- 229).

	Αρσενικά	Θηλυκά
Ονομ. Εν.	ο αγρότη -ς	η αυλή -Ø
Γεν. Εν.	του αγρότη-Ø	της αυλή -ς
Αιτ. Εν.	τον αγρότη- Ø	την αυλή -Ø

Η αντίθεση της κλίσης -ς -Ø -Ø των δικατάληκτων αρσενικών και -Ø -ς -Ø των δικατάληκτων θηλυκών αποτελεί σημαντική διάκριση του αρσενικού από το θηλυκό γένος και αποτελεί την αιτία των μεταβολών που υπέστησαν κάποιες κλίσεις στο πέρασμα τους από το αρχαίο στο νεοελληνικό λεξιλόγιο (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2005: 70).

Η δομή αυτή δεν ακολουθείται από τα τρικατάληκτα θηλυκά που λήγουν σε -ος όπως:

- (1) η οδός
- (2) η φιλόλογος

και από κάποια επαγγελματικά δικατάληκτα όπως:

- (3) η δικαστής
- (4) η συγγραφέας

Η δομή λοιπόν λειτουργεί τόσο σταθερά για όσους έχουν την ελληνική μητρική γλώσσα, ώστε κάθε γλωσσικό στοιχείο που δεν εντάσσεται στα πλαίσια της δομής να μη γίνεται αποδεκτό.

Έτσι, τα λόγια θηλυκά ουσιαστικά σε -ος, τα οποία εξετάζει η παρούσα εργασία, είναι φανερό ότι δεν παρουσιάζουν τα δομικά στοιχεία των θηλυκών αλλά των αρσενικών με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ενταχθούν στο γλωσσικό σύστημα. Στην περίπτωση των αρσενικών σε -ος δε σημειώνεται κάποια αντίφαση, καθώς ακολουθούν το γενικό πρότυπο του αρσενικού κλιτικού παραδείγματος. Αντίθετα, η κλίση των θηλυκών σε -ος έρχεται σε αντίθεση με το γενικό πρότυπο του θηλυκού ουσιαστικού, με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται προβλήματα στον σχηματισμό τους (Θωμαδάκη 1990: 249- 250). Γι' αυτό, ενώ παρατηρούνται λάθη από παιδιά αλλά ακόμα και από ενήλικες στα θηλυκά αυτά: *οι παράμετρες, την οδός*, δεν εντοπίζονται αντίστοιχα λάθη στα υπόλοιπα ουσιαστικά (δε θα πει κάποιος «στον δρόμος»).

Ακόμη, τα θηλυκά σε -ος δυσκολεύουν τους ομιλητές της Ελληνικής γιατί εντάσσονται στην περιφέρεια του ονοματικού συστήματος, στα μη πρωτοτυπικά θηλυκά ουσιαστικά. Σύμφωνα με τις Αναστασιάδη – Συμεωνίδη & Χειλά – Μαρκοπούλου (2003: 24) οι μη πρωτοτυπικές τάξεις του ονοματικού συστήματος καθυστερούν να κατακτηθούν τόσο από τους φυσικούς ομιλητές της γλώσσας όσο και από αυτούς που μαθαίνουν μια γλώσσα ως ξένη.

Επιπλέον, στην ελληνική γλώσσα υπάρχει φωνολογική ομαλότητα ανάμεσα στο άρθρο, το ουσιαστικό και το επίθετο όπως για παράδειγμα:

(1) η σωστή λύση.

Τα θηλυκά σε -ος όμως όταν συνοδεύονται από άρθρα και επίθετα διαταράσσουν τη φωνολογική ομαλότητα όπως:

(2) η σημαντική παράμετρος

Η ομοιότητα κλίσης των αρσενικών και των θηλυκών σε -ος καθιστά δύσκολη την εξακρίβωση του γένους της λέξης και γι' αυτό προκαλεί προβλήματα στον συνδυασμό τους με επίθετα. Στην Ονομαστική και Γενική Πληθυντικού που το άρθρο είναι ίδιο και για τα αρσενικά και για τα θηλυκά το πρόβλημα εντείνεται, καθώς ο ομιλητής ανατρέχει στο κλιτικό επίθημα της λέξης το οποίο θυμίζει το αρσενικό γένος, με αποτέλεσμα να επιλέγει λανθασμένα αρσενικό τύπο στο επίθετο που θα συνοδέψει το ουσιαστικό. Μεγαλύτερο πρόβλημα σημειώνεται στα επαγγελματικά ουσιαστικά, καθώς διαφοροποιούνται μόνο από το άρθρο.

(3) ο γιατρός – η γιατρός

(4) ο ηθοποιός – η ηθοποιός

Το άρθρο στον Ενικό Αριθμό και στην Αιτιατική Πληθυντικού ξεκαθαρίζει το φύλο στο οποίο αντιστοιχεί η λέξη, ενώ στην Ονομαστική και Γενική Πληθυντικού που το άρθρο είναι ίδιο αναγκαζόμαστε να καταφεύγουμε σε περιφράσεις όπως:

(5) οι γυναίκες πολιτικοί.

Η έρευνα της Παυλίδου (1984) αλλά και η πιο σύγχρονη των Κατσούδα & Τράπαλη (2012) δείχνουν την τάση των συμμετεχόντων να αντικαταστήσουν τα θηλυκά επαγγελματικά ουσιαστικά σε -ος, -ας και -ης, που δημιουργούν πρόβλημα με ουσιαστικά που έχουν θηλυκά κλιτικά επιθήματα. Αυτό δείχνει ότι οι ομιλητές είχαν συνείδηση της αντίφασης ανάμεσα στο χαρακτηριστικό [+ θηλ.] των ουσιαστικών αυτών και στο κλιτικό επίθημα που παραπέμπει σε αρσενικό γένος.

Ωστόσο, επόμενη έρευνα των Κατσούδα και Τράπαλη (2013: 250- 251) έδειξε ότι οι ομιλητές προτιμούν τους αρσενικούς τύπους με αλλαγή του γένους ως μια ασφαλή λύση καθώς η πολυτυπία των θηλυκοποιημένων τύπων τους δημιουργεί άγνοια και αμηχανία η οποία οφείλεται στα λεξικά και της γραμματικές που δεν έχουν δώσει μια συγκεκριμένη λύση στο πρόβλημα.

Οι λύσεις που έχουν προταθεί ως τώρα για τα προβλήματα των επαγγελματικών ουσιαστικών σε –ος είναι οι παρακάτω:

A) Να διατηρηθούν οι μορφολογικοί τύποι των αρσενικών και για τα θηλυκά ουσιαστικά με το θηλυκό άρθρο ή με ένα επίθετο θηλυκού γένους ή με το ουσιαστικό «*γυναίκα*» πριν από το επαγγελματικό ουσιαστικό όπως:

(6) η εκπαιδευτικός

(7) οι ικανές δικηγόροι

(8) οι γυναίκες πολιτικοί.

B) Να προσαρμοστούν οι καταλήξεις των ουσιαστικών στη δομή των πρωτοτυπικών θηλυκών ουσιαστικών όπως για παράδειγμα:

(9) ο δικηγόρος αλλά η δικηγορίνα

ο αρχηγός αλλά η αρχηγίνα

Οι Κατσούδα & Τράπαλης (2003: 251) επισημαίνουν μάλιστα ότι οι θηλυκοποιημένοι τύποι πρέπει να ενσωματωθούν στα νεοελληνικά λεξικά και τις γραμματικές και απενοχοποιημένα να καλύπτουν υψηλές κειμενικές απαιτήσεις και όχι μόνο τις ανάγκες του προφορικού λόγου.

6.6 Τα θηλυκά σε -ος στα επιστημονικά λεξικά.

Τα λεξικά της Νέας Ελληνικής δε συμφωνούν για τα θηλυκά σε -ος. Αναφέρουμε ενδεικτικά στο παρόν κεφάλαιο το πώς προσεγγίζουν το θέμα αυτό κάποια λεξικά.

Το Λεξικό της Κοινής Ελληνικής του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη (2007) (εφεξής ΛΚΝ) δέχεται κάποια θηλυκά σε -ος που φέρουν το χαρακτηριστικό [-ανθρ.] τόσο ως θηλυκά όσο και ως αρσενικά όπως για παράδειγμα:

- (1) ο, η ψήφος
- (2) ο, η δίφθογγος
- (3) ο, η απόστροφος.

Όσον αφορά τα [+ανθρ.] θηλυκά σε -ος το ΛΚΝ προτείνει πέρα από τον κοινό τύπο και θηλυκοποιημένους τύπους που χρησιμοποιούνται παραδείγματος χάριν:

- (4) η αστυνομικός αλλά και η αστυνομικίνα
- (5) η αρχηγός αλλά και η αρχηγίνα

Το λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Μπαμπινιώτη (2012^δ) (εφεξής ΛΝΕΓ) δέχεται και τα δύο γένη σε ελάχιστες περιπτώσεις των θηλυκών σε -ος με το χαρακτηριστικό [-ανθρ.] όπως για παράδειγμα:

- (6) ο, η δίφθογγος

Δέχεται μόνο ως θηλυκό τη λέξη «*ψήφος*» και μάλιστα επισημαίνει ότι είναι εσφαλμένη η χρήση του ως αρσενικό. Επίσης, το ουσιαστικό «*απόστροφος*» το αναφέρει ως θηλυκό και ότι σπάνια χρησιμοποιείται ως αρσενικό.

Στο ΛΝΕΓ συναντάμε συχνά τα [+ανθρ.] θηλυκά σε -ος να δίνονται και με τους θηλυκοποιημένους τύπους, τους οποίους όμως τους χαρακτηρίζει λαϊκούς ή καθημερινούς. Αναφέρουμε ενδεικτικά:

- (7) η δικηγόρος αλλά και η δικηγορίνα
- (8) η αρχηγός αλλά και η αρχηγίνα

Το Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής (2002) δέχεται αρκετά [-ανθρ.] θηλυκά ουσιαστικά σε -ος τόσο στο θηλυκό όσο και στο αρσενικό γένος:

- (9) ψήφος
- (10) άμμος
- (11) γύψος
- (12) άσφαλτος κ.ά.

Συναντάμε ακόμα τύπους με επιθήματα των πρωτοτυπικών θηλυκών στα [+ανθρ.] θηλυκά σε -ος όπως «δικαστίνα», «δικηγορίνα» κ.ά.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι στα επιστημονικά λεξικά υπάρχουν διαφορές στα [-ανθρ.] θηλυκά σε -ος εμφανίζονται σημάδια μετακίνησης ολοένα και περισσότερων λέξεων αυτής της ομάδας προς τα αρσενικά. Όσον αφορά τα [+ανθρ.] θηλυκά σε -ος όταν προτείνονται θηλυκοποιημένοι τύποι δεν υπολογίζονται πάντα ως ισότιμοι. Παρατηρούμε λοιπόν ότι τα λεξικά δεν προτείνουν μια λύση κοινή που θα λύσει το πρόβλημα στη χρήση τους.

6.7 Τα θηλυκά σε -ος στις νεοελληνικές επιστημονικές γραμματικές

Οι επιστημονικές γραμματικές δεν αναλύουν σε βάθος τον σχηματισμό των θηλυκών σε -ος και τα μορφολογικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι φυσικοί ομιλητές κατά τη χρήση τους. Αντίθετα, παραθέτουν απλώς το κλιτικό τους παράδειγμα ενώ σε ελάχιστες γραμματικές το κλιτικό παράδειγμα συνοδεύεται από σχόλια για κάποιες λίγες ιδιαιτερότητες στην κλίση τους. Ακόμα και αυτά τα σχόλια όμως δεν καλύπτουν σε καμία περίπτωση όλες τις δυσκολίες και τα λάθη που εντοπίζονται στον καθημερινό λόγο των φυσικών ομιλητών της Ελληνικής.

Συγκεκριμένα, η γραμματική του Τριανταφυλλίδη [2002 (1941): 246] δίνει το κλιτικό παράδειγμα για τα θηλυκά σε -ος που είναι [-ανθρ.] και παραθέτει περιπτώσεις από τη λογοτεχνία και την ποίηση που τα θηλυκά αυτά απαντώνται χωρίς το τέρμα -ς στην Ονομαστική Ενικού αλλά με -ς στη Γενική Ενικού.⁸ Αξίζει να σημειώσουμε ότι στο κλιτικό παράδειγμα το οποίο παραθέτει, στην Ονομαστική και στην Αιτιατική Πληθυντικού δίνει τον τύπο «εγκύκλιες» πέρα από τους τύπους «εγκύκλιοι» και «εγκυκλίους» αντίστοιχα. Επίσης, στην Κλητική Ενικού δέχεται μόνο την κατάληξη -ο. Ωστόσο, η γραμματική αυτή δεν αναφέρεται στα [+ανθρ.] θηλυκά σε -ος.

Η γραμματική των Holton, Mackbridge και Φιλιππάκη – Warburton (1999: 61-62) αναφέρει αρχικά ότι τα θηλυκά σε -ος έχουν λόγια προέλευση και κλίνονται όπως και τα αρσενικά σε -ος. Στη συνέχεια δίνονται εξηγήσεις για τις ιδιαιτερότητες

⁸ Για τα [+ανθρ.] θηλυκά σε -ος αναφέρεται σε τύπους όπως «γιάτραινα» ή «γιατρέσα», τύποι που δεν απαντούν στη σημερινή κοινή νεοελληνική (Κατσούδα & Τράπαλης 2012: 57).

των ουσιαστικών αυτών ως προς τον τονισμό και ακολουθεί ο τρόπος κλίσης για τα [-ανθρ.] προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος. Η γραμματική αυτή δέχεται την Κλητική Ενικού σε -ε και για σπάνιες περιπτώσεις σε -ο. Παραθέτει, ακόμη, πολλά ουσιαστικά [-ανθρ.] που ακολουθούν αυτόν τον τρόπο κλίσης καθώς και πολλά ονόματα τόπων που κλίνονται με τον ίδιο τρόπο στον Ενικό Αριθμό. Τέλος, αναφέρει ότι «η ψήφος» στον Πληθυντικό κλίνεται συχνά ως αρσενικό και ότι ο τύπος «μέθοδες» χρησιμοποιείται σπάνια και για χιουμοριστικούς λόγους.

Η γραμματική Κλαίρη & Μπαμπινιώτη (2005: 20-27) δίνει αρχικά το κλιτικό παράδειγμα των προπαροξύτων τρικατάληκτων θηλυκών. Στη συνέχεια, αναφέρεται στις ιδιαιτερότητες των θηλυκών. Συγκεκριμένα, αναφέρει περιπτώσεις λανθασμένου σχηματισμού τους όπως:

- (1) οδό – της οδός
- (2) η Σκύρο – της Σκύρος

ως αποτέλεσμα της απουσίας -ς στην Ονομαστική Ενικού των περισσότερων θηλυκών και εμφάνισης -ς στη Γενική Ενικού τους. Για τα [+ανθρ.] θηλυκά σε -ος αναφέρει ότι είναι περισσότερο λόγια ενώ οι τύποι που δημιουργούνται με την προσθήκη ενός παραγωγικού επιθήματος στον τύπο του αρσενικού

- (3) γιατρίνα
- (4) δικηγορίνα

είναι λιγότερο δόκιμοι και συχνά χρωματισμένοι με υποδηλώσεις υποτίμησης, θαυμασμού, οικειότητας κ.ά.

Η γραμματική της Κατσούδα (2009: 56 – 57) παραθέτει το κλιτικό παράδειγμα των προπαροξύτων θηλυκών σε -ος και στη συνέχεια εξηγεί τον τρόπο που τονίζονται τα θηλυκά αυτά. Αναφέρει, ακόμη, ότι τα θηλυκά αυτά κλίνονται όπως τα τρικατάληκτα αρσενικά αλλά και ότι υπάρχουν κάποιοι ιδιοματικοί λογοτεχνικοί τύποι θηλυκών σε -ος, κυρίως τοπωνύμιων με κατάληξη -ο στην Ονομαστική Ενικού και -ος στη Γενική Ενικού. Τέλος, δέχεται την κατάληξη -ος στην Κλητική Ενικού για κάποια [+ανθρ.] θηλυκά που δηλώνουν επάγγελμα ή αξίωμα σε περιπτώσεις κλητικής προσφώνησης όπως:

- (5) κυρία πρόεδρος

Ο Τσοπανάκης (1994: 224 – 262) εντάσσει τα θηλυκά σε -ος στη δεύτερη κλίση και παραθέτει το κλιτικό παράδειγμα για τα οξύτονα, παροξύτονα και προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος. Αριθμεί πολλά θηλυκά που ακολουθούν τα κλιτικά

παραδείγματα αυτά ανάλογα με το αν τονίζονται στη λήγουσα, την παραλήγουσα ή την προπαραλήγουσα. Εξηγεί, επίσης, πώς τονίζονται τα θηλυκά αυτά και αναφέρει την πληθώρα τοπωνύμιων με την κατάληξη αυτή. Αναφέρει, ακόμα, τη σπάνια έως ανύπαρκτη χρήση της Κλητικής πτώσης. Επισημαίνει την τάση του 19^{ου} αιώνα να αποβάλλουν οι ποιητές και οι λογοτέχνες το τέρμα -ς από την Ονομαστική Ενικού και να το προσθέτουν στη Γενική Ενικού. Ακόμα, περιγράφει τα προβλήματα που εντοπίζονται στη χρήση των θηλυκών αυτών και μάλιστα στις περιπτώσεις των επαγγελματικών θηλυκών σε -ος. Εστιάζει μάλιστα στη δυσκολία εξακρίβωσης του γένους στην Ονομαστική και Γενική Πληθυντικού λόγω του άρθρου που είναι όμοιο.

Η γραμματική του Μπαμπινιώτη (2017: 220 – 234) πέρα από το κλιτικό παράδειγμα των θηλυκών σε -ος, εξηγεί σε ποιες περιπτώσεις κατεβαίνει ο τόνος στα θηλυκά αυτά κι επισημαίνει λάθη που συχνά γίνονται ακόμα και από τους φυσικούς ομιλητές όπως:

(6) η οδό – της οδός

ως αποτέλεσμα της γενικότερης τάσης των θηλυκών να λήγουν σε -ς στη Γενική και όχι στην Ονομαστική Ενικού. Στη γραμματική αυτή απουσιάζει η Κλητική πτώση.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι γραμματικές δε συμφωνούν πλήρως για τα τρικατάληκτα θηλυκά ουσιαστικά και δεν επισημαίνουν όλες τις δυσκολίες που δημιουργούν.

6.8 Τα θηλυκά σε -ος στα σχολικά εγχειρίδια

Τα θηλυκά σε -ος διδάσκονται για πρώτη φορά στο δημοτικό στην Ε΄ τάξη και επαναλαμβάνονται στη ΣΤ΄ τάξη. Παρόλο που το βιβλίο δασκάλου της γλώσσας της Ε΄ τάξης αναγνωρίζει ότι πρόκειται για μια δύσκολη για τους μαθητές κλίση, δίνονται μόνο δύο ασκήσεις στο βιβλίο μαθητή της Ε΄ τάξης (Ιορδανίδου κ.ά. 2011: 35), μια άσκηση στο βιβλίο μαθητή της ΣΤ΄ τάξης (Ιορδανίδου κ.ά. 2004α: 35) και μία στο τετράδιο εργασιών της ΣΤ΄ τάξης (Ιορδανίδου κ.ά. 2004β: 23).

Στο βιβλίο της Ε΄ δίνεται το κλιτικό παράδειγμα των οξύτονων θηλυκών σε -ος και οι μαθητές καλούνται να κλίνουν ένα παροξύτονο της ομάδας αυτής. Στη δεύτερη άσκηση πρέπει να συμπληρώσουν τον κατάλληλο τύπο της λέξης «οδός».

Στη ΣΤ΄ τάξη οι μαθητές πρέπει να ενώσουν τα θέματα με τα κλιτικά επιθήματα των θηλυκών σε -ος ή σε -η στο βιβλίο μαθητή, ενώ στο τετράδιο εργασιών υπάρχει μια άσκηση κλίσης δύο προπαροξύτων θηλυκών σε -ος.

Τα σχολικά εγχειρίδια δεν επιμένουν αρκετά στην κλίση αυτή. Οι ασκήσεις των σχολικών εγχειριδίων είναι πολύ λίγες για να επιτευχθεί η κατάκτηση αυτής της λόγιας κλίσης. Φαίνεται, λοιπόν, ότι είναι στην ευχέρεια του εκπαιδευτικού να επιμείνει με όσες επιπρόσθετες ασκήσεις κρίνει, καθώς αυτές που προτείνονται από τα σχολικά εγχειρίδια μάλλον δεν επαρκούν.

6.9 Τα θηλυκά σε -ος στις σχολικές γραμματικές και στα σχολικά λεξικά

Η σχολική γραμματική του δημοτικού στο τέλος των θηλυκών ουσιαστικών αφιερώνει ένα υποκεφάλαιο στα θηλυκά σε -ος (Φιλιππάκη-Warburton κ.ά. 2010: 79-80). Ξεκινάει με παραδείγματα τα οποία είναι πολύ πιθανό ο μαθητής να έχει ακούσει στην καθημερινότητά του, παραθέτει στη συνέχεια το κλιτικό παράδειγμα των προπαροξύτων θηλυκών σε -ος και αναφέρει πολλά ουσιαστικά που ακολουθούν την κλίση αυτή. Ακολουθεί μία άσκηση στην οποία οι μαθητές πρέπει να συμπληρώσουν κενά σε προτάσεις που χρησιμοποιούμε στην καθημερινή μας επικοινωνία σχηματίζοντας τον κατάλληλο τύπο των θηλυκών αυτών. Τέλος, σε μια δεύτερη άσκηση οι μαθητές καλούνται να σχηματίσουν φράσεις με στόχο να κατακτήσουν την Ονομαστική και τη Γενική Πληθυντικού των ουσιαστικών αυτών όπως για παράδειγμα:

(1) η άνοδος – η λεωφόρος → οι άνοδοι των λεωφόρων

Η σχολική γραμματική του δημοτικού αναφέρεται επίσης στα ουσιαστικά κοινού γένους. Δίνονται παραδείγματα με επαγγελματικά ουσιαστικά σε -ος, ης, ας και -εας. Επίσης, εξηγεί ότι πρόκειται για ουσιαστικά που δηλώνουν επάγγελμα ή δραστηριότητα. Στη συνέχεια, τα κοινά αυτά ουσιαστικά ομαδοποιούνται σε κατηγορίες με βάση το κλιτικό επίθημα της Ονομαστικής Ενικού και Πληθυντικού (Φιλιππάκη-Warburton κ.ά. 2010: 81-82).

Η γραμματική του γυμνασίου παραθέτει την κλίση των οξύτων, παροξύτων και προπαροξύτων θηλυκών σε -ος και ύστερα αναφέρει θηλυκά που εντάσσονται στην καθεμιά από αυτές τις κατηγορίες. Επίσης, εξηγεί πώς τονίζονται τα ουσιαστικά αυτά και ότι κλίνονται όπως και τα αρσενικά με αυτό το κλιτικό επίθημα. Η γραμματική του γυμνασίου δέχεται την Ονομαστική και Αιτιατική Πληθυντικού σε -ες όπως π.χ. «μέθοδες» σαν σπάνιο τύπο. Ακόμη, αναφέρει ότι η Κλητική σε αυτά τα

ουσιαστικά είναι σπάνια και όταν χρησιμοποιείται λήγει σε *-ε* ή σε *-ο* (Χατζησαββίδης & Χατζησαββίδη 2010: 40).

Στο *Ορθογραφικό – ερμηνευτικό λεξικό Δ' Ε' ΣΤ' Δημοτικού* (2007: 69, 125, 143, 217) συναντάμε μόνο τέσσερα θηλυκά ουσιαστικά με το φωνητικό τέρμα *-ος*: *η έξοδος, η μέθοδος, η οδός* και *η υδρόγειος*. Σε κάθε λήμμα υπάρχει από μια πρόταση για κάθε ερμηνεία, συνώνυμες και αντίθετες λέξεις, λέξεις που ανήκουν στην ίδια οικογένεια, εκφράσεις με τις λέξεις αυτές και λεξικές συνάψεις (*verbal collocations*).

Τέλος, το *Ερμηνευτικό Λεξικό Νέας Ελληνικής: Α' Β' Γ' Γυμνασίου*. (2007: 28, 457) περιλαμβάνει πολλά θηλυκά σε *-ος*. Αξίζει να αναφέρουμε ενδεικτικά ότι δίνει μόνο ως θηλυκές τις λέξεις :

(2) άμμος

(3) ψήφος

και μάλιστα επισημαίνει ότι η λέξη «*ψήφος*» είναι θηλυκού γένους και όχι αρσενικού. Επίσης, σε πολλά [+ανθρ.] θηλυκά σε *-ος* δίνει και τους επιθηματοποιημένους τύπους αλλά τους σημειώνει ως λαϊκούς. Παραδείγματος χάριν:

(4) η δικηγόρος αλλά και η δικηγορίνα

(5) η γιατρός αλλά και η γιατρίνα ή η γιάτρισσα

7. Έρευνα

7.1 Υποθέσεις της έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει αν και κατά πόσο τα θηλυκά ουσιαστικά σε -ος έχουν κατακτηθεί από μαθητές των δύο μεγάλων τάξεων του Δημοτικού. Τα θηλυκά σε -ος χωρίζονται σε δύο ομάδες: την πρώτη αποτελούν τα θηλυκά που φέρουν το χαρακτηριστικό [- ανθρ.], τα θηλυκά δηλαδή που κληρονομήθηκαν από τη β' κλίση της αρχαίας Ελληνικής, ενώ τη δεύτερη ομάδα απαρτίζουν τα [+ ανθρ.] θηλυκά σε -ος τα οποία ξεχωρίζουν από τα αντίστοιχα αρσενικά μόνο από τον προσδιοριστή θηλυκού γένους που τα συνοδεύει.

Υπόθεση της παρούσας έρευνας είναι ότι παρά τη διδασκαλία των θηλυκών αυτών στο σχολείο, η ομοιότητα των καταλήξεων των θηλυκών τρικατάληκτων με τα αρσενικά τρικατάληκτα καθώς και ο μικρός αριθμός θηλυκών που ακολουθούν αυτήν την κλίση δυσκολεύουν τους μαθητές στον σχηματισμό των θηλυκών σε -ος. Η έρευνα, επίσης, θα προσπαθήσει να επιβεβαιώσει ή να διαψεύσει την υπόθεση ότι η μεγάλη δυσκολία δε θα εντοπιστεί στον σχηματισμό των καταλήξεων των θηλυκών ουσιαστικών αλλά στην επιλογή του γένους των άρθρων και των επιθέτων που τα συνοδεύουν.

Την παρούσα έρευνα απασχολεί, ακόμα, το ερώτημα αν οι μαθητές της Ε' και της ΣΤ' τάξης τονίζουν σωστά τα προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος ή αν διατηρούν λανθασμένα στηλοειδή τονισμό σε όλους τους τύπους των θηλυκών αυτών. Θα εξεταστεί μάλιστα αν τα παιδιά που δυσκολεύονται στη μετακίνηση του τόνου στα προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος αντιμετωπίζουν την ίδια δυσκολία με τον τονισμό των προπαροξύτων τρικατάληκτων αρσενικών.

Η εργασία θα διερευνήσει, επίσης, το αν οι μαθητές δυσκολεύονται τόσο στα έμψυχα [+ ανθρώπινα] όσο και στα άψυχα [- ανθρώπινα] θηλυκά ουσιαστικά σε -ος, ενώ ξεχωριστά θα μελετηθούν οι δυσκολίες των μαθητών στον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που λήγουν σε -ος και δηλώνουν τόπο (π.χ. Χίος, Νάξος κ.ά.).

Ακόμη, η ερευνήτρια υποθέτει ότι οι μαθητές της ΣΤ' που έχουν διδαχθεί σε δύο τάξεις τα τρικατάληκτα θηλυκά, θα τα έχουν κατακτήσει σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τα παιδιά της Ε'.

Συνοψίζοντας μπορούμε να διατυπώσουμε επιγραμματικά τις εξής υποθέσεις:

Υπόθεση 1^η: Οι μαθητές των μεγάλων τάξεων δυσκολεύονται στον σχηματισμό των θηλυκών ουσιαστικών σε -ος.

Υπόθεση 2^η: Οι μαθητές της ΣΤ΄ έχουν κατακτήσει σε μεγαλύτερο βαθμό τα θηλυκά σε -ος σε σχέση με τους μαθητές της Ε΄.

Υπόθεση 3^η: Οι μαθητές της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης δε συνειδητοποιούν το γένος των θηλυκών σε -ος και γι' αυτό τα συνοδεύουν από άρθρα ή επίθετα αρσενικού γένους.

Υπόθεση 4^η: Οι μαθητές δυσκολεύονται στον σχηματισμό των θηλυκών τοπωνύμιων σε -ος.

Υπόθεση 5^η: Οι μαθητές των δύο μεγάλων τάξεων χρησιμοποιούν λανθασμένα στηλοειδή τονισμό στα προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος.

Υπόθεση 6^η: Οι μαθητές της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης δυσκολεύονται περισσότερο στη συνειδητοποίηση του γένους και στον σχηματισμό των [-ανθρ.] θηλυκών σε -ος και λιγότερο των [+ανθρ.].

7.2 Η μεθοδολογία της έρευνας

Για να μελετηθεί, αν οι τύποι των θηλυκών σε -ος έχουν κατακτηθεί από τους μαθητές της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού, σχεδιάστηκε ένα τεστ πέντε ασκήσεων. Το τεστ περιλάμβανε μια άσκηση πολλαπλής επιλογής, μια άσκηση τονισμού και τρεις ασκήσεις συμπλήρωσης κενών.

Στις ασκήσεις συμπλήρωσης κενών οι μαθητές έπρεπε να συμπληρώσουν τις λέξεις των παρενθέσεων στην Ονομαστική Ενικού και Πληθυντικού, τη Γενική Ενικού, την Αιτιατική Ενικού και Πληθυντικού. Οι ασκήσεις αυτές δε ζητούσαν συμπλήρωση λέξης σε Γενική Πληθυντικού, καθώς το επίθημα -ων της Γενικής Πληθυντικού είναι ίδιο για όλα τα ουσιαστικά με αποτέλεσμα να μην προκαλεί σύγχυση στους μαθητές. Επίσης, οι ασκήσεις δε ζητούσαν τον σχηματισμό της Κλητικής πτώσης, καθώς η παρούσα έρευνα δεν εξετάζει το αν έχουν κατακτήσει οι μαθητές της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης την Κλητική πτώση των θηλυκών σε -ος, επειδή η πτώση αυτή δεν μπορεί να σταθεί στο λόγο χωρίς πυρήνα εξάρτησης. Στην άσκηση συμπλήρωσης του οριστικού άρθρου η ερευνήτρια παρέλειψε σκόπιμα την Ονομαστική Πληθυντικού, αφού το άρθρο «οι» στον τύπο αυτό είναι ίδιο και στο αρσενικό και στο θηλυκό.

Οι τρεις ασκήσεις συμπλήρωσης κενών ήταν χωρισμένες σε δύο μέρη: το πρώτο αφορούσε θηλυκά ουσιαστικά σε -ος μη έμψυχα [- ανθρ.], ενώ το δεύτερο μέρος περιλάμβανε θηλυκά που δήλωναν επαγγέλματα ή ιδιότητες όπως π.χ. *φιλόλογος, σύζυγος*, καθώς εξέταζε την κατάκτηση των έμψυχων θηλυκών ουσιαστικών σε -ος [+ ανθρ.].

Συγκεκριμένα η πρώτη άσκηση συμπλήρωσης στόχευε να εξετάσει την κατάκτηση του σχηματισμού των θηλυκών αυτών ως προς τα επιθήματά τους και ζητούσε από τους μαθητές να συμπληρώσουν τον κατάλληλο τύπο των ουσιαστικών που βρίσκονταν σε παρένθεση. Στο πρώτο μέρος της άσκησης οι μαθητές καλούνταν να συμπληρώσουν τα τρικατάληκτα θηλυκά:

- απόστροφος στην Ονομαστική Ενικού
- περίοδος στην Ονομαστική Πληθυντικού
- άνοδος στη Γενική Ενικού
- έξοδος στην Αιτιατική Ενικού
- διάμετρος στην Αιτιατική Πληθυντικού

τα οποία έφεραν το χαρακτηριστικό [- ανθρ.]. Στα παραδείγματα με τα παραπάνω θηλυκά σε -ος παρεμβάλλονταν τα τρικατάληκτα αρσενικά:

- κίνδυνος στην Αιτιατική Ενικού
- άνεμος στην Αιτιατική Πληθυντικού

και το θηλυκό σε -α:

- υγεία στη Γενική Ενικού

τα οποία λειτουργούσαν ως διασπαστές. Στο δεύτερο μέρος της πρώτης άσκησης έπρεπε να σχηματιστούν τα τρικατάληκτα [+ανθρ.] θηλυκά:

- βοηθός στην Ονομαστική Ενικού
- αεροσυνοδός στην Ονομαστική Πληθυντικού
- θεατρολόγος στη Γενική Ενικού
- πρόεδρος στην Αιτιατική Ενικού
- απουσιολόγος στην Αιτιατική Πληθυντικού

Ως διασπαστές στο δεύτερο μέρος λειτουργούσαν τα ουσιαστικά

- δημοσιογράφος (ως αρσενικό) στην Αιτιατική Πληθυντικού
- διακοσμήτρια στην Ονομαστική Πληθυντικού
- κομμάτρια στην Αιτιατική Ενικού

Στη δεύτερη άσκηση οι μαθητές έπρεπε να συμπληρώσουν τα κενά με τη κατάλληλη μορφή του επιθέτου που βρισκόταν στην παρένθεση. Αν οι μαθητές τοποθετήσουν τα επίθετα σε αρσενικό γένος, τότε φαίνεται ότι παρασύρονται από τις καταλήξεις των θηλυκών σε -ος που θυμίζουν αρσενικά ουσιαστικά και δεν έχουν συνειδητοποιήσει το γένος των ουσιαστικών αυτών. Τα επίθετα που συνόδευαν τα [-ανθρ.] θηλυκά σε -ος ήταν:

- ο οργανωμένη έφοδος στην Ονομαστική Ενικού
- ο επαρχιακή οδός στην Ονομαστική Πληθυντικού
- ο εθνική επέτειος στη Γενική Ενικού
- ο κεντρική λεωφόρος στην Αιτιατική Ενικού
- ο διαφορετική μέθοδος στην Αιτιατική Πληθυντικού

ενώ τους διασπαστές αποτελούσαν τα αρσενικά:

- ο βασιλικός τάφος στην Αιτιατική Πληθυντικού

και τα θηλυκά σε -α ή σε -η:

- ο χάρτινη κατασκευή στην Ονομαστική Πληθυντικού
- ο χαμηλή θερμοκρασία στη Γενική Ενικού

Τα [+ανθρ.] θηλυκά σε -ος που έπρεπε οι μαθητές να συνοδέψουν με επίθετα ήταν:

- ο δημοτική σύμβουλος στην Ονομαστική Ενικού
- ο παλιά συνάδελφος στην Ονομαστική Πληθυντικού
- ο γνωστή δικηγόρος στη Γενική Ενικού
- ο κορυφαία μαέστρος στην Αιτιατική Ενικού
- ο οικιακή βοηθός στην Αιτιατική Πληθυντικού

στα οποία παρεμβάλλονταν οι διασπαστές:

- ο εξαιρετικός παθολόγος στην Ονομαστική Ενικού
- ο οικονομική διευθύντρια στην Ονομαστική Ενικού
- ο ικανός σύμβουλος στην Αιτιατική Πληθυντικού

Η τρίτη άσκηση συμπλήρωσης κενών φιλοδοξεί να επιβεβαιώσει ή να διαψεύσει την υπόθεση ότι οι μαθητές δυσκολεύονται με το γένος των ουσιαστικών αυτών. Οι μαθητές έπρεπε να επιλέξουν την κατάλληλη μορφή του οριστικού άρθρου, για να συνοδέψουν τα [-ανθρ.] θηλυκά σε -ος:

- ο ψήφος στην Ονομαστική Ενικού
- ο νόσος στη Γενική Ενικού
- ο επέτειος στην Αιτιατική Ενικού

- χερσόνησος στην Αιτιατική Πληθυντικού

Στα παραδείγματα λειτουργούσαν ως διασπαστές οι λέξεις:

- ξυλομπογιά στην Αιτιατική Πληθυντικού
- φωνή στην Αιτιατική Πληθυντικού

Τα [+ανθρ.] θηλυκά σε -ος που έπρεπε να συνοδέψουν με το οριστικό τους άρθρο ήταν:

- νηπιαγωγός στην Ονομαστική Ενικού
- ηθοποιός στη Γενική Ενικού
- φιλόλογος στην Αιτιατική Ενικού
- ξεναγός στην Αιτιατική Πληθυντικού

ενώ οι διασπαστές που παρεμβάλλονταν ήταν οι λέξεις:

- γείτονας στην Αιτιατική Ενικού
- γιατρός (ως αρσενικό) στην Ονομαστική Ενικού
- άρρωστος στην Αιτιατική Ενικού
- γιαγιά στη Γενική Ενικού

Μέσα από την άσκηση τονισμού η ερευνήτρια εξετάζει αν οι μαθητές γνωρίζουν ότι τα προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος κατεβάζουν τον τόνο τους στην Γενική Ενικού και Πληθυντικού καθώς και στην Αιτιατική Πληθυντικού. Επίσης, η ερευνήτρια έχει στόχο να συγκρίνει το αν οι μαθητές κάνουν λάθη στον τονισμό τόσο των προπαροξύτων θηλυκών σε -ος όσο και στον τονισμό των προπαροξύτων αρσενικών ουσιαστικών σε -ος. Στην άσκηση αυτήν οι μαθητές έπρεπε να βάλουν τόνο στις υπογραμμισμένες λέξεις των προτάσεων που τους δίνονταν. Οι υπογραμμισμένες λέξεις ήταν είτε προπαροξύτονα θηλυκά ουσιαστικά σε -ος:

- περίοδος σε Ονομαστική Ενικού
- μέθοδος σε Γενική Ενικού
- άνοδος σε Αιτιατική Ενικού
- είσοδος σε Ονομαστική Πληθυντικού
- δίφθογγος σε Γενική Πληθυντικού
- περίμετρος σε Αιτιατική Πληθυντικού

είτε προπαροξύτονα αρσενικά ουσιαστικά σε -ος:

- δάσκαλος σε Ονομαστική Ενικού και Πληθυντικού
- πρόεδρος σε Γενική Ενικού
- κάτοικος σε Γενική Πληθυντικού

- ο κίνδυνος σε Αιτιατική Πληθυντικού

Τέλος, η άσκηση πολλαπλής επιλογής, ερευνούσε την κατάκτηση των θηλυκών ουσιαστικών σε -ος που φανερώνουν τόπο. Οι μαθητές καλούνταν να επιλέξουν ανάμεσα σε τρεις επιλογές τη σωστή μορφή των θηλυκών αυτών. Τα τοπωνύμια που ζητούσε η άσκηση ήταν:

- ο Χίος σε Ονομαστική
- ο Νάξος σε Ονομαστική
- ο Πέργαμος σε Αιτιατική
- ο Σκιάθος σε Γενική
- ο Κάρυστος σε Γενική
- ο Ρόδος σε Αιτιατική

Στην αρχή κάθε άσκησης υπήρχε για βοήθεια ένα λυμένο παράδειγμα και ένα που θα έλυναν οι μαθητές με τον δάσκαλό τους. Επίσης, σε κάθε άσκηση παρεμβάλλονταν διασπαστές, παραδείγματα ουσιαστικών που δεν ανήκαν στα θηλυκά σε -ος, ώστε οι μαθητές να μην καταλάβουν ότι στόχος του τεστ ήταν τα θηλυκά σε -ος αλλά να δώσουν την απαιτούμενη προσοχή σε όλα τα παραδείγματα. Στόχος της ερευνήτριας ήταν ακόμη να διαπιστώσει εάν οι μαθητές έκαναν λάθη όχι μόνο στα θηλυκά σε -ος αλλά και στα αρσενικά με την ίδια κατάληξη.

Ο δάσκαλος της τάξης ακολουθώντας τις οδηγίες της ερευνήτριας έδωσε το τεστ στους μαθητές. Πριν από κάθε άσκηση τους έδινε εξηγήσεις για αυτήν. Διάβαζαν οι μαθητές με την καθοδήγηση του δασκάλου το λυμένο παράδειγμα της άσκησης και επιχειρούσαν να λύσουν και ένα μαζί. Στο δεύτερο μέρος κάθε άσκησης που αφορούσε τα [+ανθρ.] θηλυκά, ο δάσκαλος τούς τόνιζε ότι πρέπει να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στο αν η πρόταση αναφέρεται σε άντρα ή γυναίκα. Στη συνέχεια, οι μαθητές λάμβαναν την οδηγία που αφορούσε τον χρόνο που είχαν στη διάθεσή τους για την άσκηση (5 λεπτά για την καθεμιά). Όταν ο χρόνος που τους είχε δοθεί ολοκληρωνόταν, ακολουθούσαν η ίδια πορεία για την επόμενη άσκηση.

Το τεστ δόθηκε σε μαθητές της Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού. Η επιλογή των τάξεων αυτών δεν ήταν τυχαία. Τα διδακτικά εγχειρίδια της Γλώσσας της Ε' περιλάμβαναν για πρώτη φορά τη διδασκαλία των θηλυκών σε -ος, ενώ οι μαθητές της ΣΤ' τα είχαν διδαχτεί ως επανάληψη παλαιότερης γνώσης μέσα στο συγκεκριμένο διδακτικό έτος. Συγκεκριμένα, τον Φεβρουάριο του 2017 με την άδεια των διευθυντών και των δασκάλων των δύο μεγάλων τάξεων, το τεστ δόθηκε σε τρία

Δημοτικά, στο 3^ο, στο 5^ο και στο 6^ο Δημοτικό Σχολείο Αλίμου στις δύο μεγαλύτερες τάξεις. Όλοι οι μαθητές στους οποίους δόθηκε το τεστ ήταν ελληνικής καταγωγής με μητρική γλώσσα τη Ελληνική και φυσιολογικής ανάπτυξης. Όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα το τεστ συμπληρώθηκε από 20 μαθητές της Ε΄, 9 αγόρια και 11 κορίτσια, 40 της ΣΤ΄, 17 αγόρια και 23 κορίτσια, στο 3^ο Δημοτικό Σχολείο Αλίμου, από 22 μαθητές της Ε΄, 12 αγόρια και 10 κορίτσια και 41 της ΣΤ΄, 20 αγόρια και 21 κορίτσια, στο 5^ο Δημοτικό Σχολείο Αλίμου και από 51 μαθητές της Ε΄, 22 αγόρια και 29 κορίτσια και 44 μαθητές της ΣΤ΄, 23 αγόρια και 21 κορίτσια, στο 6^ο Δημοτικό Σχολείο Αλίμου⁹. Κάθε τμήμα αφιέρωσε μια διδακτική ώρα για τη συμπλήρωση του τεστ.

Σχολεία	Ε΄			ΣΤ΄		
	αγόρια	κορίτσια	Σύνολο	αγόρια	κορίτσια	Σύνολο
3ο Δημοτικό Αλίμου	9	11	20	17	23	40
5ο Δημοτικό Αλίμου	12	10	22	20	21	41
6ο Δημοτικό Αλίμου	22	29	51	23	21	44

Πίνακας 1: Οι μαθητές που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας.

Τα τεστ που συμπληρώθηκαν από τους μαθητές συλλέχθηκαν από τους δασκάλους τους, δόθηκαν στην ερευνήτρια και διορθώθηκαν από αυτήν. Στη συνέχεια, η ερευνήτρια μέτρησε τα λάθη των παιδιών της Ε΄ και χωριστά τα λάθη των μαθητών της ΣΤ΄ τάξης στις ασκήσεις πολλαπλής επιλογής, στην άσκηση τονισμού και στην άσκηση συμπλήρωσης επιθέτου στον κατάλληλο τύπο. Ακολούθησε η μέτρηση των λανθασμένων απαντήσεων στην άσκηση σχηματισμού. Εδώ τα λάθη κατηγοριοποιήθηκαν ανάλογα με το αν οφείλονταν σε αδυναμία σχηματισμού, σε λανθασμένο τονισμό, σε λανθασμένη ορθογραφία, σε λανθασμένη πτώση ή αριθμό. Στην άσκηση συμπλήρωσης του οριστικού άρθρου τα λάθη που μετρήθηκαν χωρίστηκαν επίσης με βάση το αν επρόκειτο για λάθος στο γένος του άρθρου ή στην επιλογή της σωστής ορθογραφίας, πτώσης ή αριθμού.

⁹ Το φύλο των μαθητών δεν ενδιαφέρει την παρούσα έρευνα, καθώς για την ερευνήτρια ο βαθμός κατάκτησης των τρικατάληκτων θηλυκών δε σχετίζεται με αυτό.

Η ερευνήτρια επεξεργάστηκε τα αριθμητικά της αποτελέσματα χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα Excel του Microsoft Office. Για την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έφτιαξε 30 γραφήματα στο Excel και τα ανέλυσε.

Αρχικά, μέτρησε όλες τις σωστές και τις λανθασμένες απαντήσεις των μαθητών της Ε΄ και μετά της ΣΤ΄ ανά άσκηση και με τα αριθμητικά αυτά δεδομένα δημιουργήθηκαν δύο γραφήματα σχήματα 1 και 2) που αντιπαρέβαλαν τις σωστές με τις λανθασμένες απαντήσεις των παιδιών.

Στη συνέχεια, δημιουργήθηκαν δύο γραφήματα (σχήμα 3 και 5), που το ένα αφορά τα παιδιά της Ε΄ και το άλλο της ΣΤ΄, που παρουσιάζουν τον αριθμό των λαθών σχηματισμού ανά πτώση. Η ερευνήτρια για την καλύτερη ανάλυση των λαθών σχηματισμού αξιοποίησε αλλά δύο γραφήματα (σχήματα 4 και 6) στα οποία παρουσίασε τα λάθη σχηματισμού αλλά και τα λάθη που οφείλονται σε άλλους παράγοντες (λάθη σε ορθογραφία, τονισμό, πτώση ή αριθμό).

Η ερευνήτρια ακόμη για να διερευνήσει σε ποιους τύπους οι μαθητές δυσκολεύονται περισσότερο να συνδυάσουν τα θηλυκά σε -ος στο σωστό γένος χρησιμοποίησε άλλα δυο γραφήματα (σχήματα 7 και 8) στα οποία εισήγαγε τα σχετικά αριθμητικά δεδομένα των μαθητών της Ε΄ και της ΣΤ΄ αντίστοιχα.

Η ερευνήτρια εξέτασε επίσης τη δυσκολία των παιδιών να επιλέγουν τον κατάλληλο τύπο οριστικό άρθρου με τη βοήθεια δύο γραφημάτων (σχήματα 9 και 11) που παρουσιάζουν τα λάθη των μαθητών της Ε΄ και της ΣΤ΄ αντίστοιχα στα άρθρα ανά πτώση και δύο γραφημάτων (σχήματα 10 και 12) που χωρίζουν τα λάθη αυτά ανάλογα με τον αν πρόκειται για επιλογή άρθρου σε λανθασμένο γένος, σε λανθασμένη πτώση ή αριθμό ή αν πρόκειται για λάθος στην ορθογραφία.

Για την ανάλυση των λαθών στα τοπωνύμια κατασκευάστηκαν δύο γραφήματα (σχήματα 13 και 14) που παρουσιάζουν τον αριθμό των λανθασμένων επιλογών ανά πτώση για την καθεμιά από τις δύο τάξεις. Για να εντοπιστεί η δυσκολία στον τονισμό, δύο γραφήματα (σχήματα 15 και 16) παρουσιάζουν για την κάθε τάξη τον αριθμό των λαθών ανά πτώση, ενώ μέσα από άλλα δύο γραφήματα (σχήματα 17 και 18) ακολουθεί σύγκριση των λαθών τονισμού ανάμεσα στα προπαροξύτονα τρικατάληκτα θηλυκά και αρσενικά ανά πτώση.

Η ερευνήτρια κατασκεύασε ακόμη έξι γραφήματα (σχήματα 19 – 24), από τα οποία τα μισά αφορούν τα παιδιά της Ε΄ και τα υπόλοιπα τα παιδιά της ΣΤ΄ για να

συγκρίνει ανά πτώση τα λάθη που έγιναν στα [- ανθρ.] τρικατάληκτα θηλυκά έναντι αυτών στα [+ ανθρ.] στις τρεις ασκήσεις συμπλήρωσης κενών.

Τέλος, η ερευνήτρια χρησιμοποίησε έξι γραφήματα (σχήματα 25 – 30) στα οποία τοποθέτησε τον αριθμό των λαθών των παιδιών στα εκατό (%) για να συγκρίνει τις λανθασμένες απαντήσεις των μαθητών της Ε΄ με αυτές της ΣΤ΄. Μέσα από τα γραφήματα αυτά η ερευνήτρια θα διαπιστώσει αν και κατά πόσο βελτιώθηκε η συνολική εικόνα των μαθητών της ΣΤ΄ σε σχέση με τους μικρότερους μαθητές καθώς και αν μειώθηκαν τα λάθη σχηματισμού, τονισμού, τα λάθη στα τοπωνύμια αλλά και η λανθασμένη επιλογή αρσενικού γένους στα επίθετα και άρθρα που συνόδευαν τα τρικατάληκτα θηλυκά.

Μέσα από τα γραφήματα και την ανάλυσή τους η ερευνήτρια καταλήγει σε επιβεβαίωση ή διάψευση των αρχικών της υποθέσεων. Τα συμπεράσματα που εξήχθησαν θα παρουσιαστούν αναλυτικά στο όγδοο κεφάλαιο.

7.3 Τα αποτελέσματα της έρευνας

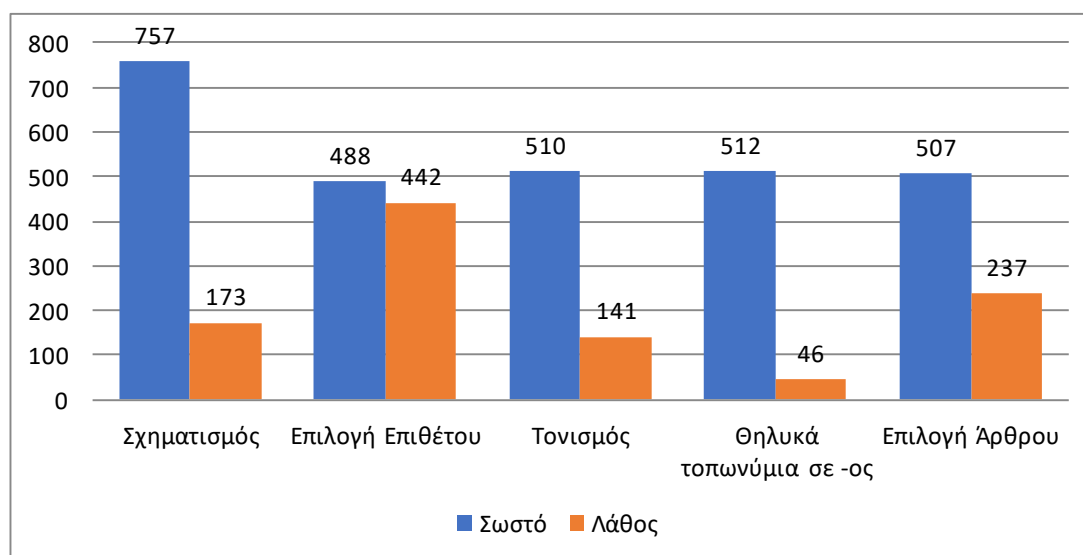
Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τα αριθμητικά δεδομένα που προέκυψαν από την επεξεργασία των τεστ που συμπλήρωσε το δείγμα της έρευνας. Στη συνέχεια θα γίνει προσπάθεια να αναλυθούν και να ερμηνευτούν.

Στα σχήματα που ακολουθούν εμφανίζεται αρχικά η ποσότητα των ορθών απαντήσεων έναντι των λανθασμένων που δόθηκαν από τους μαθητές ανά άσκηση – στόχο στο σύνολό της ενώ στη συνέχεια θα αναλυθούν σχήματα που παρουσιάζουν τα λάθη των παιδιών ανά πτώση σε κάθε άσκηση ξεχωριστά ή που συγκρίνουν τις απαντήσεις των παιδιών της Ε΄ έναντι της ΣΤ΄. Επίσης, θα γίνει προσπάθεια να παρουσιαστεί ο βαθμός κατάκτησης των [- ανθρώπινων] σε σύγκριση με τα [+ ανθρώπινα] θηλυκά σε –ος.

7.3.1 Η συνολική εικόνα των λαθών των μαθητών της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης.

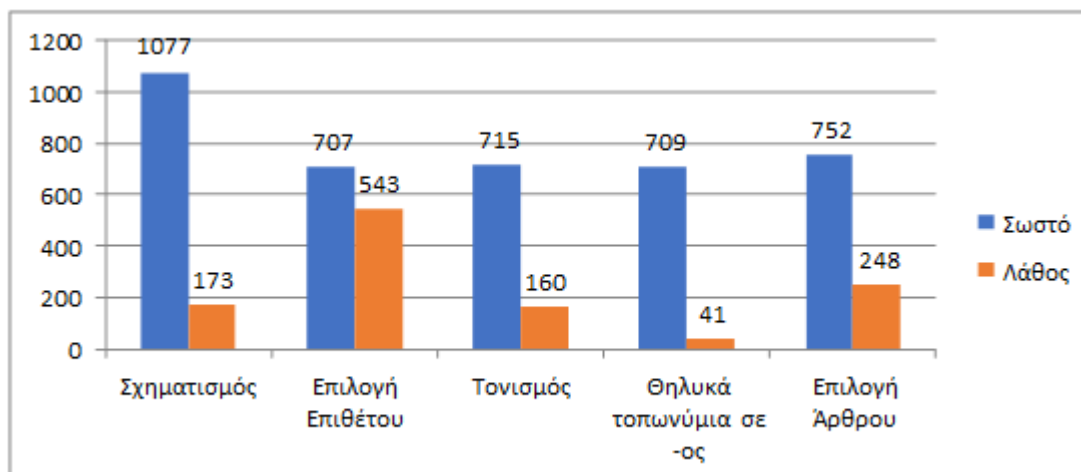
Τόσο στο σχήμα 1 όσο και στο σχήμα 2 παρατηρείται ότι οι μαθητές της Ε΄ αλλά και της ΣΤ΄ παρόλο που έχουν διδαχθεί τα θηλυκά σε -ος και παρόλο που η Ελληνική είναι η μητρική τους γλώσσα, κάνουν λάθη και στον σχηματισμό των θηλυκών αυτών και στον τονισμό τους και στην επιλογή του γένους του άρθρου ή του επιθέτου με τα οποία θα τα συνοδέψουν. Από τα τεστ των μαθητών της Ε΄ τάξης

μετρήθηκαν 930 απαντήσεις¹⁰ στην άσκηση σχηματισμού από τις οποίες οι 173 ήταν λανθασμένες, ενώ από τις 1250 απαντήσεις των μαθητών της ΣΤ΄ οι 173 ήταν λανθασμένες. Στην άσκηση τονισμού οι 141 λέξεις από τις 651 είχαν τονιστεί λανθασμένα από τους μαθητές της Ε΄ τάξης και οι 160 λέξεις από τις 875 από τα παιδιά της ΣΤ΄. Παρατηρούμε επίσης από τα σχήματα 1 και 2 ότι τα περισσότερα λάθη εντοπίζονται στο γένος των επιθέτων με τα οποία συνοδεύονται τα θηλυκά σε -ος, ενώ ακολουθούν τα λάθη στην επιλογή του γένους του άρθρου. Συγκεκριμένα, στα γραπτά της Ε΄ από τις 930 λέξεις που έγραψαν τα παιδιά στην άσκηση συμπλήρωσης επιθέτου οι 442 ήταν λανθασμένα αρσενικού και όχι θηλυκού γένους, καθώς επίσης από τις 1250 απαντήσεις των παιδιών της ΣΤ΄ μετρήθηκαν 543 σε λανθασμένο γένος. Ακόμη, επιλέχθηκε το αρσενικό γένος έναντι του θηλυκού στην άσκηση συμπλήρωσης του οριστικού άρθρου από τα παιδιά της Ε΄ σε 237 περιπτώσεις από τις 744 ενώ από τους μαθητές της ΣΤ΄ τάξης οι 248 λέξεις ήταν αρσενικού γένους από τις 1000. Από τα σχήματα αυτά φαίνεται ότι οι μαθητές είναι αρκετά εξοικειωμένοι με τα θηλυκά τοπωνύμια σε -ος καθώς στη σχετική άσκηση παρουσιάζονται τα λιγότερα λάθη. Μόνο 46 λανθασμένες απαντήσεις εντοπίστηκαν από τις 558 για τους μαθητές της Ε΄ και 41 από τις 750 για τους μαθητές της ΣΤ΄.

Σχήμα 1 Οι σωστές και οι λανθασμένες απαντήσεις των παιδιών της Ε΄ ανά άσκηση.

¹⁰ Οι απαντήσεις αφορούν τα θηλυκά σε -ος και όχι τους διασπαστές.

Σχήμα 2 Οι σωστές και οι λανθασμένες απαντήσεις των παιδιών της ΣΤ΄ ανά άσκηση.

7.3.2 Οι λανθασμένες απαντήσεις των μαθητών ανά άσκηση.

7.3.2.1 Τα λάθη των μαθητών της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης ως προς τον σχηματισμό.

Οι μαθητές των μεγάλων τάξεων του Δημοτικού δυσκολεύονται στον σχηματισμό των θηλυκών σε -ος (σχήματα 3 και 5). Τα κλιτικά επιθήματα των θηλυκών σε -ος συμπίπτουν με αυτά των αρσενικών τρικατάληκτων ουσιαστικών φαίνεται να προκαλούν σύγχυση στους μαθητές.

Όπως φαίνεται στο σχήμα 3, από τις 173 λανθασμένες απαντήσεις των μαθητών της Ε΄ τάξης, 16 εντοπίστηκαν στον σχηματισμό της Ονομαστικής Ενικού, 37 στην Ονομαστική Πληθυντικού, 56 στη Γενική Ενικού, 12 στην Αιτιατική Ενικού και 51 στην Αιτιατική Πληθυντικού.

Οι μαθητές της ΣΤ΄ τάξης όπως φαίνεται στο σχήμα 5 έδωσαν 173 λανθασμένες απαντήσεις από τις οποίες οι 25 ήταν στην Ονομαστική Ενικού, οι 45 στην Ονομαστική Πληθυντικού, οι 49 στη Γενική Ενικού, οι 47 στην Αιτιατική Πληθυντικού ενώ μόνο 7 στην Αιτιατική Ενικού.

Συναντήσαμε πολλές ομοιότητες στις λανθασμένες απαντήσεις των μαθητών τόσο της Ε΄ όσο και της ΣΤ΄. Συγκεκριμένα για την Ονομαστική Ενικού της λέξης «απόστροφος» η πιο συνηθισμένη λανθασμένη απάντηση (15 από τα 18 λάθη για την Ε΄ και 20 από τα 25 λάθη της ΣΤ΄) ήταν ο τύπος «απόστροφο» ενώ σπάνιοι ήταν οι λανθασμένοι τύποι «απόστροφα» ή «απόστροφη». Αντίθετα, η Ονομαστική Ενικού

της λέξης «βοηθός» σχηματίστηκε σωστά από την συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών των δύο μεγάλων τάξεων. Τα λάθη που εντοπίστηκαν στον σχηματισμό της Ονομαστικής Πληθυντικού των λέξεων «περίοδος» και «αεροσυνοδός» παρουσίαζαν μεγάλη ποικιλία. Στην περίπτωση της λέξης «περίοδος» σημειώθηκαν λάθη στην πτώση (παράδειγμα 112, 113), λάθη στην ορθογραφία (παράδειγμα 114-115), λάθη τονισμού (παράδειγμα 116) ή σχηματίστηκαν τύποι με καταλήξεις πιο οικείες για τα παιδιά (παράδειγμα 117-118).

- (1) περιόδων (3 λάθη από την Ε')
- (2) περιόδους (3 λάθη από την Ε' και 6 από τη ΣΤ')
- (3) περίοδη (2 λάθη από την Ε' και 3 από τη ΣΤ')
- (4) περίοδει (3 λάθη από την Ε' και 3 από τη ΣΤ')
- (5) περίοδοι (11 λάθη από την Ε' 17)
- (6) περιодίες (4 λάθη από την Ε' και 6 από τη ΣΤ')
- (7) περιодικά (2 λάθη από την Ε')

Αντίστοιχα λάθη παρατηρήθηκαν και για την Ονομαστική Πληθυντικού της λέξης «αεροσυνοδός».

Ορθογραφικά λάθη όπως:

- (8) αεροσυνοδει (2 λάθη από την Ε' και 4 από τη ΣΤ')
- (9) αεροσυνοδη (2 λάθη από την Ε' και 3 από τη ΣΤ')

ή λάθη στην επιλογή κλιτικού επιθήματος:

- (10) αεροσυνοδές (5 λάθη από την Ε' και 10 από τη ΣΤ')

Τα λάθη στην Αιτιατική Ενικού ήταν ελάχιστα. Τα παιδιά που δε σχημάτισαν σωστά την Αιτιατική Ενικού άφησαν άκλιτες τις λέξεις αυτές. Η λέξη «διάμετρος» που έπρεπε να τοποθετηθεί στην Αιτιατική Πληθυντικού, σχηματίστηκε σωστά στις περισσότερες περιπτώσεις ενώ τα λάθη αφορούσαν τον τονισμό:

- (11) διάμετρος και όχι διαμέτρος (21 λάθη από την Ε' και 2 από τη ΣΤ')

Τέλος, στη θέση του τύπου «απουσιολόγους» συναντήσαμε πολλά διαφορετικά κλιτικά επιθήματα:

- (12) απουσιολόγες (5 λάθη από την Ε' και 8 από τη ΣΤ')
- (13) απουσίες (6 λάθη από την Ε' και 6 από τη ΣΤ')
- (14) απουσιολογίες (2 λάθη από την Ε' και 1 από τη ΣΤ')

ενώ κάποια παιδιά άφησαν το θηλυκό άκλιτο ή άλλαξαν τον αριθμό της λέξης.

Στον σχηματισμό της Γενικής Ενικού εντοπίστηκαν τα περισσότερα λάθη. Σε πολλές περιπτώσεις οι μαθητές δεν τόνισαν σωστά τη λέξη «ανόδου» ή τοποθέτησαν τη λέξη σε λάθος πτώση όπως:

(15) άνοδο (3 λάθη από την Ε' και 5 από τη ΣΤ')

(16) ανόδους (4 λάθη από την Ε' και 11 από τη ΣΤ')

ή την άφησαν άκλιτη στην Ονομαστική Ενικού ή τέλος την σχημάτισαν με ένα κλιτικό επίθημα από τα πρωτοτυπικά θηλυκά:

(17) άνοδης (3 λάθη από την Ε' και 1 από τη ΣΤ')

(18) ανάδοσης (1 λάθη από την Ε' και 1 από τη ΣΤ')

(19) αναδότητας (3 από τη ΣΤ')

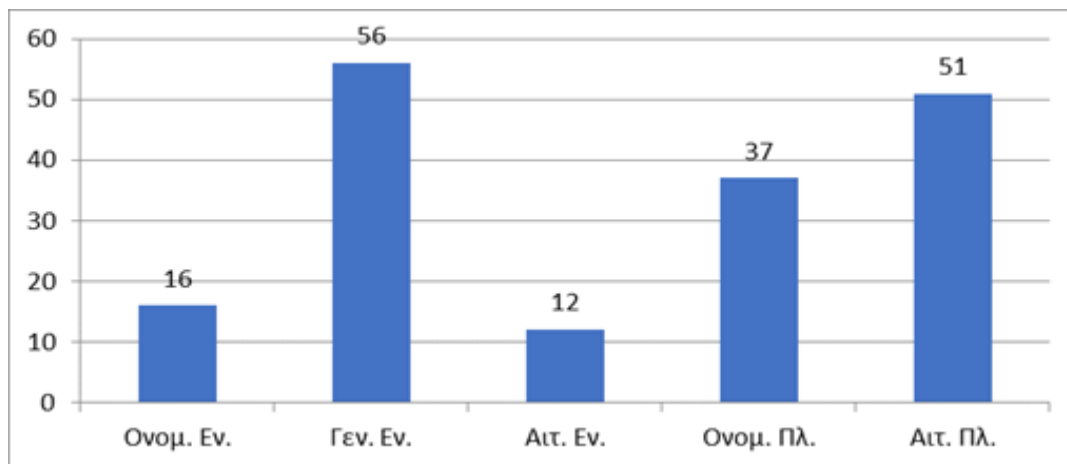
Τα περισσότερα λάθη της Γενικής Ενικού της λέξης «θεατρολόγος» εντοπίστηκαν στην επιλογή του κλιτικού επιθήματος καθώς πολύ συχνός λανθασμένος τύπος ήταν:

(20) θεατρολογίας (13 λάθη από την Ε' και 5 από τη ΣΤ')

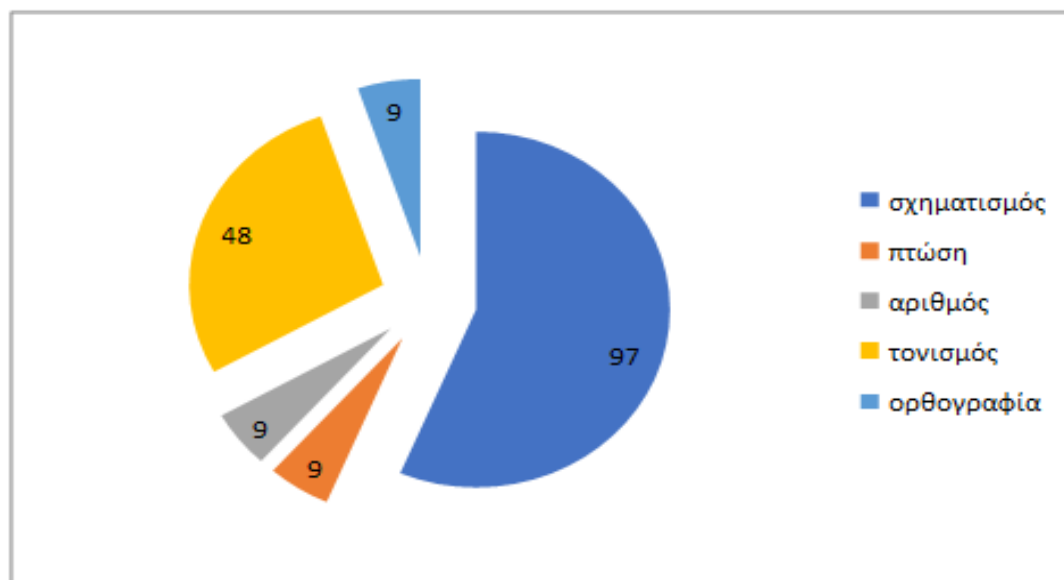
Η μεγάλη δυσκολία στη Γενική Ενικού είναι πιθανόν να οφείλεται στη γενικότερη τάση να μειωθεί η χρήση της συγκεκριμένης πτώσης.

Αντίθετα, τα λάθη στην Ονομαστική και Αιτιατική του Πληθυντικού αποδίδονται από την ερευνήτρια κυρίως στον μικρό αριθμό των θηλυκών σε -ος. Επειδή η ομάδα αυτή είναι μικρή και τα κλιτικά της επιθήματα θυμίζουν περισσότερο αυτά των αρσενικών ουσιαστικών, οι μαθητές προτίμησαν λανθασμένα τα κλιτικά επιθήματα των πρωτοτυπικών θηλυκών σε -α ή σε -η.

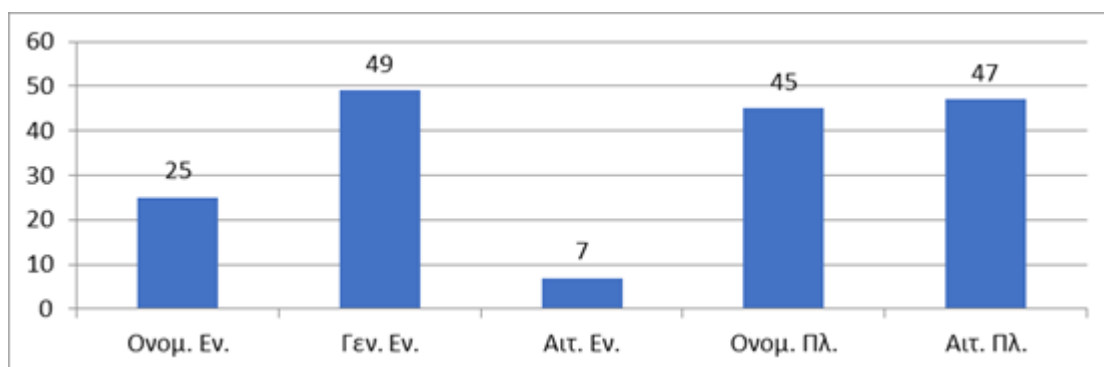
Ωστόσο, εντοπίστηκαν κάποια λίγα λάθη όχι στον σχηματισμό της πτώσης αλλά στην ορθογραφία της λέξης ή στην επιλογή της πτώσης ή του αριθμού (σχήμα 4 και 6). Τα λάθη στην ορθογραφία ίσως δε συνεπάγονται έλλειψη γνώσης του σχηματισμού της λέξης αφού φωνητικά η λέξη που έγραψαν είναι σωστή, αλλά πιθανώς οφείλονται σε άλλους παράγοντες όπως η απροσεξία ή η ποικίλου βαθμού δυσορθογραφία. Επίσης, τα λάθη ως προς την πτώση και τον αριθμό ίσως οφείλονται στη δυσκολία κατανόησης της πρότασης και όχι στη δυσκολία σχηματισμού του θηλυκού σε -ος. Τα σχήματα 4 και 6 μαρτυρούν επίσης μεγάλη δυσκολία των μαθητών στον τονισμό των θηλυκών σε -ος, πράγμα που θα αναλυθεί εκτενέστερα στην άσκηση που μελετά αποκλειστικά τον τονισμό των θηλυκών σε -ος.

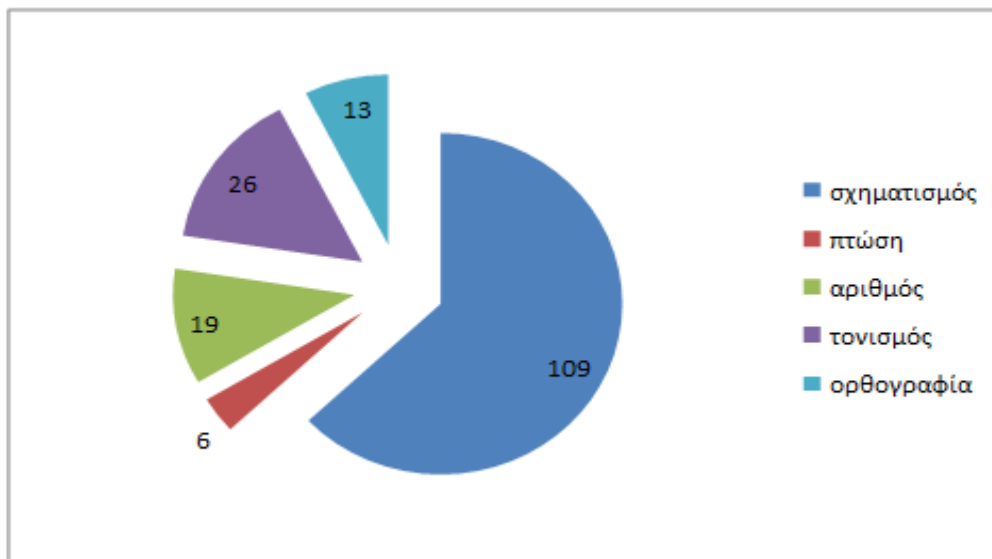
Σχήμα 3 Λάθη ως προς τον σχηματισμό ανά πτώση – Ε΄ τάξη

Σχήμα 4 Είδος λαθών – Ε΄ τάξη

Σχήμα 5 Λάθη ως προς τον σχηματισμό ανά πτώση – Στ΄ τάξη

Σχήμα 6 Είδος λαθών – Στ΄ τάξη

7.3.2.2 Τα λάθη των μαθητών της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης ως προς την επιλογή του γένους των επιθέτων που συνοδεύουν τα θηλυκά σε -ος.

Το σχήμα 7 φανερώνει ότι οι μαθητές της Ε΄ τάξης επιλέγουν να συνοδέψουν τα θηλυκά σε -ος με επίθετα σε αρσενικό γένος. Αυτό το λάθος παρατηρείται πιο συχνά στην Ονομαστική και Αιτιατική Πληθυντικού και λιγότερο συχνά στη Γενική και Αιτιατική Ενικού.

Οι μαθητές της ΣΤ΄ τάξης δυσκολεύονται επίσης στην επιλογή του σωστού γένους στο επίθετο. Το σχήμα 8 μαρτυρά αντίστοιχες δυσκολίες στις πτώσεις με αυτές που αντιμετωπίζουν οι μαθητές της Ε΄ τάξης.

Τα πολλά λάθη στην επιλογή γένους των επιθέτων δικαιολογούνται αν αναλογιστεί κανείς ότι οι καταλήξεις των θηλυκών σε -ος θυμίζουν ουσιαστικό αρσενικού γένους, με αποτέλεσμα να παρασύρονται τα παιδιά και να συνοδεύουν τα θηλυκά με επίθετα αρσενικού γένους, αφού οι καταλήξεις τους συμπίπτουν. Έτσι, πολλοί μαθητές συνόδεψαν τα θηλυκά σε -ος με επίθετα αρσενικού γένους:

- (21) οργανωμένος έφοδος αντί οργανωμένη έφοδος
(26 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 22 από τους μαθητές της ΣΤ΄)
- (22) επαρχιακοί οδοί αντί επαρχιακές οδοί
(73 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 106 από τους μαθητές της ΣΤ΄)
- (23) εθνικού επετείου αντί εθνικής επετείου
(45 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 36 από τους μαθητές της ΣΤ΄)
- (24) κεντρικό λεωφόρο αντί κεντρική λεωφόρο

(21 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 23 από τους μαθητές της ΣΤ΄)

(25) διαφορετικούς μεθόδους αντί διαφορετικές μεθόδους

(44 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 42 από τους μαθητές της ΣΤ΄)

Ακόμα και στα παραδείγματα με θηλυκά σε -ος που έφεραν το χαρακτηριστικό [+ανθρώπινο] παρουσιάστηκαν αντίστοιχα λάθη παρόλο που υπήρχε κάποιο στοιχείο στην πρόταση που φανέρωνε το γένος της λέξης και άρα του επιθέτου που τη συνόδευε. Γι' αυτό, εντοπίστηκαν λάθη όπως:

(26) δημοτικός σύμβουλος αντί δημοτική σύμβουλος

(54 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 63 από τους μαθητές της ΣΤ΄)

(27) παλιοί συνάδελφοι αντί παλιές συνάδελφοι

(85 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 118 από τους μαθητές της ΣΤ΄)

(28) γνωστού δικηγόρου αντί γνωστής δικηγόρου

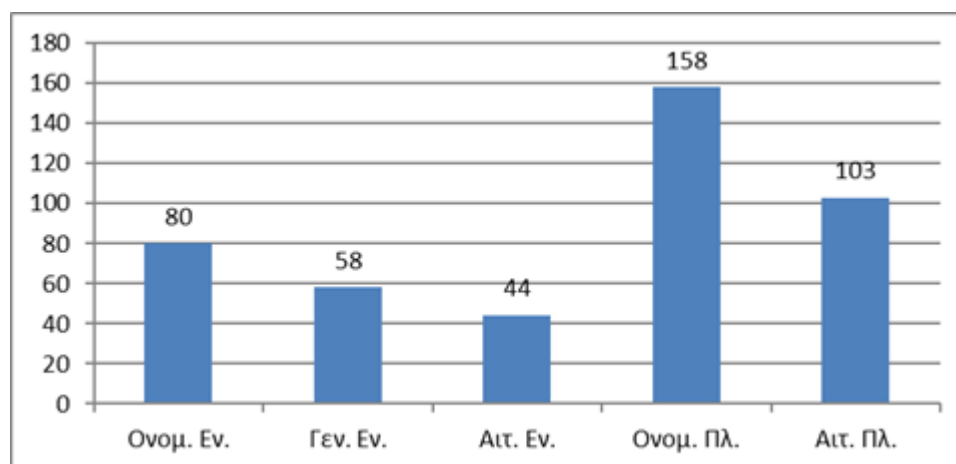
(10 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 17 από τους μαθητές της ΣΤ΄)

(29) κορυφαίο μαέστρο αντί κορυφαία μαέστρο

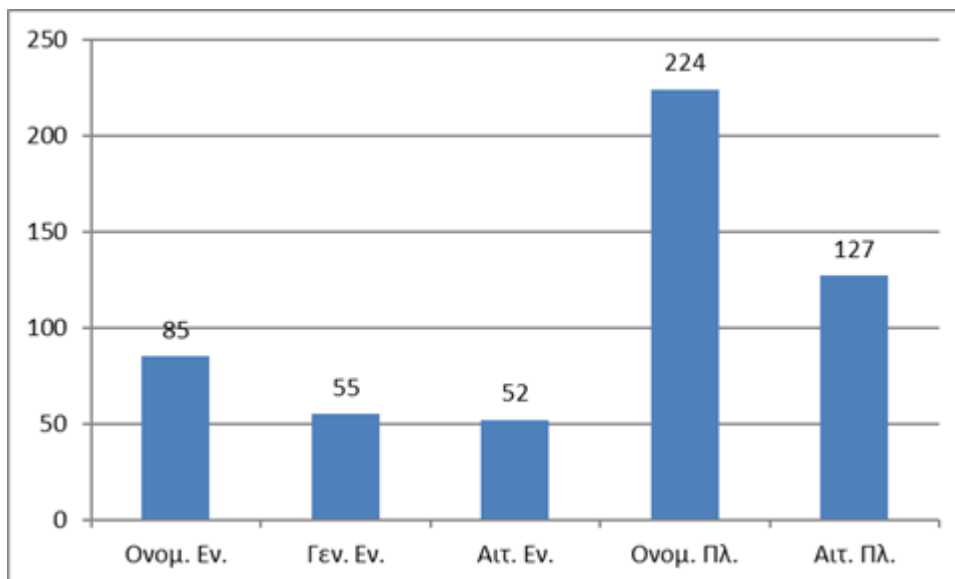
(22 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 20 από τους μαθητές της ΣΤ΄)

(30) οικιακούς βοηθούς αντί οικιακές βοηθούς

(59 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 85 από τους μαθητές της ΣΤ΄)

Σχήμα 7 Λανθασμένη επιλογή του γένους του επιθέτου – Ε΄ τάξη

Σχήμα 8 Λανθασμένη επιλογή του γένους του επιθέτου – ΣΤ' τάξη

7.3.2.3 Τα λάθη των μαθητών της Ε' και ΣΤ' τάξης ως προς την επιλογή του γένους των άρθρων που συνοδεύουν τα θηλυκά σε -ος.

Οι απαντήσεις των μαθητών της Ε' και ΣΤ' τάξης στην άσκηση στην οποία καλούνταν να συμπληρώσουν το οριστικό άρθρο στην κατάλληλη μορφή του, δείχνουν ότι συχνά οι μαθητές επιλέγουν λανθασμένα να συνοδέψουν τα θηλυκά σε -ος με άρθρο αρσενικού γένους.

Τα σχήματα 9 και 11 φανερώνουν ότι οι μαθητές και των δύο μεγάλων τάξεων δυσκολεύονται συχνότερα στην επιλογή του άρθρου στο σωστό γένος όταν πρόκειται για θηλυκό σε Γενική Ενικού ή Αιτιατική Πληθυντικού. Λιγότερα λάθη παρατηρήθηκαν στους τύπους της Ονομαστικής Ενικού και ελάχιστα στην Αιτιατική Ενικού.

Συγκεκριμένα οι μαθητές των δύο μεγάλων τάξεων του Δημοτικού επέλεξαν λανθασμένα άρθρο αρσενικού γένους στις εξής περιπτώσεις:

Α) Στα [-ανθρ.] θηλυκά σε -ος:

(31) ο ψήφος αντί η ψήφος

(25 λάθη από τους μαθητές της Ε' και 23 από τους μαθητές της ΣΤ')

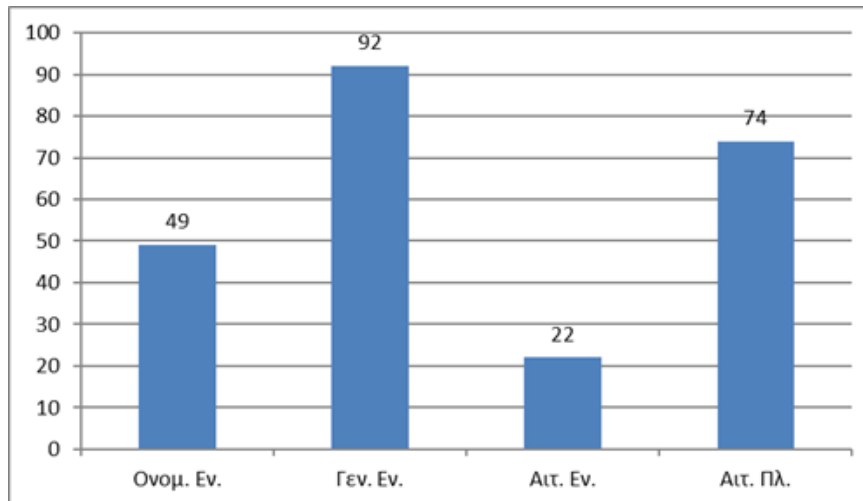
(32) του νόσου αντί της νόσου

(38 λάθη από τους μαθητές της Ε' και 28 από τους μαθητές της ΣΤ')

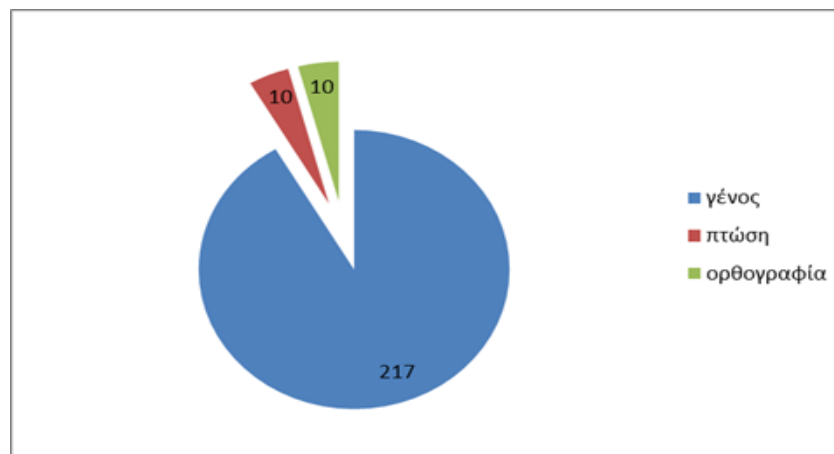
- (33) τον επέτειο αντί την επέτειο
(1 λάθος από τους μαθητές της Ε΄ και 0 από τους μαθητές της ΣΤ΄)
- (34) τους χερσονήσους αντί τις χερσονήσους
(12 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 6 από τους μαθητές της ΣΤ΄)
- B) Στα [+ανθρ.] θηλυκά σε -ος:
- (35) ο νηπιαγωγός αντί η νηπιαγωγός
(21 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 16 από τους μαθητές της ΣΤ΄)
- (36) του ηθοποιού αντί της ηθοποιού
(52 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 69 από τους μαθητές της ΣΤ΄)
- (37) τον φιλόλογο αντί τη φιλόλογο
(13 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 11 από τους μαθητές της ΣΤ΄)
- (38) τους ξεναγούς αντί τις ξεναγούς
(55 λάθη από τους μαθητές της Ε΄ και 74 από τους μαθητές της ΣΤ΄)

Αν παρατηρούσε κανείς τα λάθη στην επιλογή του γένους των επιθέτων που συνόδευαν τα θηλυκά τρικατάληκτα ουσιαστικά (σχήματα 7 και 8), θα περίμενε ανάλογη δυσκολία των μαθητών στις αντίστοιχες πτώσεις στην επιλογή του γένους των οριστικών άρθρων (σχήματα 9 και 11). Πράγματι, μεγάλη ποσότητα λαθών παρατηρούνται στην επιλογή του γένους τόσο των επιθέτων όσο και των άρθρων στην Αιτιατική Πληθυντικού. Επίσης, οι λανθασμένες απαντήσεις και των δύο ασκήσεων παρουσιάζουν ομοιομορφία στην Ονομαστική και Αιτιατική Ενικού. Ωστόσο, στην άσκηση με τα άρθρα οι μαθητές των μεγάλων τάξεων του Δημοτικού συγκέντρωσαν τα περισσότερα λάθη στη Γενική Ενικού, ενώ αντίθετα, στην άσκηση με τα επίθετα τα λάθη στη Γενική Ενικού ήταν εμφανώς λιγότερα.

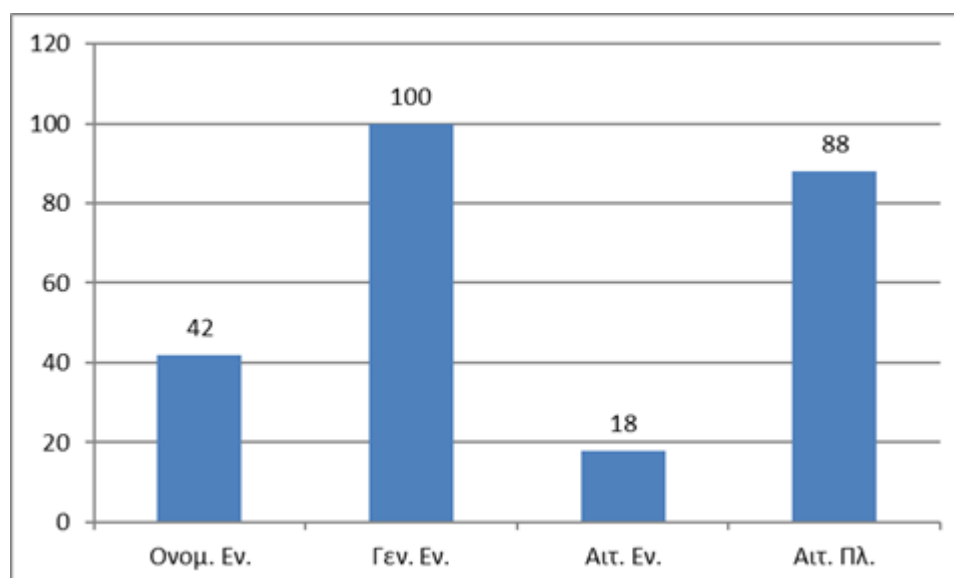
Η ερευνήτρια μέσα από τα σχήματα 10 και 12 θέλει να επισημάνει ότι οι λανθασμένες απαντήσεις των μαθητών δε φανερώνουν πάντα έλλειψη γνώσης του γένους των θηλυκών που εξετάζει η έρευνα. Τα λάθη στην ορθογραφία, στην επιλογή πτώσης και αριθμού παρόλο που είναι πολύ λίγα (σχήματα 10 και 12), δείχνουν την απροσεξία των μαθητών του Δημοτικού και όχι την έλλειψη γνώσεων.

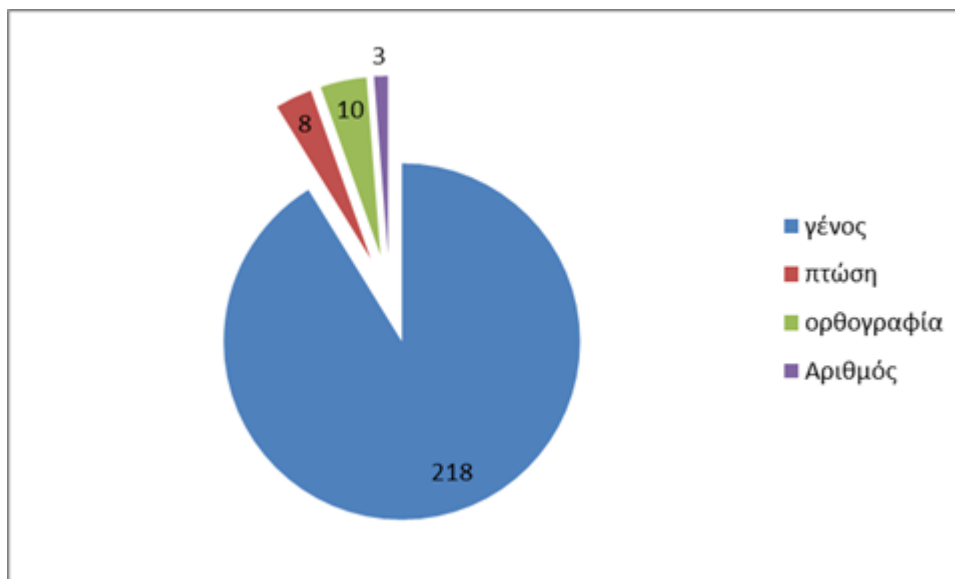
Σχήμα 9 Λανθασμένη επιλογή του γένους του άρθρου – Ε΄ τάξη

Σχήμα 10 είδη λαθών στα άρθρα – Ε΄ τάξη

Σχήμα 11 Λανθασμένη επιλογή του γένους του άρθρου – Στ΄ τάξη

Σχήμα 12 είδη λαθών στα άρθρα – Στ' τάξη

7.3.2.4 Λάθη στον σχηματισμό των θηλυκών σε -ος που είναι τοπωνύμια.

Τα περισσότερα λάθη των μαθητών της Ε' τάξης στον σχηματισμό των θηλυκών τοπωνυμίων σε -ος (σχήμα 13) εντοπίζονται στην Ονομαστική πτώση. Ακολουθούν κάποια λίγα λάθη στη Γενική ενώ οι περισσότεροι μαθητές σχημάτισαν σωστά την Αιτιατική πτώση.

Οι μαθητές της ΣΤ' όμως έκαναν λάθη στην Ονομαστική αλλά και στη Γενική Ενικού σχεδόν στην ίδια συχνότητα (σχήμα 14).

Το συχνότερο λάθος των μαθητών στην Ονομαστική ήταν ότι τη σχηματίζουν ακατάληκτα σε -ο

(39) Χίο αντί Χίος (9 λάθη της Ε' και 12 λάθη της ΣΤ')

(40) Πέργαμο αντί Πέργαμος (11 λάθη της Ε' και 9 λάθη της ΣΤ')

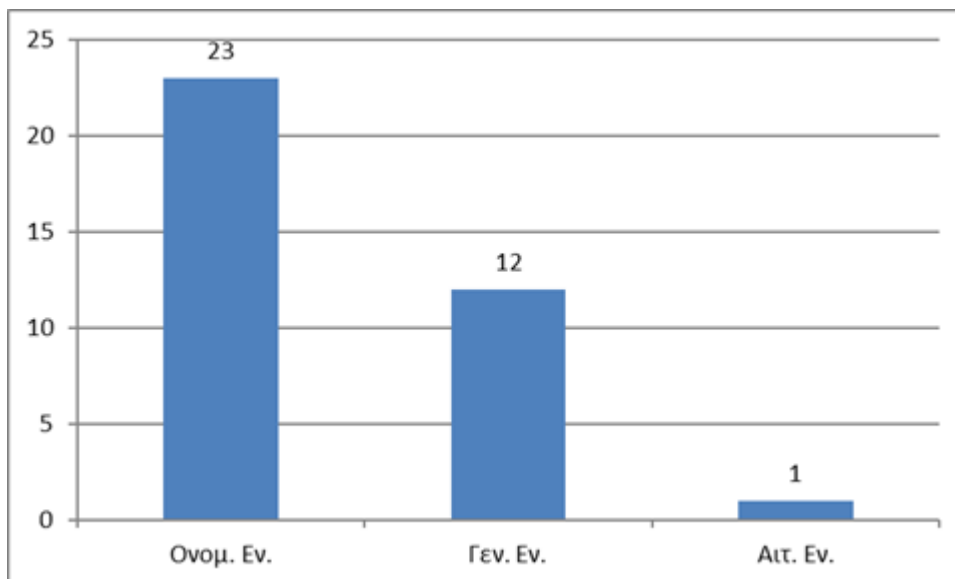
ενώ στη Γενική επέλεξαν :

(41) Κάρυστος αντί Καρύστου (3 λάθη της Ε και 5 λάθη της ΣΤ')

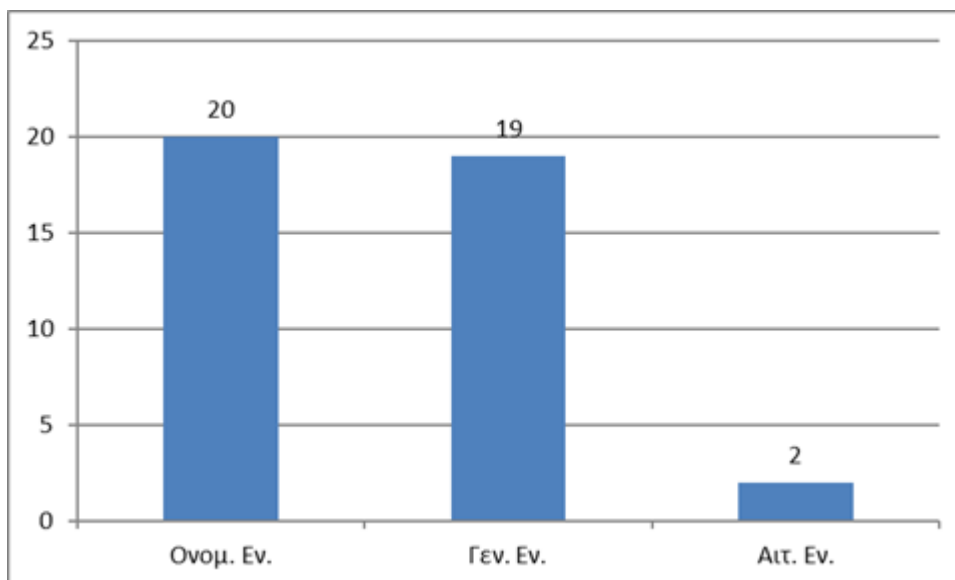
(42) Κάρυστο αντί Καρύστου (3 λάθη της Ε' και 5 λάθη της ΣΤ')

(43) Σκιάθος αντί Σκιάθου (1 λάθος της Ε' και 5 λάθη της ΣΤ')

(44) Σκιάθο αντί Σκιάθου (3 λάθη της Ε' και 5 λάθη της ΣΤ')

Σχήμα 13 λάθη σχηματισμού - τοπωνύμια θηλυκά σε -ος – Ε' τάξη

Σχήμα 14 λάθη σχηματισμού - τοπωνύμια θηλυκά σε -ος – ΣΤ' τάξη

7.3.2.5 Λάθη τονισμού στα προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος.

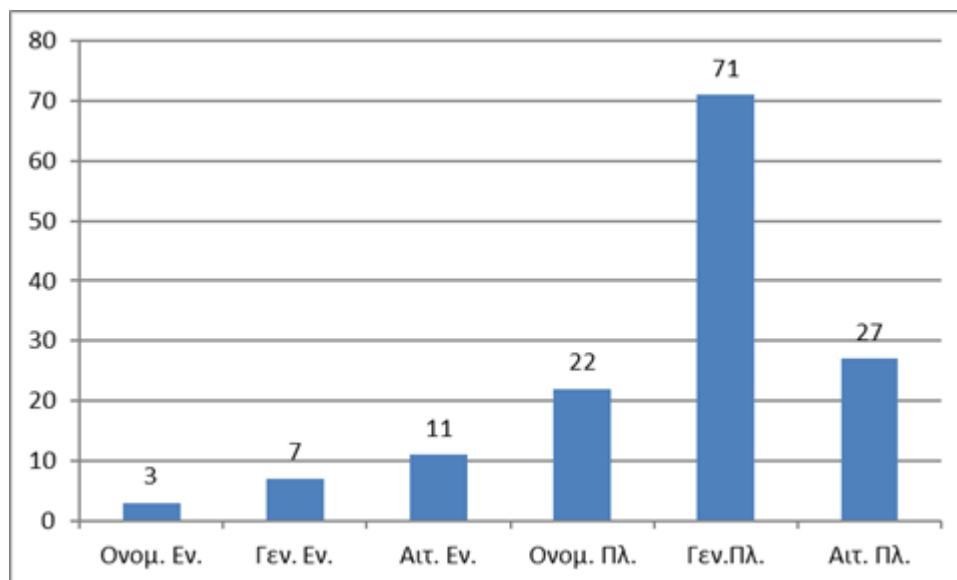
Μέσα από την άσκηση τονισμού οι μαθητές δείχνουν αν γνωρίζουν ότι στα προπαροξύτονα τρικατάληκτα θηλυκά, ο τόνος κατεβαίνει στην παραλήγουσα στην Γενική Ενικού και Πληθυντικού καθώς και στην Αιτιατική Πληθυντικού.

Τα σχήματα 15 και 16 φανερώνουν ότι τόσο οι μαθητές της Ε' τάξης όσο και της ΣΤ' τονίζουν λανθασμένα τα θηλυκά αυτά πολύ συχνά στη Γενική Πληθυντικού αρκετά συχνά βρίσκονται σε σύγχυση για τον τονισμό και της Αιτιατικής. Σε αυτές τις δύο πτώσεις διατηρούν τον τόνο στη προπαραλήγουσα συχνά αντί να τον κατεβάσουν στην παραλήγουσα.

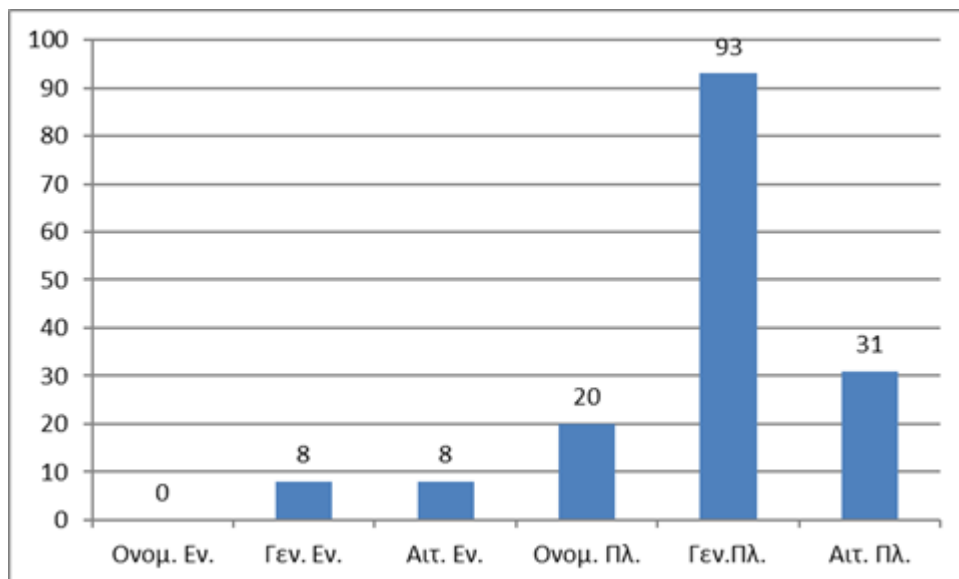
Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα συχνά λάθη των μαθητών των μεγάλων τάξεων του δημοτικού στην Ονομαστική Πληθυντικού. Ενώ ο τόνος στον τύπο αυτόν δε μετακινείται από την αρχική του θέση, οι μαθητές συχνά προτιμούν να τονίζουν τις λέξεις αυτές στην παραλήγουσα.

Συνοψίζοντας από τα λάθη τονισμού αξίζει να αναφέρουμε:

- (45) εισόδοι αντί είσοδοι (22 λάθη από παιδιά της Ε΄ και 20 της ΣΤ΄)
- (46) δίφθογγων αντί διφθόγγων (71 λάθη από παιδιά της Ε΄ και 93 της ΣΤ΄)
- (47) περιμέτρους αντί περιμέτρους (27 λάθη από παιδιά της Ε΄ και 31 της ΣΤ΄)

Σχήμα 15 λάθη τονισμού στα προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος – Ε΄ τάξη

Σχήμα 16 λάθη τονισμού στα προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος – ΣΤ΄ τάξη

7.3.3 Λάθη τονισμού στα προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος vs προπαροξύτονα αρσενικά σε -ος.

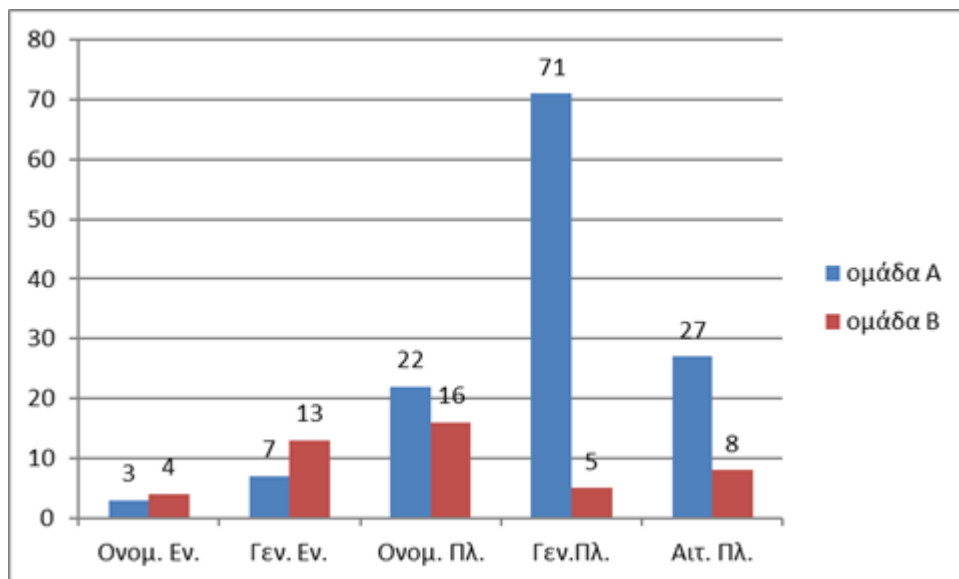
Στην άσκηση τονισμού, οι μαθητές των μεγάλων τάξεων του δημοτικού έπρεπε να βάλουν τον τόνο που έλειπε και σε τρικατάληκτα προπαροξύτονα θηλυκά αλλά και αρσενικά, ώστε να διαπιστωθεί αν υπάρχει πρόβλημα στον τονισμό σε όλα τα τρικατάληκτα προπαροξύτονα ή μόνο στα θηλυκά τρικατάληκτα προπαροξύτονα ή αν ο τονισμός δε δυσκολεύει καθόλου τους μαθητές. Στα σχήματα 17 και 18 που ακολουθούν γίνεται σύγκριση στα λάθη τονισμού ανάμεσα στις δύο αυτές ομάδες. Τα θηλυκά προπαροξύτονα σε -ος αποτελούν την Ομάδα Α ενώ η Ομάδα Β περιλαμβάνει τα προπαροξύτονα, τρικατάληκτα αρσενικά.

Μέσα από το σχήμα 17 αλλά και το 18 φαίνεται ότι η ποσότητα των λαθών στον τονισμό των τύπων «περίοδος» και «δάσκαλος» είναι αμελητέα στην Ονομαστική Ενικού. Ακόμα, οι λέξεις «μέθοδος» και «πρόεδρος» που βρίσκονταν στη Γενική Ενικού είχαν ως επί το πλείστον στη σωστή θέση τον τόνο τους. Τα λάθη στον τονισμό των λέξεων «είσοδος» και «δάσκαλος» στην Ονομαστική Πληθυντικού είναι σχεδόν ισόποσα. Ωστόσο, τα λάθη στα αρσενικά είναι εμφανώς λιγότερα στη Γενική και Αιτιατική Πληθυντικού

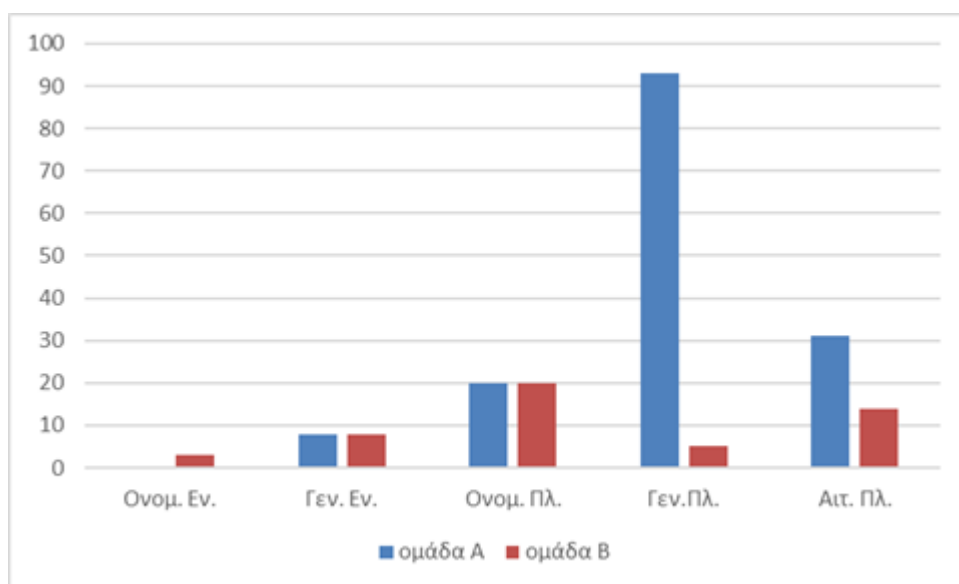
(48) διφθόγων – κατοίκων

(49) περιμέτρους - κατοίκους

Σχήμα 17 λάθη τονισμού - θηλυκά σε -ος vs αρσενικά σε -ος – Ε' τάξη

Σχήμα 18 λάθη τονισμού - θηλυκά σε -ος vs αρσενικά σε -ος – ΣΤ' τάξη

7.3.4 Τα λάθη των μαθητών στα [-ανθρ.] θηλυκά σε -ος σε σχέση με αυτά στα [+ανθρ.].

Τα σχήματα που ακολουθούν (σχήμα 19 – 24) παρουσιάζουν τα λάθη που κάνουν οι μαθητές των δύο μεγάλων τάξεων του δημοτικού στα θηλυκά σε -ος που είναι άψυχα [-ανθρ.] σε σχέση με τα λάθη τους στα θηλυκά σε -ος που είναι έμψυχα [+ανθρ.]. Τα θηλυκά που είναι [-ανθρ.] αποτελούν την Ομάδα Α ενώ τα θηλυκά που είναι [+ανθρ.] συνιστούν την Ομάδα Β. Η σύγκριση των λαθών αφορά τον

σχηματισμό των θηλυκών αυτών (σχήματα 19 και 20), την επιλογή του σωστού γένους των επιθέτων που τα συνοδεύουν (σχήματα 21 και 22) και την επιλογή του οριστικού άρθρου στο σωστό γένος (σχήματα 23 και 24).

Στο σχήμα 19 φαίνεται ότι οι μαθητές της Ε΄ τάξης δυσκολεύονται εξίσου στον σχηματισμό της Αιτιατικής πτώσης του Πληθυντικού των θηλυκών σε -ος είτε αυτά αναφέρονται σε [+ανθρ.] είτε σε [-ανθρ.]. Τόσο στον τύπο «*διαμέτρους*» όσο και στον τύπο «*απουσιολόγους*» παρατηρήθηκε σχεδόν ίδια ποσότητα λαθών. Ωστόσο, ο σχηματισμός της Ονομαστικής Ενικού και Πληθυντικού αλλά και της Γενικής Ενικού φαίνεται ότι δυσκολεύει τους μαθητές σε μεγαλύτερο βαθμό όταν πρόκειται για [-ανθρ.] και λιγότερο όταν πρόκειται για [+ανθρ.]. Έτσι, το [-ανθρ.] «*απόστροφος*» στην Ονομαστική Ενικού σημείωσε πολύ περισσότερα λάθη σε σχέση με το [+ανθρ.] «*βοηθός*» στον ίδιο τύπο. Στη Γενική Ενικού των λέξεων «*άνοδος*» και «*θεατρολόγος*» εντοπίστηκαν λάθη αλλά και πάλι ήταν πολύ περισσότερα στο [-ανθρ.]. Τέλος, τα λάθη του [-ανθρ.] «*περίοδος*» στην Ονομαστική Πληθυντικού ήταν επίσης περισσότερα από τον αντίστοιχο τύπο της Ονομαστικής Πληθυντικού του [+ανθρ.] «*αεροσυνοδός*».

Αντίθετα, οι μαθητές της ΣΤ΄ τάξης (σχήμα 20) σχηματίζουν λανθασμένα την Ονομαστική Πληθυντικού των λέξεων «*περίοδος*» και «*αεροσυνοδός*» και των δύο ομάδων στον ίδιο βαθμό, ενώ στην Αιτιατική Πληθυντικού τα λάθη τους εντοπίζονται κυρίως στο [+ανθρ.] «*απουσιολόγος*» και είναι ελάχιστα στο ίδιο τύπο της λέξης «*διάμετρος*». Τέλος, τα [-ανθρ.] «*απόστροφος*» και «*άνοδος*» σχηματίστηκαν συχνότερα λανθασμένα από τους μαθητές στην Ονομαστική και Γενική Ενικού αντίστοιχα σε σχέση με τα [+ανθρ.] «*βοηθός*» και «*θεατρολόγος*».

Στις περιπτώσεις των [+ανθρ.] θηλυκών περιμέναμε περισσότερες σωστές απαντήσεις στην επιλογή επιθέτου, καθώς υπήρχε στην πρόταση κάποιο στοιχείο που μαρτυρούσε ότι το επίθετο προς συμπλήρωση θα έπρεπε να προσδιορίζει ουσιαστικό [+ανθρ./ +θηλ.] και άρα έπρεπε να είναι θηλυκού γένους. Ωστόσο, οι μαθητές της Ε΄ τάξης επέλεξαν στην ίδια συχνότητα τον τύπο του αρσενικού γένους και όχι του θηλυκού στα επίθετα που συνόδευαν ουσιαστικά τόσο [+ανθρ.] όσο και [-ανθρ.] στην Αιτιατική Ενικού:

(50) κεντρικό αντί κεντρική λεωφόρο

(51) κορυφαίο αντί κορυφαία μαέστρο

και στην Ονομαστική και Αιτιατική Πληθυντικού (σχήμα 20):

(52) επαρχιακοί αντί επαρχιακές οδοί
παλιοί αντί παλιές συνάδελφοι

(53) διαφορετικούς αντί διαφορετικές μεθόδους
οικιακούς αντί οικιακές βοηθούς

Στη Γενική Ενικού, όμως, οι μαθητές έκαναν πολύ λιγότερα λάθη στα επίθετα που συνόδευαν [+ανθρ.] ουσιαστικά σε σχέση με αυτά που ακολουθούνταν από [-ανθρ.]:

(54) εθνικού αντί εθνικής επετείου
γνωστού αντί γνωστής δικηγόρου

ενώ το αντίθετο φαίνεται στην Ονομαστική Ενικού:

(55) οργανωμένος αντί οργανωμένη έφοδος
δημοτικός αντί δημοτική σύμβουλος

Ανάλογη είναι η εικόνα των λαθών για τους μαθητές της ΣΤ΄ τάξης (σχήμα 22). Η συχνότητα με τη οποία τα παιδιά της ΣΤ΄ επιλέγουν λανθασμένο γένος στα επίθετα είναι σχεδόν ίδια τόσο όταν ακολουθούσε [+ανθρ.] θηλυκό όσο και [-ανθρ.] στην Αιτιατική Ενικού:

(56) κεντρική λεωφόρο – κορυφαία μαέστρο
και Ονομαστική Πληθυντικού:

(57) επαρχιακές οδοί - παλιές συνάδελφοι

Ωστόσο, τα λάθη τους είναι συχνότερα στα επίθετα τα οποία συνοδεύονται από [+ανθρ.] στην Ονομαστική Ενικού:

(58) οργανωμένη έφοδος – δημοτική σύμβουλος
και Αιτιατική Πληθυντικού

(59) διαφορετικές μεθόδους – οικιακές βοηθούς

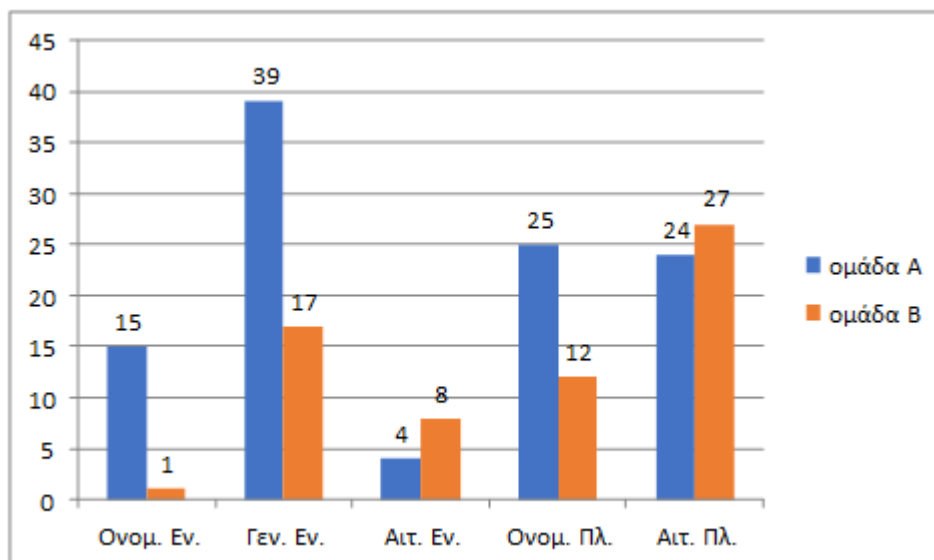
Τέλος, στη Γενική Ενικού:

(60) εθνικής επετείου – γνωστής δικηγόρου

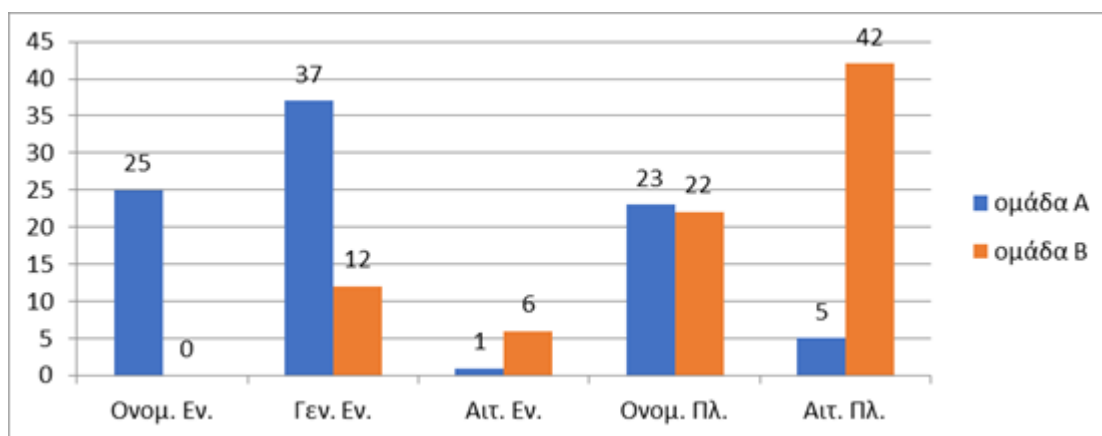
οι περισσότερες λανθασμένες απαντήσεις δόθηκαν όταν ακολουθούσε [-ανθρ.] θηλυκό σε -ος.

Τόσο οι μαθητές της Ε΄ όσο και της ΣΤ΄ (σχήματα 23 και 24) επέλεξαν οριστικό άρθρο αρσενικού γένους, για να συνοδέψουν τα θηλυκά ουσιαστικά σε -ος στην Ονομαστική Ενικού σε μεγαλύτερο βαθμό στη λέξη «ψήφος» που ήταν [-ανθρ.] σε σχέση με τη λέξη «νηπιαγωγός» που ήταν [+ανθρ.]. Στις υπόλοιπες πτώσεις όμως τα λάθη υπερτερούσαν στα θηλυκά που ήταν [+ανθρ.]. Στις λέξεις «χερσόνησος» και

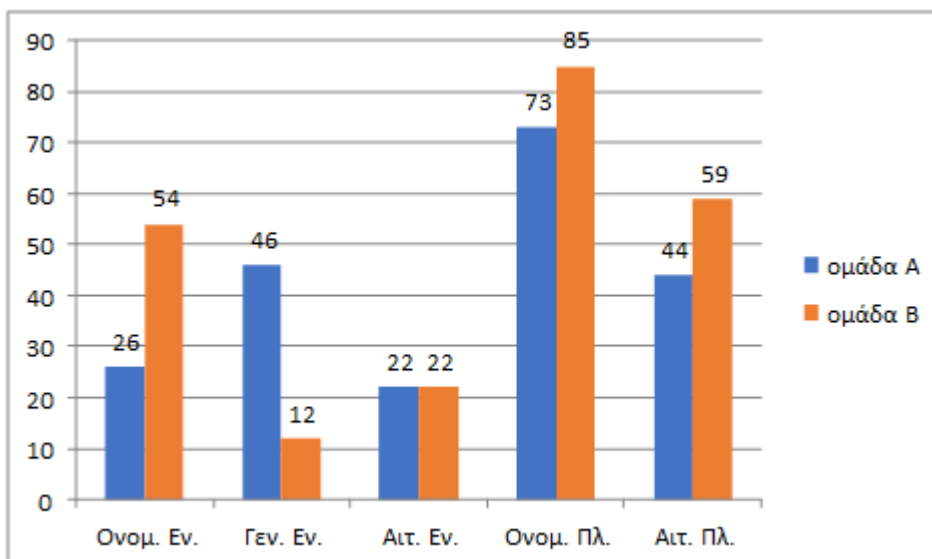
«ξεναγός» που βρίσκονταν σε Αιτιατική Πληθυντικού μάλιστα ήταν πολύ μεγάλη η απόκλιση ανάμεσα στα λάθη που αφορούσαν θηλυκά [+ανθρ.] σε σχέση με τα λάθη στα [-ανθρ.] θηλυκά.

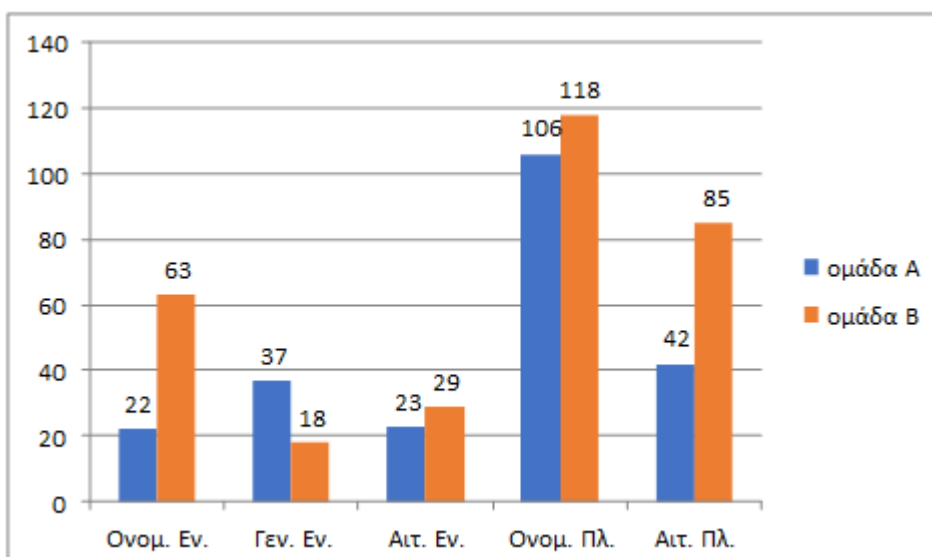
Σχήμα 19 [+ανθρ.] vs [-ανθρ.] – σχηματισμός – Ε΄ τάξη

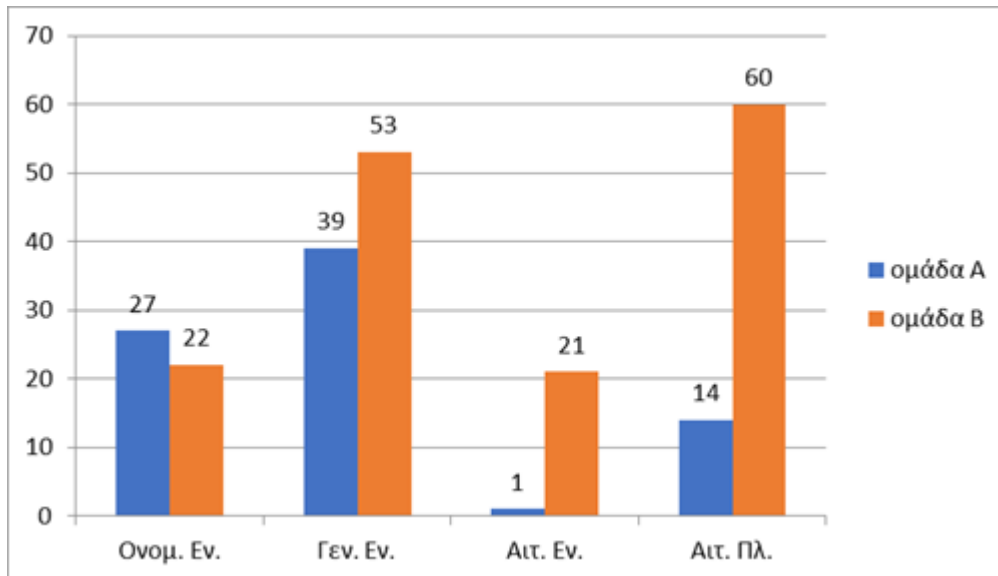
Σχήμα 20 [+ανθρ.] vs [-ανθρ.] – σχηματισμός – Στ΄ τάξη

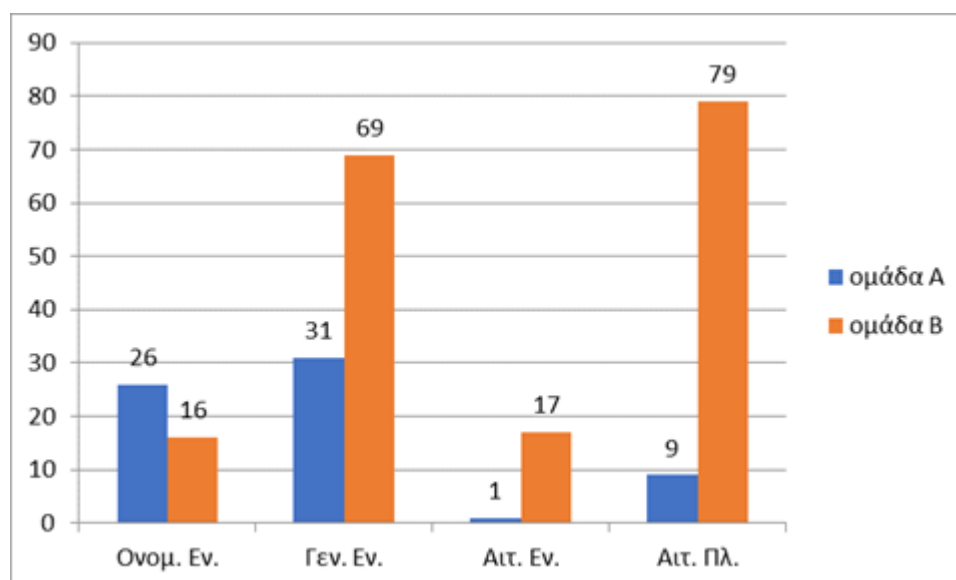
Σχήμα 21 [+ανθρ.] vs [-ανθρ.] – επιλογή γένους επιθέτου – Ε΄ τάξη

Σχήμα 22 [+ανθρ.] vs [-ανθρ.] – επιλογή γένους επιθέτου – Στ΄ τάξη

Σχήμα 23 [+ανθρ.] vs [-ανθρ.] – επιλογή γένους άρθρου – Ε΄ τάξη

Σχήμα 24 [+ανθρ.] vs [-ανθρ.] – επιλογή γένους άρθρου – ΣΤ΄ τάξη

7.3.5 Λάθη των μαθητών της Ε΄ συγκριτικά με αυτά των μαθητών της ΣΤ΄

Όπως φανερώνει το σχήμα 25 σε όλες τις ασκήσεις του τεστ οι μαθητές της ΣΤ΄ τάξης είχαν καλύτερα αποτελέσματα συγκριτικά με τους μαθητές της Ε΄ τάξης. Τα παιδιά και των δύο τάξεων δυσκολεύονται με την ομάδα των θηλυκών που εξετάζονται, όμως φαίνεται ότι οι μαθητές της ΣΤ΄ τάξης που είχαν διδαχθεί για

δεύτερη φορά τα θηλυκά σε -ος μείωσαν τα λάθη τόσο στον σχηματισμό και τον τονισμό των τρικατάληκτων θηλυκών όσο και στην επιλογή του ορθού γένους στα άρθρα και στα επίθετα που τα συνοδεύουν.

Συγκεκριμένα, στον σχηματισμό της κάθε πτώσης των θηλυκών σε -ος οι μαθητές της ΣΤ΄ τάξης είχαν καλύτερα αποτελέσματα (Σχήμα 26). Φαίνεται μάλιστα ότι οι μαθητές της Ε΄ τάξης δυσκολεύονται πολύ περισσότερο συγκριτικά με τα παιδιά της ΣΤ΄ τάξης στο να επιλέξουν το ορθό επίθημα στη Γενική του Ενικού αλλά και στην Αιτιατική Πληθυντικού. Αξίζει να σημειώσουμε ότι στην Ονομαστική Ενικού, παρόλο που τα παιδιά και των δύο τάξεων έδωσαν λίγες λανθασμένες απαντήσεις, τα λάθη των μαθητών της ΣΤ΄ τάξης ήταν περισσότερα σε σχέση με αυτά των μαθητών της Ε΄ τάξης.

Εξετάζοντας το σχήμα 27 η ερευνήτρια παρατηρεί ότι τα παιδιά τόσο της Ε΄ τάξης όσο και τα παιδιά της ΣΤ΄ τάξης επιλέγουν συχνά λανθασμένο γένος στο επίθετο που θα συνοδέψει το θηλυκό ουσιαστικό. Τα ποσοστά των λαθών είναι πολύ κοντινά με τους μαθητές της Ε΄ να απαντούν συχνότερα λανθασμένα με εξαίρεση την περίπτωση της Ονομαστικής Πληθυντικού κατά την οποία παρατηρήθηκαν περισσότερες λανθασμένες απαντήσεις στους μαθητές της ΣΤ΄ τάξης.

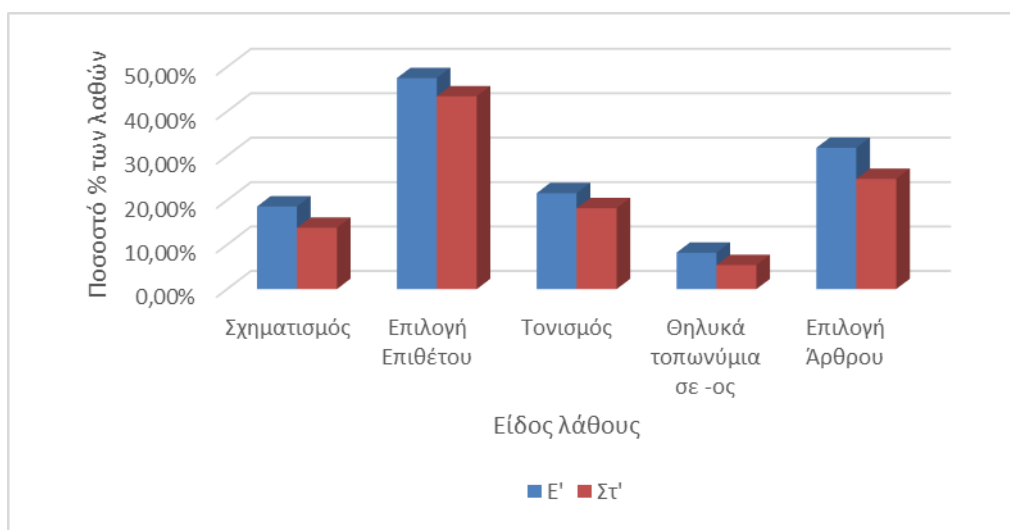
Οι μαθητές της ΣΤ΄ τάξης επέλεξαν οριστικό άρθρο ορθού γένους σε περισσότερες περιπτώσεις σε σχέση με τους μαθητές της Ε΄ τάξης (Σχήμα 28). Η μεγαλύτερη απόκλιση στα ποσοστά που φανερώνουν τα λάθη στο γένος του οριστικού άρθρου παρατηρείται στην Ονομαστική και στην Γενική Ενικού.

Τόσο οι μαθητές της Ε΄ όσο και οι μαθητές της ΣΤ΄ τάξης κάνουν σχεδόν στον ίδιο βαθμό λάθη στον τονισμό των θηλυκών σε -ος (Σχήμα 29). Τα ποσοστά των λαθών των παιδιών της Ε΄ είναι ελαφρώς μεγαλύτερα από αυτά των παιδιών της ΣΤ΄ τάξης.

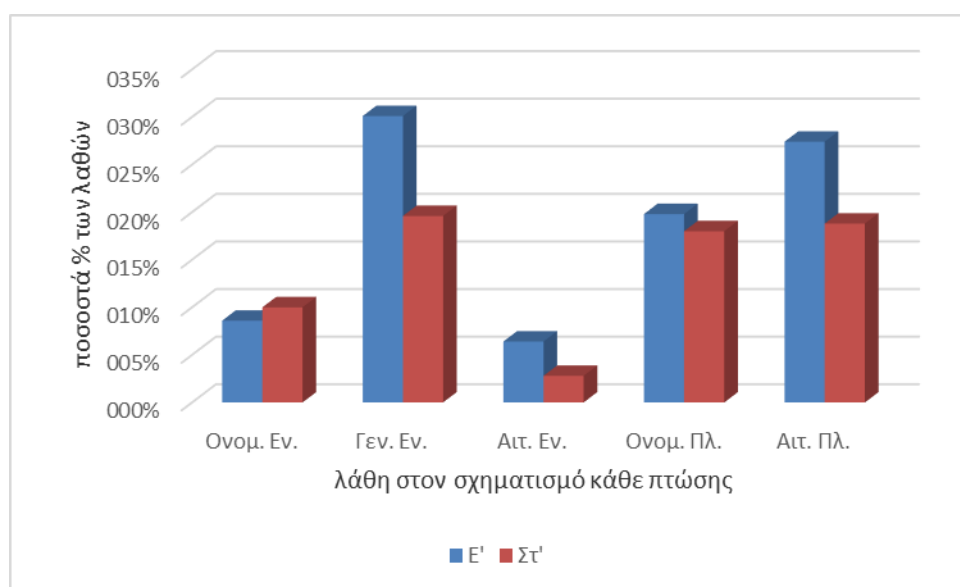
Τέλος, οι μαθητές της ΣΤ΄ τάξης σχηματίζουν σωστά τα τοπωνύμια θηλυκά σε -ος σε μεγαλύτερο βαθμό από τους μαθητές της Ε΄, όταν τα θηλυκά αυτά βρίσκονται σε Ονομαστική πτώση (Σχήμα 30). Ωστόσο, έκαναν περισσότερα λάθη από τους μαθητές της Ε΄ στον σχηματισμό της Γενικής Ενικού στα θηλυκά τοπωνύμια σε -ος. Τα λάθη στην Αιτιατική Ενικού ήταν ελάχιστα και στις δύο τάξεις.

Από τα σχήματα 25 έως 30 φαίνεται λοιπόν ότι οι μαθητές της ΣΤ΄ τάξης μείωσαν ελαφρώς τα λάθη τους. Αυτό αποδίδεται στην επανάληψη της λόγιας αυτής κλίσης. Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι παρόλο που πρόκειται για μια κλίση που δεν

μπορεί να ενσωματωθεί πλήρως στο νεοελληνικό κλιτικό σύστημα, η διδασκαλία της, οι επαναλήψεις και η τριβή με την κλίση αυτή οδηγεί σε ολοένα καλύτερη εμπέδωσή της. Ακόμη, τα καλύτερα αποτελέσματα των μαθητών της ΣΤ΄ πιθανώς συνδέεται και με τη γλωσσική ωρίμανση των παιδιών η οποία επιτυγχάνεται όσο μεγαλώνουν. Οι μαθητές της έκτης είναι πιο ώριμοι και πιο έτοιμοι να κατανοήσουν τη λόγια αυτή κλίση και άρα να σχηματίσουν συνειδητά τα θηλυκά αυτά και να τα συνδυάσουν με επίθετα και άρθρα θηλυκού γένους.

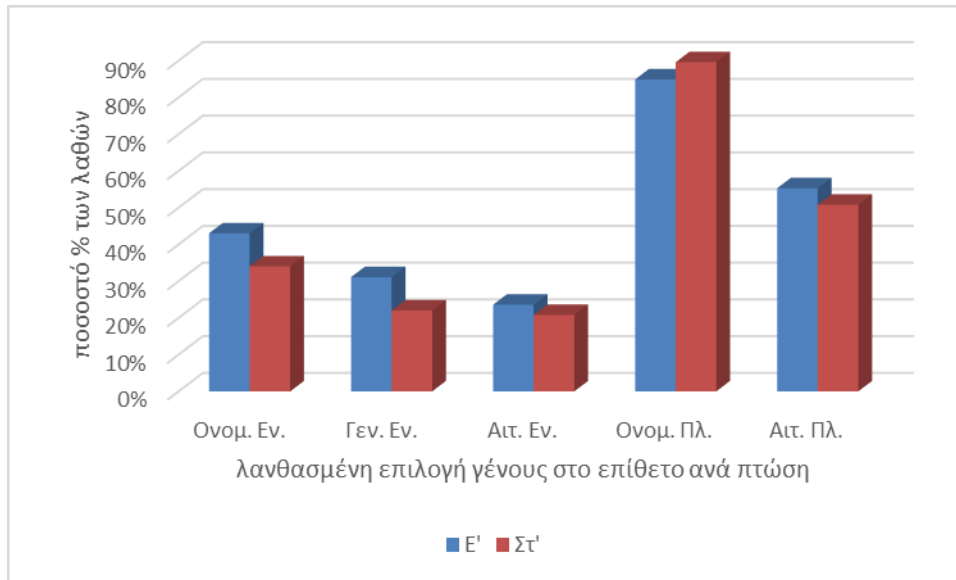

Σχήμα 25 λάθη ανά άσκηση – στόχο – Ε΄ vs ΣΤ΄

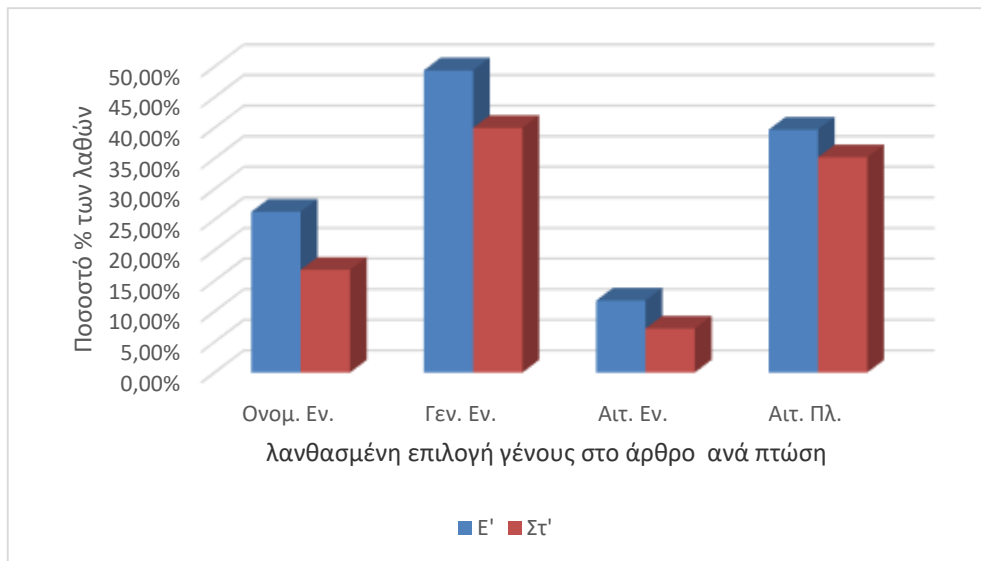

Σχήμα 26 λάθη σχηματισμού – Ε΄ vs ΣΤ΄

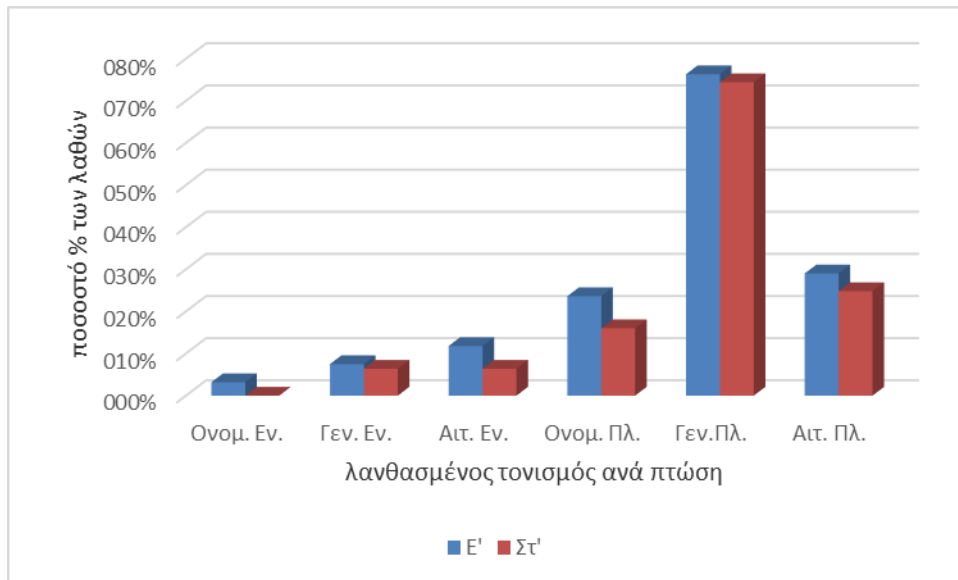

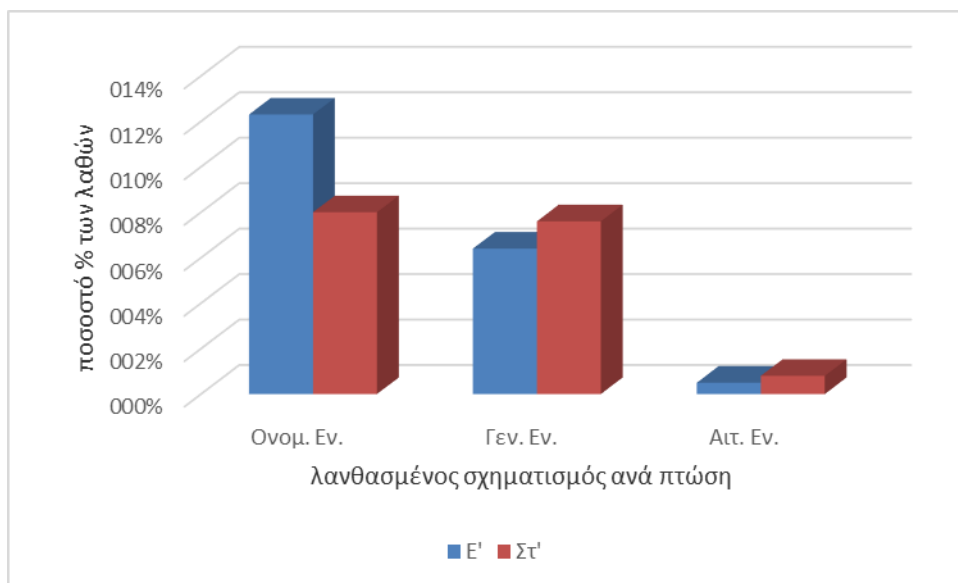
Σχήμα 27 λάθη στην επιλογή γένους του επιθέτου – Ε' vs ΣΤ'

Σχήμα 28 λάθη στην επιλογή γένους του άρθρου – Ε' vs ΣΤ'

Σχήμα 29 λάθη τονισμού – Ε' vs ΣΤ'

Σχήμα 30 λάθη σχηματισμού – τοπωνύμια – Ε' vs ΣΤ'

8. Συζήτηση – Συμπεράσματα

Εξετάζοντας τα αποτελέσματα της έρευνάς μας, παρατηρούμε ότι πράγματι οι μαθητές της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης συχνά χρησιμοποιούν λανθασμένα τα θηλυκά σε -ος στον λόγο τους. Από τη συνολική εικόνα των ορθών και λανθασμένων απαντήσεων φαίνεται ότι η μεγάλη δυσκολία βρίσκεται στην επιλογή κατάλληλου γένους στα επίθετα τα οποία θα συνοδέψουν τα θηλυκά.

Τα αποτελέσματα της άσκησης με στόχο τον σχηματισμό των τρικατάληκτων θηλυκών μας οδηγούν στην επιβεβαίωση της αρχικής μας υπόθεσης. Οι μαθητές δυσκολεύονται στον σχηματισμό κάποιων πτώσεων των θηλυκών που εξετάζουμε. Φαίνεται ότι οι μαθητές επιτυγχάνουν σε μικρότερο βαθμό να σχηματίσουν τη Γενική του Ενικού. Στα [- ανθρ.] θηλυκά σε -ος αντί τον ορθό τύπο «ανόδου» συναντήσαμε πολλές φορές τον λανθασμένο «άνοδος» ενώ στα [+ ανθρ.] θηλυκά σε -ος αντί τον ορθό τύπο «θεατρολόγου» τα παιδιά που δυσκολεύτηκαν σχημάτισαν τον λανθασμένο τύπο «θεατρολογίας». Ο τύπος «άνοδος» δείχνει την τάση των παιδιών να ακολουθούν τον σχηματισμό των πρωτοτυπικών θηλυκών, τα οποία λήγουν σε -ς στη Γενική και όχι στην Ονομαστική Ενικού ενώ ο τύπος «θεατρολογίας» δείχνει την προσπάθειά τους να εντάξουν τη λέξη που τους δόθηκε σε μια κλιτική τάξη την οποία τη γνωρίζουν καλά. Αυτός ο τύπος ακόμα φανερώνει την αδυναμία κάποιων επαγγελματικών θηλυκών σε -ος να προσαρμοστούν μορφολογικά στις πρωτοτυπικές τάξεις με κάποιο παραγωγικό επίθημα θηλυκού γένους. Π.χ. Στη λέξη «δικηγόρος» με το παραγωγικό επίθημα -ινα παράγεται το θηλυκοποιημένο «δικηγορίνα» αλλά στην περίπτωση της λέξης «θεατρολόγος» δεν υπάρχει επίθημα που θα μπορούσε να την εντάξει στις πρωτοτυπικές τάξεις των θηλυκών. Δυσκολίες εντοπίστηκαν ακόμα στην Ονομαστική και Αιτιατική Πληθυντικού. Λανθασμένοι τύποι όπως *αεροσυνοδές, περίοδες, απουσιολόγες* ή *διάμετρες* φανερώνουν την τάση των μαθητών να κλίνουν τα ουσιαστικά αυτά όπως και τα πρωτοτυπικά θηλυκά.

Παρατηρώντας τα σχήματα 4 και 6 δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποιο ασφαλές συμπέρασμα για το αν όλα τα λάθη των παιδιών ήταν λάθη σχηματισμού στην πρώτη δοκιμασία ή αν οφείλονταν σε έλλειψη κατανόησης των προτάσεων, σε απροσεξία ή σε δυσκολία στην ορθογραφία.

Η υπόθεσή μας ότι οι μαθητές δυσκολεύονται στον σχηματισμό των τοπωνυμίων θηλυκού γένους με το τέρμα *-ος* δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί καθώς τα λάθη των μαθητών των δύο μεγάλων τάξεων είναι πολύ λίγα. Αξίζει να αναφέρουμε ωστόσο ότι αυτά τα λίγα λάθη επικεντρώνονται στην Ονομαστική Ενικού, την οποία οι μαθητές προτιμούσαν να σχηματίζουν χωρίς την κατάληξη *-ς*, πράγμα που ενισχύει την άποψη ότι το τέρμα *-ς* στην Ονομαστική Ενικού αποτελεί δείκτη [+αρσ.].

Ως προς τον τονισμό συμπεραίνουμε ότι οι μαθητές κάνουν ελάχιστα λάθη στα αρσενικά τρικατάληκτα ουσιαστικά σε αντίθεση τον τονισμό των θηλυκών σε *-ος*. Οι μαθητές φαίνεται ότι γνωρίζουν το κατέβασμα του τόνου στα θηλυκά σε *-ος* στη Γενική Ενικού, ενώ προτιμούν τον λανθασμένο στηλοειδή τονισμό κυρίως στη Γενική και δευτερευόντως στην Αιτιατική Πληθυντικού. Παρατηρούμε λοιπόν ότι η θέση του τόνου θα επιλεγεί από τους μαθητές κυρίως διαισθητικά και η επιλογή τους δεν είναι μάλλον αποτέλεσμα συνειδητής γνώσης.

Η πληθώρα λαθών στην επιλογή γένους των επιθέτων και άρθρων τα οποία συνοδεύουν τα θηλυκά σε *-ος* μας οδηγεί στη επιβεβαίωση της αρχικής μας υπόθεσης ότι οι μαθητές δε συνειδητοποιούν το γένος των θηλυκών σε *-ος* και τα συνοδεύουν με επίθετα και άρθρα αρσενικού γένους.

Τα παιδιά σημείωσαν πολύ περισσότερα λάθη στο γένος των επιθέτων σε σχέση με το γένος των άρθρων. Μεγάλος αριθμός παιδιών επέλεξε επίθετο αρσενικού γένους, για να συνοδεύσει τα θηλυκά σε *-ος*. Πιο έντονο το πρόβλημα στην επιλογή κατάλληλου τύπου του επιθέτου εντοπίστηκε στην Ονομαστική και Αιτιατική Πληθυντικού. Τα πολλά λάθη στην επιλογή γένους των επιθέτων αποδίδονται στη συμφωνία που κυριαρχεί στα κλιτικά επίθηματα στις περισσότερες περιπτώσεις στη γλώσσα μας όπως:

(61) καλοί άνθρωποι

Στις φράσεις στις οποίες απουσιάζει η συμφωνία όπως:

(62) επαρχιακές οδοί
διαφορετικές μεθόδους

δημιουργείται μια αντίφαση ανάμεσα στο κλιτικό επίθημα του ουσιαστικού που ενώ είναι θηλυκό θυμίζει τύπο αρσενικού και στο κλιτικό επίθημα του επιθέτου που πρέπει να επιλεγεί.

Η έλλειψη συμφωνίας που υπάρχει και ανάμεσα σε άρθρο και ουσιαστικό οδήγησε σε λάθη στην επιλογή του κατάλληλου γένους του οριστικού άρθρου. Το

κλιτικό επίθημα της Γενικής Ενικού και Αιτιατικής Πληθυντικού των ουσιαστικών δε συμφωνούσε φωνολογικά με το οριστικό άρθρο. Γι' αυτό, πολλοί μαθητές λανθασμένα επέλεξαν τον αρσενικό τύπο του άρθρου με τον οποίο δε δημιουργείται αντίφαση:

(63) της νόσου → του νόσου

(64) τις χερσονήσους → τους χερσονήσους

Σύμφωνα με τη αρχική μας υπόθεση τα [+ανθρ.] θηλυκά σε -ος θα είχαν καλύτερα αποτελέσματα στην επιλογή κατάλληλου τύπου επιθέτου και άρθρου, καθώς στις αντίστοιχες προτάσεις υπήρχαν στοιχεία που μαρτυρούσαν ότι το επίθετο ή το άρθρο αναφερόταν σε κάποιο γυναικείο πρόσωπο και άρα έπρεπε να είναι θηλυκού γένους ο τύπος που θα συμπλήρωναν. Επίσης, επειδή πιστεύαμε ότι θα συνειδητοποιούσαν το γένος των [+ανθρ.] θηλυκών σε -ος, περιμέναμε ότι θα σχημάτιζαν με μεγαλύτερη επιτυχία τους τύπους που τους ζητήθηκαν. Ωστόσο, τα αποτελέσματα της εργασίας μας δε μας επιτρέπουν να επιβεβαιώσουμε την υπόθεση αυτή. Τόσο στον σχηματισμό όσο και στην επιλογή του κατάλληλου τύπου σε επίθετο ή άρθρο τα λάθη των δύο ομάδων δεν παρουσίαζαν ομοιομορφία. Σε άλλες περιπτώσεις τα λάθη στα [+ανθρ.] θηλυκά ήταν περισσότερα και σε άλλες λιγότερα.

Μελετώντας τα αποτελέσματα που φαίνονται στα σχήματα 25 έως και 30, παρατηρούμε ότι επιβεβαιώνεται η αρχική μας υπόθεση ότι οι μαθητές της ΣΤ' έχουν κατακτήσει σε μεγαλύτερο βαθμό τα θηλυκά σε -ος, επειδή είναι η δεύτερη χρονιά που τα διδάχθηκαν στο σχολείο. Συγκρίνοντας τα ποσοστά που δείχνουν τα λάθη των παιδιών των δύο τάξεων, αντιλαμβανόμαστε ότι τα λάθη μειώνονται σταδιακά όσο οι μαθητές έρχονται σε επαφή με αυτήν τη λόγια κλίση. Συμπεραίνουμε ότι όσο αυξάνουμε την επανάληψη σε μια δύσκολη για τους φυσικούς ομιλητές κλίση τόσο αυξάνεται ο βαθμός εμπέδωσής της. Ακόμα, αν συγκρίνουμε τα αποτελέσματα των παιδιών, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι και η ηλικία συμβάλλει στην καλύτερη εμπέδωση της κλίσης αυτής. Οι μαθητές της έκτης ως πιο μεγάλοι ηλικιακά είναι και πιο έτοιμοι να κατανοήσουν τις ιδιαιτερότητες της κλίσης αυτής τις οποίες τους επισημαίνουν οι δάσκαλοί τους στη διδασκαλία. Η γλωσσική ωρίμανση των παιδιών συντελεί έναν πολύ σημαντικό παράγοντα στην κατάκτηση των θηλυκών σε -ος.

Τέλος, οι ορθές απαντήσεις των παιδιών στις προτάσεις με τους διασπαστές δείχνουν ότι οι μαθητές των δύο μεγάλων τάξεων έχουν κατακτήσει τις πρωτοτυπικές τάξεις των θηλυκών αλλά δυσκολεύονται στα θηλυκά σε -ος που ανήκουν στο

περιφερειακό κλιτικό σύστημα. Η δυσκολία των φυσικών ομιλητών να κατακτήσουν αυτήν τη λόγια κλίση είναι πολύ πιθανό να προκαλέσει μορφολογικές αλλαγές στα ουσιαστικά αυτά οι οποίες θα παγιωθούν. Απαντήσεις των μαθητών όπως «τους χερσονήσους» ή «ο ψήφος» δείχνουν την τάση των θηλυκών αυτών να αλλάξουν γένος, ενώ απαντήσεις όπως «απόστροφο» για την Ονομαστική Ενικού και «άνοδος» για τη Γενική Ενικού φανερώνουν την προσπάθεια των παιδιών να εντάξουν τα θηλυκά αυτά στον κανόνα των θηλυκών βάσει του οποίου τα θηλυκά δε λήγουν σε -ς στην Ονομαστική Ενικού αλλά στη Γενική Ενικού.

9. Επίλογος

Με αφορμή τη λανθασμένη χρήση των θηλυκών σε -ος στην καθημερινή ομιλία των φυσικών ομιλητών, η παρούσα έρευνα διεξήχθη με σκοπό να παρουσιάσει αν τα θηλυκά αυτά αποτελούν πράγματι πρόβλημα για τους μαθητές των μεγάλων τάξεων του δημοτικού. Τα αποτελέσματα της έρευνας μας επιβεβαίωσαν την αρχική μας υπόθεση ότι υπάρχει πρόβλημα στον σχηματισμό κάποιων πτώσεων αλλά κυρίως στην επιλογή του σωστού τύπου του προσδιοριστικού επιθέτου που συνοδεύει ένα θηλυκό ουσιαστικό σε -ος.

Συνδυάζοντας τα αποτελέσματα της έρευνας με όσα μελετήσαμε στη βιβλιογραφία, καταλήγουμε στην άποψη ότι τα προβλήματα που εντοπίστηκαν οφείλονται αφενός στο γεγονός ότι τα θηλυκά αυτά βρίσκονται στην περιφέρεια του κλιτικού συστήματος και γι' αυτό θα κατακτηθούν δυσκολότερα σε σχέση με τα πρωτοτυπικά θηλυκά και αφετέρου στη λιγιστή εξάσκηση των μαθητών από το σχολείο.

Ωστόσο, η ανάλυση των δεδομένων μας έδειξε επίσης ότι λανθασμένες απαντήσεις ήταν ελαφρώς μειωμένες στους μαθητές της ΣΤ΄ τάξης. Αυτή η μείωση μας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι όσο αυξάνεται η επαφή των παιδιών με τη δύσκολη αυτή κλίση τόσο θα μειώνονται τα προβλήματα. Γι' αυτό, προτείνω να συμπεριληφθούν στα σχολικά εγχειρίδια περισσότερες ασκήσεις στοχεύοντας στις πτώσεις που εντοπίσαμε ότι υπάρχει το μεγαλύτερο πρόβλημα και στον συνδυασμό των θηλυκών αυτών με επίθετα. Επίσης, οι σχολικές γραμματικές θα μπορούσαν κατά τη γνώμη μου να εστιάσουν στα προβλήματα που συναντάμε στην καθημερινή χρήση των θηλυκών σε -ος, να συμπεριλάβουν παραδείγματα που θα δείχνουν τη σωστή αλλά και τη λανθασμένη χρήση των θηλυκών αυτών καθώς και να προστεθούν ασκήσεις που θα βοηθήσουν τους μαθητές να κατακτήσουν τη λόγια αυτήν κλίση. Θεωρώ ότι αν οι εκπαιδευτικοί επιμένουν περισσότερο στα δύσκολα σημεία της κλίσης αυτής θα επιτύχουν την κατάκτηση της κλίσης αυτής σε μεγαλύτερο βαθμό.

Η παρούσα έρευνα όμως δεν μπορεί να μας οδηγήσει σε ασφαλή συμπεράσματα και στο να προβαίνουμε σε γενικεύσεις, καθώς το δείγμα της είναι περιορισμένο. Πρέπει εξάλλου να σημειώσουμε ότι η έρευνά μας ήταν περιορισμένη με αποτέλεσμα να μην έχουν εντοπιστεί όλοι οι πιθανοί παράγοντες που να οδηγούν τους μαθητές σε λάθη

κατά τον σχηματισμό αυτού του υποσυστήματος ουσιαστικών. Πιθανότατα κάποια από αυτά τα λάθη να οφείλονταν σε άλλους παράγοντες όπως η έλλειψη συγκέντρωσης και αν χρειάζονταν τις λέξεις που τους ζητήθηκαν στη καθημερινότητά τους ίσως να τις χρησιμοποιούσαν σωστά.

Ωστόσο, η έρευνα αυτή όμως μπορεί να αποτελέσει την αφορμή και να δώσει το έναυσμα για μια εκτενέστερη έρευνα η οποία θα προτείνει ουσιαστικές λύσεις στα προβλήματα που οδηγούν τα θηλυκά σε -ος.

10. Βιβλιογραφία

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 2002. *Αντίστροφο λεξικό της νέας ελληνικής*.
www.komvos.edu.gr/dictionaries/dictOnLine/DictOnLineRev.htm
(τελευταία πρόσβαση 17/12/2017)

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 2003. «Η μορφολογική δομή της Νέας Ελληνικής και η διδακτική της». *Γλωσσολογία 15*. Τιμητικός τόμος στον Παναγιώτη Κοντό, Αθήνα. 25-34.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α & Δ. Χειλά -Μαρκοπούλου. 2003: «Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις στο γένος της ελληνικής. Μια θεωρητική πρόταση». Στο Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.) *Το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 13 – 56.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α. 2012. «Το νεοελληνικό κλιτικό σύστημα των ουσιαστικών και οι τάσεις» In Z. Gavriilidou, A. Efthymiou, E. Thomadaki & P. Kambakis-Vougiouklis (eds), 2012, *Selected papers of the 10th ICGL*, pp. 23-40. Komotini/Greece: Democritus University of Thrace.

Γαβριηλίδου, Μ. Λαμπροπούλου, Π. Αγγελάκος, Κ. 2007. *Ερμηνευτικό Λεξικό Νέας Ελληνικής: Α΄ Β΄ Γ΄ Γυμνασίου*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β. http://www.pi-schools.gr/books/gymnasio/erm_lex_a_b_c_gymn/s_1_100.pdf
(τελευταία πρόσβαση 17/12/2017)

Coker, A. 2009. “Analogical change and grammatical gender in ancient Greek”. *Journal of Greek Linguistics 9*: 34-55

Holton, D. –Mackridge, P. -Warburton-Φιλιππάκη, Ε. 1999 *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*, μτφ. Β. Σπυρόπουλος. Αθήνα: εκδ. Πατάκη.

Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. 1998. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Νεοελληνικών Σπουδών. (=ΛΚΝ)

Θωμαδάκη, Ε. 1990. *Ο ρόλος του γένους στη διαμόρφωση των Ν.Ε. κλιτικών παραδειγμάτων: θηλυκά ουσιαστικά σε -ος*. Θεσσαλονίκη : Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.

Ιορδανίδου, Α. 2004α. *Γλώσσα ΣΤ' Δημοτικού Λέξεις... Φράσεις... Κείμενα: Βιβλίο Μαθητή*. α' τεύχος. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β. http://www.pi-schools.gr/books/dimotiko/glossa_st/st_mat_1.pdf
(τελευταία πρόσβαση 17/12/2017)

Ιορδανίδου, Α. 2004β. *Γλώσσα ΣΤ' Δημοτικού Λέξεις... Φράσεις... Κείμενα: Τετράδιο Εργασιών*. α' τεύχος. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β. http://www.pi-schools.gr/books/dimotiko/glossa_st/st_erg_1.pdf
(τελευταία πρόσβαση 17/12/2017)

Ιορδανίδου, Α. 2011. *Γλώσσα Ε' Δημοτικού Της γλώσσας ρόδι και ροδάκι: Βιβλίο Μαθητή*. α' τεύχος. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β. http://www.pi-schools.gr/books/dimotiko/glossa_e/e_mat_1.pdf
(τελευταία πρόσβαση 17/12/2017)

Καβουκόπουλος, Φ. 1996. «Ουσιαστικά, επίθετα και ρήματα. Στατιστικές και άλλες επισημάνσεις». Στο Γ. Κατσιμαλή & Φ. Καβουκόπουλος, *Ζητήματα της Νεοελληνικής Γλώσσας. Διδακτική προσέγγιση*. Ρέθυμνο: Τομέας Γλωσσολογίας, Τμήμα Φιλολογίας. Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Κατσούδα, Γ. 2009. *Σύγχρονη Πρακτική Γραμματική τσέπης*. Αθήνα: Άγκυρα

Κατσούδα, Γ. & Γ. Τράπαλης. 2012. «Μορφολογικά προβλήματα της Ελληνικής κατά τη διδασκαλία της ως ξένης γλώσσας: η περίπτωση των επαγγελματικών θηλυκών ονομάτων». *Γλωσσολογία* 20: 55-64.

Κατσούδα, Γεωργία & Γιώργος Τράπαλης. 2013. Η θηλυκοποίηση ουσιαστικών ιδιότητας. Στο Μ. Tsigou et D. Costauoec (εκδ.), *Traduction- Changement en Syntaxe- La personne. Approches fonctionnalistes. Actes. 33e Colloque International de Linguistique Fonctionnelle (Corfou 11-16 Octobre 2010)*, 249- 251. Corfou: Société Internationale de Linguistique Fonctionnelle- Université Ionienne Département de Langues étrangères, Traduction et Interprétation.

Κλαίρης Χρ., Μπαμπινιώτης Γ. (Σε συνεργασία με τους Μόζερ Αμαλία, Μπακάκου - Ορφανού Αικατερίνη, Σκοπετέα Σταύρο). 2005. *Γραμματική της Νέας Ελληνικής, Δομολειτουργική- Επικοινωνιακή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Καψάλης, Γ. Παχάλης, Α. κ.ά. 2007. *Ορθογραφικό – ερμηνευτικό λεξικό Δ' Ε' ΣΤ' Δημοτικού: Το λεξικό μας*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-E104/650/4156,19263/>
 (τελευταία πρόσβαση 17/12/2017)

Κεσίσογλου, Ι. 1964. «Το νεοελληνικό κλιτικό σύστημα». *Ελληνικά* 18. 20-143.

Κουρμούλης, Γ. 1964. «Μορφολογικά εξελίξεις της ελληνικής γλώσσας». *ΕΕΦΣΠΑ* 15, Αθήνα. 922.

Λυπουρλής, Δ. 1994. *Γλωσσικές Παρατηρήσεις*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Μανωλέσσου, Ι., Κατσούδα, Γ. & Χρ. Μπασέα-Μπεζαντάκου (υπό έκδ.) «Ο χαρακτηρισμός «λόγιο» στη λεξικογραφία: η περίπτωση του *Ιστορικού Λεξικού (IANE)* της Ακαδημίας Αθηνών». Στο Α. Συμεωνίδου-Αναστασιάδη & Α. Φλιάτουρας (επιμ.) *Το λόγιο επίπεδο της ελληνικής γλώσσας: θεωρία και εφαρμογές*.

Mackridge, P. 1985. *The Modern Greek Language*, Oxford University Press. Μτφρ. Κ. Πετρόπουλος. Η νεοελληνική γλώσσα. 1990. Αθήνα: Πατάκης.

Μαλικούτη, Α. 1970. Μετασηματιστική μορφολογία τοῦ νεοελληνικοῦ ὀνόματος. Αθήνα: Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας.

Mirambel, A. 1978. Η νέα ελληνική γλώσσα – Περιγραφή και ανάλυση. μτφρ. Σταμ. Καρατζάς 1978. Θεσσαλονίκη: Ίνστιτούτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν.

Μπαμπινιώτης, Γ. 1998. *Θεωρητική Γλωσσολογία. Εισαγωγή στη Σύγχρονη Γλωσσολογία*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση

Μπαμπινιώτης, Γ. 2012δ. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (με σχόλια για τη σωστή χρήση της γλώσσας)*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας. (=ΛΝΕΓ)

Μπαμπινιώτης, Γ. 2017. *Σύγχρονη Σχολική Γραμματική για όλους*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Μπασλής, Γ. 2003. *Η κατάκτηση της Γλώσσας από το Παιδί*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.

Μότσιου, Ε. 2014. *Εισαγωγή στην ανάπτυξη της γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης

Σαραντάκος, Ν. 2007. *Γλώσσα μετ' εμποδίων. Συμβολή στη χαρτογράφηση του γλωσσικού ναρκοπεδίου*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.

Sotiropoulos, D. 1972. *Noun Morphology of Modern Demotic Greek - A descriptive analysis*. The Hague: Mouton.

Stephany, U. Christofidou, A. 2009 “The emergence of nominal inflection in Greek”. In Stephany, U. & Voeikova, M. *Development of Nominal Inflection in First Language Acquisition: A Cross- Linguistic Perspective*. 217-264. (Studies on Language Acquisition 30). Berlin/NewYork: Mouton de Gruyter.

Τομπαΐδης, Δ. 1995. *Διδασκαλία Νεοελληνικής Γλώσσας*. Ελληνική Γλωσσολογία 1. Θεσσαλονίκη: Βάνιας

Τριανταφυλλίδης, Μ. 2002 (1941). *Νεοελληνική Γραμματική της Δημοτικής*. Ανατύπωση της έκδοσης του ΟΕΣΒ (1941) με διορθώσεις. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Θεσσαλονίκη.

Τσοπανάκης, Α. 1994. *Νεοελληνική Γραμματική*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, Αθήνα: Εστία Ι.Δ. Κολάρου

Φιλιππάκη-Warburton, Ε. κ.ά. 2010. *Γραμματική Ε' & Στ' Δημοτικού*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β. <http://www.pischools.gr/books/dimotiko/>

Χατζησαββίδης, Σ. & Α. Χατζησαββίδου. 2010. *Γραμματική νέας ελληνικής γλώσσας , Β', Γ' Γυμνασίου*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β. <http://www.pi-schools.gr/books/gymnasio/>

Χριστοφίδου, Α. 2003α. «Γένος και κλίση στην ελληνική (Μια φυσική προσέγγιση)». Στο Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.) *Το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 100-131.

Χριστοφίδου, Α, 2003β: «Προβλήματα κατάκτησης της ονοματικής κλίσης και αποτελέσματα μιας έρευνας περίπτωσης.» www.diapolis.auth.gr/ (τελευταία πρόσβαση 15/11/2017)

11. Παράρτημα

Στους μαθητές της Ε΄ και της ΣΤ΄ που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας δόθηκε το παρακάτω τεστ.

Τάξη _____

1. Να τοποθετήσεις στα κενά τον κατάλληλο τύπο των ουσιαστικών που βρίσκονται στις παρενθέσεις.

Παραδείγματα:

- ο Άκουσε φωνές και βγήκε να δει τι συμβαίνει. (φωνή)
- ο Οι περισσότεροι θέλουν τον Αντώνη _____ στο δεκαπενταμελές. (πρόεδρος)

A.

- 1) Τα παιδιά δεν έχουν μάθει ακόμα πού μπαίνει _____. (απόστροφος)
- 2) Σταμάτησε να δουλεύει γιατί είχε πολλά προβλήματα _____. (υγεία)
- 3) Έσωσε εγκλωβισμένη και τραυματισμένη γυναίκα με _____ της ζωής του. (κίνδυνος)
- 4) Στις βυζαντινοβουλγαρικές σχέσεις υπήρξαν _____ μακρών πολέμων. (περίοδος)
- 5) Οι δύο ομάδες έχουν πολλές πιθανότητες _____ στην Α΄ Εθνική. (άνοδος)
- 6) Οι μετεωρολόγοι μιλούν για νέα κακοκαιρία με χιόνια, καταιγίδες και _____. (άνεμος)
- 7) Η άσκηση των Μαθηματικών ζητάει να σχεδιάσουμε έναν κύκλο και να φέρουμε δύο _____. (διάμετρος)
- 8) Η Μαρία οργανώνει _____ με τις συμμαθήτριάς της. (έξοδος)

B.

- 1) Με τις συμβουλές της _____ μας ανεβάσαμε μια πολύ όμορφη παράσταση. (θεατρολόγος)

- 2) Και οι δύο μου αδερφές είναι _____ . (αεροσυνοδός)
- 3) Η είδηση απασχόλησε πολλούς _____ . (δημοσιογράφος)
- 4) Σε μια πρωινή εκπομπή, δύο _____ δίνουν ωραίες ιδέες.
(διακοσμήτρια)
- 5) Η κυρία Παπαδοπούλου είναι _____ του διευθυντή. (βοηθός)
- 6) Ο καθηγητής έβαλε _____ τις δύο καλύτερες μαθήτριες της τάξης.
(απουσιολόγος)
- 7) Ζήτησε από την _____ ένα ιδιαίτερο χτένισμα. (κομμώτρια)
- 8) Ψήφισαν τη μαμά μου _____ του συλλόγου γονέων και κηδεμόνων.
(πρόεδρος)

2. Να συμπληρώσεις τα κενά με τα Επίθετα ή τις Μετοχές των παρενθέσεων στον κατάλληλο τύπο.

Παραδείγματα:

- Ύστερα από πολλούς πολέμους νίκησαν τον εχθρό. (πολύς – λλή – λύ)
- Από το απόγευμα θα σημειωθούν _____ βροχές. (τοπικός – ή – ο)

A.

- 1) Τρεις _____ οδοί καταστράφηκαν από την καταιγίδα. (επαρχιακός -ή -ό)
- 2) Για κάθε εορτασμό _____ επετείου το σχολείο ετοιμάζει γιορτή με ποιήματα και τραγούδια. (εθνικός – ή – ό)
- 3) Χρυσά νομίσματα βρέθηκαν σε _____ τάφους. (βασιλικός – ή – ό)
- 4) Μου αρέσουν οι _____ κατασκευές που κάνουμε στα Εικαστικά.
(χάρτινος – η – ο)
- 5) Τροχαίο ατύχημα σημειώθηκε το μεσημέρι της Τρίτης σε _____ λεωφόρο της Αθήνας. (κεντρικός – ή – ό)
- 6) Οι μαθητές ακολούθησαν _____ μεθόδους για να κάνουν την εργασία τους. (διαφορετικός – ή – ό)
- 7) Νέο ρεκόρ _____ θερμοκρασίας σημειώθηκε στην Καστοριά. (χαμηλός – ή – ό)
- 8) Πραγματοποιήθηκε _____ έφοδος από τους αστυνομικούς στο σπίτι του κακοποιού. (οργανωμένος -η -ο)

B.

- 1) Η _____ διευθύντρια πήρε σκληρές αποφάσεις για την εταιρεία. (οικονομικός – ή – ό)
- 2) Ο Γιάννης είναι _____ παθολόγος. (εξαιρετικός – ή – ό)
- 3) Δύο _____ συνάδελφοι, η κυρία Ελένη και η κυρία Κική βγήκαν σε σύνταξη. (παλιός – ά – ό)
- 4) Η κυρία Ασημάκη εκλέχτηκε _____ σύμβουλος. (δημοτικός – ή – ό)
- 5) Η επιστολή της _____ δικηγόρου, της Ζωής Πανοπούλου, ήταν πολύ ενδιαφέρουσα. (γνωστός – ή – ό)
- 6) Επέλεξε _____ συμβούλους για να τον βοηθήσουν στο έργο του. (ικανός -ή -ό)
- 7) Πολλές οικογένειες έχουν κυρίες ως _____ βοηθούς για τη φροντίδα του σπιτιού τους. (οικιακός – ή – ό)
- 8) Δόθηκε βραβείο στην Κωνσταντία Γουρζή, _____ μαέστρο, γνωστή παγκοσμίως. (κορυφαίος – α – ο)

3. Να βάλεις τόνο στις υπογραμμισμένες λέξεις.**Παραδείγματα:**

- Ο δημοσιογράφος ρώτησε τον μετεωρολόγο για την εξέλιξη του καιρού.
- Ο διευθυντής ενημέρωσε τους δασκαλους για τις αλλαγές του προγράμματος.

- 1) Οι μετεωρολόγοι περιμένουν ανοδο της θερμοκρασίας.
- 2) Η διδασκαλία των διφθογγων ξεκινάει από τις πρώτες τάξεις του δημοτικού.
- 3) Από την Δευτέρα ξεκινά η περιοδος των χειμερινών εκπτώσεων.
- 4) Η συχνή κατανάλωση αναψυκτικών κρύβει κινδυνους.
- 5) Εισοδοι καταστημάτων καταστράφηκαν από τη χθεσινή έκρηξη.
- 6) Ο κάθε ιστορικός είναι ελεύθερος να διατυπώνει τα αποτελέσματα της επιστημονικής του ιδεολογίας και μεθοδου.
- 7) Ο δασκαλος μας ζήτησε να μετρήσουμε τις περιμετρους των σχημάτων.
- 8) Η γραμματέας του προεδρου είναι πολύ εργατική.

- 9) Οι δασκαλοι συνοδεύουν τους μαθητές στη εκδρομή.
 10) Μεγάλο ποσοστό των κατοικων του χωριού ασχολούνται με τη μελισσοκομία.
 11) Χθες ήρθε η μαμά μου στο σχολείο για να ρωτήσει για την προοδο μου.

4. Να υπογραμμίσεις τη λέξη που ταιριάζει στην πρόταση.

Παραδείγματα:

- ο Η _____ συμμετέχει στον μουσικό διαγωνισμό.

A) Κύπρος   B) Κύπρο   Γ)Κύπρου

- ο Τα σφουγγάρια της _____ έχουν αποκτήσει παγκόσμια φήμη.

A) Κάλυμνο   B) Καλύμνου   Γ) Κάλυμνος

- 1) Η _____ φημίζεται για τη μαστίχα της.

A) Χίος   B)Χίο   Γ)Χίου

- 2) Το μεγαλύτερο νησί των Κυκλάδων είναι _____ Νάξος.

A) Ο   B) Η   Γ) Το

- 3) Οι παραλίες της _____ είναι εκπληκτικές.

A) Σκιάθος   B)Σκιάθου   Γ)Σκιάθο

- 4) Το καλοκαίρι κάναμε διακοπές στη _____.

A)Ρόδος   B)Ρόδου   Γ)Ρόδο

- 5) Η _____ ήταν από τις πιο σημαντικές πόλεις της Μικράς Ασίας.

A) Πέργαμος   B) Περγάμου   Γ)Πέργαμο

- 6) Αξίζει να κολυμπήσει κανείς στη νότια Εύβοια, στις παραλίες της _____.

A)Κάρυστο   B) Κάρυστος   Γ) Καρύστου

5. Να συμπληρώσεις τα κενά με το οριστικό άρθρο στον τύπο που ταιριάζει.

(ο, η, το, του, της, τον, την, οι, τα, των, τους, τις)

Παραδείγματα:

- Τα μαμούθ θεωρούνται πρόγονοι των ελεφάντων.
- Ο προϊστάμενος αύξησε _____ μισθό _____ υπαλλήλων.

A.

- 1) Η Αλίκη δανείστηκε _____ ξυλομπογιές _____ Ελένης.
- 2) Ο μπαμπάς έδωσε λουλούδια στη μαμά για _____ επέτειο του γάμου τους.
- 3) Αυξάνονται τα περιστατικά _____ νόσου.
- 4) Στη Γεωγραφία μαθαίνουμε _____ χερσονήσους της Ελλάδας.
- 5) _____ ψήφος των τηλεθεατών καθόρισε τον νικητή.
- 6) Το μωρό ξύπνησε από _____ φωνές μας.

B.

- 1) Χαιρέτησα _____ γείτονα _____ γιαγιάς μου.
- 2) Ο σύζυγος _____ ηθοποιού δήλωσε περήφανος για την ερμηνεία της.
- 3) _____ νηπιαγωγός του Γιάννη λέγεται Μαρία.
- 4) Είδαμε στον δρόμο την κυρία Μήλιου, _____ φιλόλογό μας.
- 5) _____ γιατρός εξέτασε _____ άρρωστο.
- 6) Στο ταξίδι ακολουθούσαμε την κυρία Σταύρου και την κυρία Ντίνου, _____ ξεναγούς μας.